

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

Водич за член 6
од Европската конвенција за човекови права

Право на правична судска
постапка
(кривичен аспект)

Ги молиме издавачите или организациите што сакаат да го умножат овој документ (или неговиот превод) во печатена или електронска форма да се обратат до publishing@echr.coe.int за натамошни инструкции.

Овој Водич е изготвен од Одделот за истражување и библиотека во рамките на Дирекцијата за правни совети (Jurisconsult) и не е обврзувачки за Судот. Текстот беше завршен на 31 декември 2013 година и може да биде предмет на редакциски измени.

Документот е достапен за преземање на www.echr.coe.int (Судска практика – Анализа на судската практика – Водичи за судската практика).

За ажурирани информации за изданијата ве молиме следете го Twitter профилот на Судот на <https://twitter.com/echrpublication>.

Овој превод е објавен во соработка помеѓу Советот на Европа и Европскиот суд за човекови права и е исклучива одговорност на Проектот - Зајакнување на капацитетите на судството за заштита на човековите права и борба против нечовечно и понижувачко постапување и против неказниоста.

© Совет на Европа/Европски суд за човекови права, 2014 г.

Содржина

Белешки за читателите	6
I. Опфат: поимот за „кривично обвинение“	7
A. Општи принципи	7
B. Примена на општите принципи	9
1. Дисциплинска постапка	9
2. Административни, даночни, царински, финансиски постапки и постапки во областа на заштитата на конкуренцијата	10
3. Политички прашања	10
4. Протерување и екстрадиција	11
5. Различни фази на кривичната постапка, помошни постапки и последователни правни лекови	11
II. Право на пристап до суд	12
Ограничувања	12
1. Парламентарен имунитет	12
2. Процедурални правила	13
3. Барање за извршување претходна одлука	14
4. Други ограничувања што го прекршуваат правото на пристап до суд	14
III. Општи гаранции: институционални барања	14
A. Поимот „суд“	14
B. Суд воспоставен со закон	15
C. Независност и непристрасност	16
1. Независен суд	17
a. Општи принципи	17
b. Критериуми за оценување на независноста	17
i. Начин на назначување на членовите на органот	17
ii. Времетраење на назначувањето на членовите на органот	17
iii. Гаранции против надворешни притисоци	17
iv. Надворешна претстава за независност	18
2. Непристрасен суд	18
a. Критериуми за оценување на непристрасноста	18
i. Субјективен пристап	19
ii. Објективен пристап	19
b. Ситуации во коишто може да се јави проблем со недоволната непристрасност на судот	20
i. Ситуации со функционална природа	20
α. Вршење на различните судски функции	20
β. Хиерархиски или други врски со некој друг учесник во постапката	21
• Хиерархиски врски	21
• Други врски	21
ii. Ситуации од лична природа	22
IV. Општи гаранции: процедурални барања	22
A. Правичност	22
1. Еднаквост на оружјето и адверсарна постапка	22

a. Еднаквост на оружјето	23
b. Контрадикторна постапка	23
2. Образложување на судските одлуки.....	24
Причини за одлуките што се наведуваат од поротата	25
3. Право на лицето да молчи и да не се инкриминира себеси.....	26
a. Потврдување и сфера на примена	26
b. Опфат	26
c. Релативно право.....	27
4. Користење докази што се стекнати незаконски или со прекршување на правата од Конвенцијата.....	28
5. Наведување на вршење кривично дело	29
a. Општи согледувања	29
b. Материјал тест за поттикнување	30
c. Судско разгледување на заштитата од наведување на вршење кривично дело..	31
6. Откажување од гаранциите за правична судска постапка	32
V. Јавно сослушување	33
1. Начело на јавност	33
2. Правото на усно сослушување и лично присуство на судењето	33
3. Жалбена постапка	34
4. Исклучоци од правилото за публицитет	35
5. Јавно изрекување на пресудите	35
C. Разумен рок	36
1. Утврдување на времетраењето на постапката.....	36
a. Почеток на периодот што се зема предвид.....	36
b. Крај на периодот.....	36
2. Процена на разумниот рок.....	37
a. Принципи	37
b. Критериуми	37
3. Неколку примери	39
a. Пречекорен разумен рок.....	39
b. Непречекорување на разумниот рок	39

V. Посебни гаранции 40

A. Презумција на невиност (член 6 § 2).....	40
1. Товар на докажување	40
2. Фактички и правни претпоставки	40
3. Опфат на член 6 § 2	41
a. Кривична постапка	41
b. Последователни постапки.....	41
4. Прејудицирани изјави	42
5. Изјави на судските органи.....	42
6. Изјави од државни функционери	43
7. Негативна медиумска кампања.....	43
8. Санкции за необезбедување информации.....	44
B. Правата на одбраната (член 6 § 3).....	44
1. Информации за природата и причините за обвинението (член 6 § 3 (а))	45
a. Општо	45
b. Информации за обвинението	45
c. Преквалификација на обвинението	46
d. „Детално“.....	46
e. „Веднаш“	46

f. „Јазик“	47
2. Подготвување на одбраната (член 6 § 3 (б)).....	47
a. Општи согледувања	47
b. Соодветно време	48
c. Соодветни можности	49
i. Пристап до докази	49
ii. Консултации со адвокат	50
3. Право на лицето да се брани самото или со помош на бранител (член 6 § 3 (в))	50
a. Поле на примена.....	50
b. Лична одбрана	51
c. Помош од бранител	52
d. Правна помош	52
e. Практична и ефективна правна помош.....	53
4. Сослушување сведоци (член 6 § 3 (г))	54
a. Автономно значење на поимот „сведок“	54
b. Право да сослушува или да бара сослушување на сведоците	54
i. Општи принципи	54
ii. Обврска за вложување разумни напори за обезбедување присуство на сведок.....	55
iii. Обврска за наведување причини за одбивањето да се сослуша некој сведок.....	55
iv. Потпирање врз изјави на сведоци што не се изнесени пред суд.....	56
v. Анонимни сведоци	56
vi. Сведоци во предмети што вклучуваат сексуална злоупотреба	57
vii. Поволности што им се нудат на сведоците во замена за нивните искази	58
viii. Индиции како докази.....	58
ix. Право да се повикаат сведоци за одбраната.....	58
5. Превод (член 6 § 3 (д)).....	59
a. Ако обвинетото лице „не го разбира или не го зборува јазикот на кој се одвива судењето“	59
b. Заштитени елементи на кривичната постапка	59
c. „Бесплатна“ помош	60
d. Услови за превод	60
e. Позитивни обврски	60
VI. Екстратериторијалната примена на член 6	61
A. Флагрантно лишување од правда	61
B. „Реалниот ризик“: стандард и товар на докажување.....	62
Список на цитирани предмети	63

Белешки за читателите

Овој Водич е дел од низата Водичи за судската практика што се објавени од Европскиот суд за човекови права (во натамошниот текст „Судот“, „европскиот суд“ или „Судот во Стразбур“) за информирање на практичарите во областа на правото за најзначајните пресуди што се донесени од Судот во Стразбур. Овој Водич конкретно ја анализира и резимира судската практика за член 6 (кривичен аспект) на Европската конвенција за човекови права (во натамошниот текст „Конвенцијата“ или „европската конвенција“) до 31 декември 2013 година. Читателите ќе ги најдат клучните начела во оваа област и релевантните преседани.

Цитираните предмети од судската практика се избрани меѓу водечките, поважните и/или поновите пресуди и одлуки.*

Пресудите на Судот служат не само за решавање на предметите што се поведени пред Судот туку, поопшто, за појаснување, заштитивање и развивање на правилата што се утврдени од Конвенцијата, на тој начин придонесувајќи кон почитувањето на обврските што земјите ги презеле во својство на договорни земји (*Ireland v. the United Kingdom*, 18 јануари 1978 г., § 154, Серија А бр. 25.). Оттаму, мисијата на системот што е воспоставен од Конвенцијата е да ги утврди, во општ интерес, прашањата од јавната политика, на тој начин подигнувајќи ги стандардите за заштитата на човековите права и проширување на практиката за човековите права низ целата заедница на земјите-членки на Конвенцијата (*Konstantin Markin v. Russia* [GC], бр. 30078/06, § 89, ECHR 2012).

* Цитираната судска практика може да биде на кој било или на двата службени јазици (англиски и француски) на Судот и Европската комисија за човекови права. Освен ако не е наведено поинаку, сите упатувања се до пресуди за основаноста што се донесени од Совет на Судот. Кратенката „(dec.)“ упатува на тоа дека цитатот е од одлука на Судот а „[GC]“ дека предметот бил разгледан од Големиот совет.

Член 6 на Конвенцијата – Право на правична судска постапка

„1. Секој има право правично и јавно, во разумен рок, пред независен и непристрасен со закон воспоставен суд, да бидат разгледани неговите граѓански права и обврски или основаноста на какви било кривични обвиненија против него. Пресудата се изрекува јавно, а новинарите и публиката може да бидат исклучени за време на целата или на дел од постапката во интерес на моралот, јавниот ред или националната безбедност во едно демократско општество, кога тоа го наложуваат интересите на малолетните лица или заштитата на приватниот живот на страните во спорот, или кога тоа судот го смета за неопходно затоа што во посебни околности публицитетот би можел да им нанесе штета на интересите на правдата.

2. Секој кој е обвинет за кривично дело се смета за невин сè додека неговата вина не се докаже во согласност со законот.

3. Секој обвинет за кривично дело ги има следниве минимални права:

(а) да биде детално известен, веднаш и на јазик што го разбира, за природата и причините за обвинението против него;

(б) да му се обезбеди соодветно време и услови што се неопходни за подготвување на неговата одбрана;

(в) да се брани самиот или со помош на бранител по сопствен избор, а доколку не располага со доволно средства да плати бранител, да добие бесплатен службен адвокат кога тоа го наложуваат интересите на правдата;

(г) самиот да ги сослуша или да бара сослушување на сведоците на обвинението и да бара повикувањето и сослушувањето на сведоците на одбраната да биде под истите услови што важат за сведоците на обвинението;

(д) да користи бесплатна помош од преведувач доколку не го разбира или не го зборува јазикот на кој се одвива судењето.“

I. Опфат: поимот за „кривично обвинение“

Член 6 § 1 на Конвенцијата

„1. Секој има право на правично ... пред независен и непристрасен со закон воспоставен суд, да бидат разгледани ... какви било кривични обвиненија против него.

A. Општи принципи

1. Концептот за „кривично обвинение“ има „автономно“ значење, независно од категоризациите што се користат во националните правни системи на земјите-членки (*Adolf v. Austria*, § 30).

2. Концептот за „обвинение“ треба да се разбере во смислата на Конвенцијата. Според тоа, може да се дефинира како „службено известување на некое лице од страна на надлежниот орган за наводите дека лицето сторило кривично дело“, при што оваа дефиниција, исто така, соодветствува на тестот дали „ситуацијата [на осомниченото лице] е значително засегната“ (*Deweer v. Belgium*, §§ 42 и 46; *Eckle v. Germany* § 73). Судот, исто така, утврди дека некое лице

што е задржано во полициски притвор и од коешто се бара да даде изјава под заклетва пред да биде сослушано како сведок веќе било предмет на „кривично обвинение“ и имало право да се брани со молчење (*Brusco v. France*, §§ 46-50).

3. Што се однесува до автономниот поим за „кривично“, Конвенцијата не се противи на активностите што се насочени кон „декриминализација“ меѓу договорните земји. Меѓутоа, делата што се класификувани како „регулаторни“ по декриминализацијата би можеле да бидат опфатени под автономниот поим за „кривично“ дело. Оставањето дискрециски права на земјите да ги исклучат овие дела би можело да доведе до резултати што се некомпатибилни со предметот и целта на Конвенцијата (*Öztürk v. Germany*, § 49).

4. Појдовната точка за оценување на применливоста на кривичниот аспект на член 6 од Конвенцијата се заснова врз критериумите што се утврдени во пресудата во предметот *Engel and Others v. the Netherlands*, §§ 82-83:

1. класификација во националното право;
2. природа на делото;
3. строгост на казната што ризикува да ја добие засегнатото лице.

5. Првиот критериум е со релативна тежина и служи само како појдовна точка. Ако со националното право некое дело се класифицира како кривично, тогаш ова е одлучувачко. Инаку, Судот излегува надвор од рамките на националната класификација и ја испитува фактичката реалност на разгледуваната постапка.

6. При оценувањето на вториот критериум, што се смета за поважен, (*Jussila v. Finland* [GC], § 38), може да се земат предвид следниве фактори:

- дали разгледуваното законско правило е насочено исклучиво кон определена група или е со општо обврзувачки карактер (*Bendenoun v. France*, § 47);
- дали постапката е поведена од некое јавно тело со законско овластувања за извршување (*Benham v. the United Kingdom*, § 56);
- дали законското правило има казнена или одвратувачка цел (*Öztürk v. Germany*, § 53; *Bendenoun v. France*, § 47);
- дали изрекувањето на каква било казна зависи од утврдувањето на вината (*Benham v. the United Kingdom*, § 56);
- како се класифицирани сличните постапки во останатите земји-членки на Советот на Европа (*Öztürk v. Germany*, § 53).

7. Третиот критериум се определува со упатување до максималната можна казна што е предвидена од релевантното право (*Campbell and Fell v. the United Kingdom*, § 72; *Demicoli v. Malta*, § 34).

8. Вториот и третиот критериум што се утврдени во предметот *Engel and Others v. the Netherlands* се алтернативни и не се задолжително кумулативни; за да се смета дека член 6 е применлив, доволно е разгледуваното дело по својата природа да се смета за „кривично“ од гледната точка на Конвенцијата, или поради делото лицето да подлежи на казна што, според својата природа и степенот на строгост, начелно припаѓа во „кривичната“ сфера (*Lutz v. Germany*, § 55; *Öztürk v. Germany*, § 54). Фактот што некое дело не е казниво со затворска казна не е одлучувачки сам по себе, бидејќи релативната несериозност на казната не може да го лиши некое дело од неговата инхерентно кривична природа (*ibid.*, § 53; *Nicoleta Gheorghe v. Romania*, § 26).

Кога анализата на секој критериум посебно не овозможува да се дојде до единствен заклучок во врска со постоењето на кривичното обвинение, може да се примени кумулативниот пристап (*Bendenoun v. France*, § 47).

9. Користејќи ги поимите „кривично обвинение“ и „обвинето за кривично дело“, трите става на член 6 упатуваат на идентични ситуации. Според тоа, тестот за применливоста на член 6 во неговите кривични аспекти ќе биде ист за трите ставови.

В. Примена на општите принципи

1. Дисциплинска постапка

10. Кршењата на воената дисциплина, што повлекуваат казна упатување во дисциплинска единица во период од неколку месеци, се во полето на примена на кривичниот аспект на член 6 од Конвенцијата (*Engel and Others v. the Netherlands*, § 85). Спротивно на ова, строгото лишување од слобода во период од два дена се сметаше дека е со премногу кратко времетраење за да припаѓа во сферата на „кривичното право“ (*ibid.*).

11. Што се однесува до професионалната дисциплинска постапка, прашањето останува отворено бидејќи Судот сметаше дека не е потребно да донесе одлука за прашањето, заклучувајќи дека постапката спаѓа во граѓанската сфера (*Albert and Le Compte v. Belgium*, § 30). Во случајот на дисциплинска постапка што резултира со задолжително пензионирање на државен службеник, Судот утврди дека таквата постапка не е „кривична“ во смислата на член 6, под услов ако националните власти успеале да ја задржат својата одлука целосно во рамките на административната сфера (*Moulet v. France* (dec.)). Судот, исто така, исклучи од кривичниот аспект на член 6 спор во врска со разрешувањето од должност на армиски офицер поради кршење на дисциплината (*Suküt v. Turkey* (dec.)).

12. Без оглед на тоа што обрнува „посебно внимание“ на затворскиот контекст и на посебниот затворски дисциплински систем, член 6 може да се применува за прекршувањата на затворската дисциплина со оглед на природата на обвиненијата и природата и строгоста на казните (четириесет и седум дополнителни денови затвор соодветно во предметите *Ezeh and Connors v. the United Kingdom* [GC], § 82; обратно, видете *Štitić v. Croatia*, §§ 51-63). Меѓутоа, постапките во врска со затворскиот систем како такви начелно не спаѓаат во полето на примена на кривичниот аспект на член 6 (*Boulois v. Luxembourg* [GC], § 85). Оттаму, на пример, преместувањето на некој затвореник во одделение со засилен надзор не е поврзано со кривично обвинение; пристапот до суд за оспорување на таквата мерка и ограничувањата што веројатно би го придружувале таквиот пристап треба да се разгледуваат во рамките на граѓанскиот аспект на член 6 § 1 (*Enea v. Italy* [GC], § 98).

13. Мерките што се изрекуваат од некој суд во согласност со правилата во врска со непримерното однесување во постапките пред него (непочитување на судот) се смета дека се надвор од полето на примена на член 6 затоа што тие се слични на вршењето на дисциплинските овластувања (*Ravnsborg v. Sweden*, § 34; *Putz v. Austria*, §§ 33-37). Меѓутоа, природата и строгоста на казната може да направат член 6 да биде применлив за осудувањето за непочитување на судот што во националното право е класифицирано како кривично дело (*Kyprianou v. Cyprus* [GC], §§ 61-64, во врска со казна од пет дена затвор).

14. Што се однесува до непочитување на Парламентот, Судот прави разлика меѓу овластувањата на законодавниот орган да ги уредува сопствените постапки за прекршување на привилегиите што се применуваат за неговите членови, од едната страна, и проширената надлежност за казнување на лица што не се членови за дела што се случиле на друго место, од другата страна. Првонаведеното прекршување би можело да се смета дека е од дисциплинска природа, додека, пак, Судот смета дека второто е со кривична природа, земајќи го предвид фактот што општата примена и строгоста на казната што би можела да биде изречена (казна затвор до шеесет дена и глоба во предметот *Demicoli v. Malta*, § 32).

2. Административни, даночни, царински, финансиски постапки и постапки во областа на заштитата на конкуренцијата

15. Следниве административни прекршоци може да бидат во полето на примена на кривичниот аспект на член 6:

- сообраќајни прекршоци што се казниви со парични казни или ограничувања на правата за управување возило, како што се системите со одземање поени или лишување од правото за управување моторно возило (*Lutz v. Germany*, § 182; *Schmautzer v. Austria*; *Malige v. France*);
- помали прекршоци за вознемирување на соседите или кршење на јавниот ред (*Lauko v. Slovakia*; *Nicoleta Gheorghe v. Romania*, §§ 25-26);
- прекршувања на законодавството од областа на социјалното осигурување (*Hüseyin Turan v. Turkey*, §§ 18-21, за непријавување на вработување, без оглед на скромната природа на изречената парична казна);
- административен прекршок за промовирање и дистрибуција на материјали што поттикнуваат етничка омраза, што е казнив со административни предупредување и конфискација на предметните материјали (*Balsytė-Lideikienė v. Lithuania*, § 61).

16. Се сметаше дека член 6 е применлив за постапките за утврдување даночни казни, врз основа на следниве елементи:

- законот што ги утврдува казните ги опфаќал сите граѓани во нивното својство на даночни обврзници;
- даночната казна не била наменета како паричен надоместок за штета туку како казна за одвратување од повторувањето на делото;
- даночната казна била изречена во согласност со општо правила што има и одвратувачка и казнена цел;
- даночната казна била значителна (*Bendenoun v. France*; спротивно на тоа, видете камата за задоцнето плаќање во предметот *Mieg de Boofzheim v. France* (dec.)).

Кривичната природа на прекршокот може да биде доволна за применливоста на член 6, без оглед на малиот износ на даночната казна (10% од повторно утврдената даночна обврска во предметот *Jussila v. Finland* [GC], § 38).

17. Член 6, во својот кривичен аспект, беше прогласен за применлив за царинското законодавство (*Salabiaku v. France*), за казните што се изрекуваат од суд со надлежност за буџетските и финансиските прашања (*Guisset v. France*) и за определени административни органи со овластувања во сферата на економското, финансиското и конкурентското право (*Lilly France S.A. v. France* (dec.); *Dubus S.A. v. France*; *A. Menarini Diagnostics S.r.l. v. Italy*).

3. Политички прашања

18. Утврдено е дека член 6 не е применлив во својот кривичен аспект на постапките за санкции што се поврзани со спроведувањето избори (*Pierre-Bloch v. France*, §§ 53-60); распуштање на политичка партија (*Refah Partisi (the Welfare Party) and Others v. Turkey* (dec.)); парламентарни анкетни комисији (*Montera v. Italy* (dec.)); и постапки за отстранување на Претседателот на државата од должност поради сериозно прекршување на Уставот (*Paksas v. Lithuania* [GC], §§ 66-67).

19. Што се однесува до постапките за лустрација, Судот утврдил дека доминацијата на аспектите со кривични конотации (природата на прекршокот – неvistинита изјава за лустрација – и природата и строгоста на казната – забрана за вршење определени професии во подолг временски период) може да го доведе тие постапки во полето на примена на

кривичниот аспект на член 6 од Конвенцијата (*Matyjek v. Poland* (dec.); спротивно на тоа, видете *Sidabras and Džiautas v. Lithuania* (dec.)).

4. Протерување и екстрадиција

20. Постапките за протерување странци не се во полето на примена на кривичниот аспект на член 6, без оглед на фактот што тие може да бидат поведени во контекст на кривична постапка (*Maaouia v. France* [GC], § 39). Истиот пристап на исклучување се применува и за постапките за екстрадиција (*Peñafiel Salgado v. Spain* (dec.)) или постапките што се однесуваат на Европскиот налог за апсење (*Monedero Angora v. Spain* (dec.)).

21. Спротивно на тоа, сепак, замената на затворската казна со депортирање и забрана за влез во националната територија во период од десет години може да се третира како казна врз иста основа како казната што е изречена во времето на првичната пресуда (*Gurguchiani v. Spain*, §§ 40 and 47-48).

5. Различни фази на кривичната постапка, помошни постапки и последователни правни лекови

22. Мерките што се преземени за спречување нереди или криминал не се опфатени со гаранциите во член 6 (*Raimondo v. Italy*, § 43, за специјалниот надзор од страна на полицијата; *R. v. the United Kingdom* (dec.), за предупредување упатено од полицијата кон малолетник што извршил непристојни напади врз девојчиња од неговото училиште).

23. Што се однесува до фазата на преткривичната постапка (распит, истрага), Судот ја разгледува кривичната постапка како целина. Оттаму, некои барања од член 6, како, на пример, барањето за разумен рок или правото на одбрана, може, исто така, да бидат релевантни во оваа фаза на постапката под услов ако постои веројатност правичноста на судењето да биде загрозувана од првичното непочитување на овие барања (*Imbrioscia v. Switzerland*, § 36). Иако истражните судии не утврдуваат „кривично обвинение“, дејствата што тие ги преземаат имаат директно влијание врз водењето и правичноста на последователната постапка, вклучувајќи го и самото судење. Соодветно, може да се смета дека член 6 § 1 е применлив за истражната постапка што се води од страна на истражен судија, иако може да не се применуваат некои од процедуралните гаранции што се предвидени во член 6 § 1 (*Vera Fernández-Huidobro v. Spain*, §§ 108-114).

24. Член 6 § 1 е применлив во целата постапка за утврдување на какво било „кривично обвинение“, вклучувајќи го процесот на осудување (на пример, постапка за конфискација што им овозможува на националните судови да го утврдат износот во налогот за конфискација, во *Phillips v. the United Kingdom*, § 39). Член 6 може, исто така, да биде применлив во однос на својот кривичен аспект за постапките што резултираат во уривање на куќа што е изградена без градежна дозвола, бидејќи уривањето би можело да се смета за „казна“ (*Hamer v. Belgium*, § 60). Меѓутоа, тој не е применлив за постапките за усогласување на првичната пресуда со поповолните одредби од новиот Кривичен законик (*Nurmagomedov v. Russia*, § 50).

25. Постапките што се однесуваат на извршувањето пресуди - како што е постапката за спроведување амнестија (*Montcornet de Caumont v. France* (dec.)), постапката за условно пуштање на слобода (*A. v. Austria*, одлука на Комисијата), постапките за трансфер во согласност со Конвенцијата за трансфер на осудени лица (*Szabó v. Sweden* (dec.)), но, за спротивен заклучок, видете *Buijen v. Germany*, §§ 40-45) – и постапката за признавање и извршување одлуки во врска со извршувањето на налог за заплена што е донесен од странски суд (*Saccoccia v. Austria* (dec.)) не се во полето на примена на кривичниот аспект на член 6.

26. Начелно, мерките за заплена на имот што влијаат негативно врз имотните права на трети страни во отсуство на каква било закана од кривична постапка против нив не претставуваат

„утврдување кривично обвинение“ (заплenuвање авион во предметот *Air Canada v. the United Kingdom*, § 54; заплenuвање златни монети во предметот *AGOSI v. the United Kingdom*, §§ 65-66). Наместо тоа, таквите мерки се во полето на примена на граѓанскиот аспект на член 6 (*Silickienė v. Lithuania*, §§ 45-46).

27. Гаранциите од член 6 начелно се применуваат на касациските жалби (*Meftah and Others v. France* [GC], § 40), и на уставните постапки (*Gast and Popp v. Germany*, §§ 65-66; *Caldas Ramírez de Arrellano v. Spain* (dec.)) кога таквите постапки претставуваат подоцнежна фаза на релевантната кривична постапка и нивните резултати може да бидат одлучувачки за осудените лица.

28. Конечно, член 6 не се применува за постапките повторно поведување завршени постапки бидејќи лицето чијашто пресуда станала правосилна и поднесува барање за повторно отворање на неговиот предмет не „обвинето за кривично дело“ во смислата на овој член (*Fischer v. Austria* (dec.)). Единствено новата постапка, откако е одобрено барањето за повторно отворање на предметот, може да се смета дека се однесува на утврдување кривично обвинение (*Löffler v. Austria*, §§ 18-19). Слично на тоа, член 6 не се применува за барање за повторно поведување кривична постапка откако Судот утврдил повреда (*Öcalan v. Turkey* (dec.)). Меѓутоа, постапката за надзорно разгледување што резултира со измена на правосилна пресуда е во полето на примена на кривичниот аспект на член 6 (*Vanyan v. Russia*, § 58).

II. Право на пристап до суд

Член 6 § 1 на Конвенцијата

„1. Секој има право на правично ... пред независен и непристрасен со закон воспоставен суд, да бидат разгледани ... какви било кривични обвиненија против него.

29. „Правото на суд“ во однос на кривичните прашања не е повеќе апсолутно во споредба со граѓанските прашања. Тоа е предмет на имплицитни ограничувања (*Deweere v. Belgium*, § 49; *Kart v. Turkey* [GC], § 67).

30. Меѓутоа, овие ограничувања не смеат да го ограничуваат остварувањето на правото на таков начин и во толкава мера што би ја загрозила самата суштина на правото. Тие мора да имаат легитимна цел и мора да постои разумна сразмерност меѓу употребените средства и целта што треба да се исполни (*Guérin v. France* [GC], § 37; *Omar v. France* [GC], § 34, што цитираат упатувања на предмети од граѓанското право).

Ограничувања

31. Ограничувањата на правото на пристап до суд може да произлегуваат од:

1. Парламентарен имунитет

32. Гаранциите што се нудат од двата вида парламентарен имунитет (неодговорност и неповредливост) имаат иста цел – да се осигури независноста на Парламентот во вршењето на неговите работи. Несомнено, неповредливоста помага да се постигне целосна независност на Парламентот спречувајќи ја секоја можност од поведување политички мотивирани кривични постапки и на тој начин заштитувајќи ја опозицијата од притисоци или злоупотреби од страна на мнозинството (*Kart v. Turkey* [GC], § 90, со упатувања до предмети од граѓанското право).

Покрај тоа, поведувањето постапки против пратеници во парламентот може да влијае врз функционирањето на законодавниот дом на којшто тие му припаѓаат и да го наруши работењето на Парламентот. Овој систем на имунитет, што претставува исклучок од вообичаеното право, според тоа, може да се смета дека има легитимна цел (*ibid.*, § 91).

33. Меѓутоа, без да се разгледаат конкретните околности на предметот, не може да се извлечат никакви заклучоци во однос на компатибилноста со Конвенцијата на наодот за легитимност на парламентарниот имунитет. Мора да се утврди дали парламентарниот имунитет го ограничил правото на пристап до суд на начин што влијае врз самата суштина на тоа право. Разгледувањето на сразмерноста на таквата мерка значи да се земе предвид правичната рамнотежа што треба да се постигне меѓу општиот интерес за зачувување на интегритетот на Парламентот и индивидуалниот интерес на жалителот да се откаже од својот пратенички имунитет за да одговори на кривичното обвинение против него пред суд. При разгледувањето на прашањето за сразмерноста, Судот мора да посвети посебно внимание на опфатот на имунитетот во конкретниот предмет (*ibid.*, §§ 92-93). Колку помалку заштитната мерка е наменета за зачувувањето на интегритетот на Парламентот, толку поаргументирано мора да биде нејзиното оправдување (*ibid.*, § 95). Оттаму, на пример, Судот утврди дека неможноста на некој пратеник во парламентот да се откаже од својот имунитет не го прекршува неговото право на пристап до суд, бидејќи имунитетот претставувал само привремена процедурална пречка во кривичната постапка што е ограничена на времетраењето на неговиот пратенички мандат (*ibid.*, §§ 111-113).

2. Процедурални правила

34. Такви правила се, на пример, барањата за допуштеност на жалба.

35. Меѓутоа, иако правото на жалба може, се разбира, да биде предмет на законски барања, при примена на процедуралните правила судовите мора да го избегнуваат прекумерниот формализам што би ја повредил правичноста на постапката (*Walchli v. France*, § 29). Особено строгата примена на некое процедурално правило некогаш може да ја загрози самата суштина на правото на пристап до суд (*Labergère v. France*, § 23), особено со оглед на важноста на жалбата и влогот во постапката на жалителот што бил осуден на долготрајна казна затвор (*ibid.*, § 20).

36. Правото на пристап до суд, исто така, може да биде суштински загрозено од некоја процедурална неправилност, на пример ако некој службеник од обвинителството што е одговорен за проверка на допуштеноста на жалбите против парични казни или барања за изземање постапувал *ultra vires* така што самиот одлучувал за основаноста на жалбата, на тој начин лишувајќи ги жалителите од можноста за основаноста на барањето во жалбата да одлучува јавен судија (*Josseume v. France*, § 32).

37. Истото важи и за случајот кога некоја одлука за прогласување недопуштеност на некоја жалба врз погрешни основи ќе доведе до задржување на депозит во износ што е еднаков на стандардната парична казна, при што, како резултат на тоа, се смета дека казната е платена и гонењето се прекинува, што му оневозможува на жалителот, откако ја платил паричната казна, да го оспори пред „суд“ сообраќајниот прекршок за којшто бил обвинет (*Célice v. France*, § 34).

38. Натамошен пример: жалителот претрпел прекумерно ограничување на своето право на пристап до суд кога неговата касациона жалба била прогласена за недопуштена поради пропуштањето на законските рокови, при што ова пропуштање на роковите се должело на неисправниот начин на којшто властите ја исполниле својата обврска за достава на одлуката на понискиот суд до жалителот, кој бил во притвор и, според тоа, можел да биде лоциран (*Davran v. Turkey*, §§ 40-47).

3. Барање за извршување претходна одлука

39. Што се однесува до автоматското прогласување за недопуштени на касационите жалби што биле поднесени до жалители што не се предале доброволно во притвор иако биле издадени налози за нивното лишување од слобода:

- кога некоја касациона жалба е прогласена за недопуштена врз основи што се поврзани со фактот што жалителот бил во бегство, ова претставува несразмерна казна, со оглед на суштинското значење на правата на одбрана и принципот за владеење на правото во едно демократско општество (*Poitrinol v. France*, § 38; *Guérin v. France*, § 45; *Omar v. France*, § 42);
- кога некоја касациона жалба е прогласена за недопуштена единствено поради тоа што жалителот не им се предал на властите во согласност со судска одлука што се оспорува со жалбата, оваа одлука го принудува жалителот да се подложи однапред на лишување од слобода што произлегува од спорната одлука, иако таквата одлука не може да се смета за правосилна сè додека не се одлучи по жалбата или не истече рокот за поднесување жалба. Ова наметнува несразмерен товар врз жалителот и, според тоа, ја нарушува правичната рамнотежа што мора да се постигне меѓу легитимниот интерес за осигурување на извршувањето на судските одлуки, од едната страна, и правото на пристап до Касационен суд и остварување на правата на одбрана, од другата страна (*ibid.*, §§ 40-41; *Guérin v. France*, § 43).

40. Истото важи и во случајот кога правото на касациона жалба се одбива поради неисполнување на обврската за предавање во притвор (*Khalfaoui v. France*, § 46; *Papon v. France (no. 2)*, § 100).

41. Меѓутоа, барањето за уплата на депозит пред да се поднесе жалба против парична казна за пребрзо возење – при што целта е ова барање е да се спречи поднесувањето дилаторни или неосновани жалби во сферата на сообраќајните прекршоци – може да претставува легитимно и сразмерно ограничување на правото на пристап до суд (*Schneider v. France* (dec.)).

4. Други ограничувања што го прекршуваат правото на пристап до суд

42. Може да се случат, на пример, кога некое обвинето лице е убеден од властите да ја повлече жалбата врз основа на лажно ветување за намалување на казната што била изречена од првостепениот суд (*Marpa Zeeland B.V. and Metal Welding B.V. v. the Netherlands*, §§ 46-51); или кога апелациониот суд не го информирал обвинетото лице за новиот рок за поднесување касациона жалба по одбивањето на адвокатот што му бил назначен по службена должност да му помогне (*Kulikowski v. Poland*, § 70).

III. Општи гаранции: институционални барања

Член 6 § 1 на Конвенцијата

„1. Секој има право ... пред независен и непристрасен со закон воспоставен суд, да бидат разгледани ... какви било кривични обвиненија против него. ...”

A. Поимот „суд“

43. Некое дисциплинско или административно тело може да има карактеристики на „суд“ во автономната смисла на член 6, дури и ако не се нарекува „трибунал“ или „суд“ во

националниот систем. Во практиката на Судот, еден суд се карактеризира во суштинската смисла на поимот според својата судска функција, односно, според решавањето прашања во рамките на својата надлежност врз основа на правните норми и по постапка што е спроведена на пропишаниот начин. Тој мора, исто така, да задоволи низа дополнителни барања – независност, особено од извршната власт; непристрасност; времетраење на мандатот на неговите членови; гаранции што се обезбедени од неговата постапка - при што неколку од нив се јавуваат во текстот на самиот член 6 § 1 (*Belilos v. Switzerland*, § 64; *Coëme and Others v. Belgium*, § 99; *Richert v. Poland*, § 43).

44. Пренесувањето на гонењето и казнувањето на помалите „кривични“ дека на административните органи не е некомпатибилно со Конвенцијата под услов ако засегнатото лице може да оспори каква било одлука против него донесена на тој начин пред суд што ги нуди гаранциите од член 6 (*Öztürk v. Germany*, § 56; *A. Menarini Diagnostics S.R.L. v. Italy*). Оттаму, одлуките што се носат од страна на административни органи што самите не ги задоволуваат барањата од член 6 § 1 на Конвенцијата мора да подлежат на последователно разгледување од „судски орган што има целосна надлежност“. Одлучувачките карактеристики на таквиот орган го вклучуваат овластувањето да ги укинува со секој поглед, од фактичка или правна гледна точка, одлуките на пониските органи (*ibid.*, § 59; *Schmautzer v. Austria*, § 36; *Gradinger v. Austria*, § 44): на пример, административните судови што вршат судско разгледување што излегува од рамките на „формалното“ разгледување на законитоста и вклучува детална анализа на соодветноста и сразмерноста на казната што е изречена од административниот орган (*A. Menarini Diagnostics S.R.L. v. Italy*, §§ 63-67, за парична казна изречена од страна на независен регулаторен орган во областа на конкуренцијата). Слично на тоа, судското разгледување може да ги задоволи барањата од член 6 дури и ако самиот закон ја утврдува казната во согласност со сериозноста на прекршокот (*Malige v. France*, §§ 46-51, за одземањето поени од возачка дозвола).

45. Овластувањето за носење обврзувачка одлука што не може да се менува од страна на несудски орган е вградено во самиот поим за „суд“ (*Findlay v. the United Kingdom*, § 77).

В. Суд воспоставен со закон

46. Во согласност со член 6 § 1 на Конвенцијата, судот мора секогаш да биде „воспоставен со закон“. Овој израз го одразува начелото за владеење на правото, што е вградено во системот за заштита што е воспоставен од Конвенцијата и нејзините протоколи (*Jorgic v. Germany*, § 64; *Richert v. Poland*, § 41). Всушност, некој орган што не е воспоставено во согласност со законодавството би бил лишен од потребната легитимност, во едно демократско општество, за разгледување индивидуални жалби (*Lavents v. Latvia*, § 114; *Gorgiladze v. Georgia*, § 67; *Kontalexis v. Greece*, § 38).

47. „Закон“ во смислата на член 6 § 1, ги опфаќа особено законите за основањето и надлежностите на судските органи (*Lavents v. Latvia*, § 114; *Richert v. Poland*, § 41; *Jorgic v. Germany*, § 64) но и какви било други одредби од националното право што, доколку бидат прекршени, би значеле дека учеството на еден или повеќе судии во разгледувањето на некој предмет е незаконито (*Pandjigidze and Others v. Georgia*, § 104; *Gorgiladze v. Georgia*, § 68). Изразот „воспоставен со закон“ ја опфаќа не само правната основа за самото постоење на судот, туку и почитувањето од страна на судот на конкретните правила што го уредуваат неговото работење (*ibid.*), и составот на судскиот совет во секој предмет (*Posokhov v. Russia*, § 39; *Fatullayev v. Azerbaijan*, § 144; *Kontalexis v. Greece*, § 42).

48. Според тоа, ако некој суд нема надлежност да му суди на обвинетото лице врз основа на одредбите што се применливи во согласност со националното право, тој суд не е „воспоставен со закон“ во смислата на член 6 § 1 (*Richert v. Poland*, § 41; *Jorgic v. Germany*, § 64).

49. Целта на изразот „воспоставен со закон“ во член 6 е „да осигури дека организацијата на судството во едно демократско општество не зависи од дискрециските права на извршната власт, туку се уредува со закон што произлегува од Парламентот“ (*Richert v. Poland*, § 42; *Coëme and Others v. Belgium*, § 98). Ниту, пак, во земјите во коишто е кодифицирано правото, организацијата на судскиот систем може да се препушти на дискрециските права на судските органи, иако ова не значи дека судовите немаат определена слобода да го толкуваат релевантното национално законодавство (*ibid.*; *Gorgiladze v. Georgia*, § 69).

50. Начелно, повредата на националните законски одредби за воспоставувањето и надлежноста на судските органи од некој суд доведува до повреда на член 6 § 1. Оттаму, Судот е надлежен да разгледува дали било почитувано националното право во оваа смисла. Меѓутоа, земајќи го предвид општото начело дека одредбите од националното право се толкуваат, пред сè, од националните судови, Судот не може да го оспорува нивното толкување освен како не постоела груба повреда на националното право (*Coëme and Others v. Belgium*, § 98 *in fine*; *Lavents v. Latvia*, § 114). Според тоа, задачата на Судот е ограничена на разгледување дали властите имале разумни основи за утврдување надлежност (*Jorgic v. Germany*, § 65).

51. Примери кога Судот утврдил дека засегнатиот орган не бил „суд воспоставен со закон“:

- Касациониот суд, што им судел на група туженици што не се министри за дела поврзани со делата за коишто им било судено на министрите, бидејќи правилото за обединување на делата во една постапка не било утврдено со закон (*Coëme and Others v. Belgium*, §§ 107-108);
- суд што е составен од двајца судии поротници избрани да заседаваат во некој конкретен предмет во спротивност со законското барање за избор со жрепка и максимален период за работа на таа функција од две седмици годишно (*Posokhov v. Russia*, § 43);
- суд составен од двајца судии поротници што продолжил да решава предмети во согласност со утврдената традиција, иако законот за судии поротници бил укинат и не бил донесен нов закон (*Pandjikidze and Others v. Georgia*, §§ 108-111);
- суд чијшто состав не бил во согласност со законот, бидејќи двајца од судиите биле законски дисквалификувани да учествуваат во разгледувањето на предметот (*Lavents v. Latvia*, § 115).

52. Судот утврдил дека судот бил „суд воспоставен со закон“ во следниве случаи:

- германски суд што му судел на лице за дела на геноцид сторени во Босна (*Jorgic v. Germany*, §§ 66-71);
- специјален суд воспоставен за разгледување на случаите на корупција и организиран криминал (*Fruni v. Slovakia*, § 140).

С. Независност и непристрасност

53. Правото на правична судска постапка во член 6 § 1 бара предметот да биде разгледан од „независен и непристрасен суд“ што е воспоставен со закон. Постои тесна врска меѓу концепциите за независност и објективна непристрасност. Поради оваа причина, Судот вообичаено ги разгледува двете барања заедно (*Findlay v. the United Kingdom*, § 73).

Принципите што се применуваат кога се утврдува дали некој суд може да се смета за „независен и непристрасен“ се применуваат еднакво на професионалните судии, судиите поротници и членовите на поротата (*Holm v. Sweden*, § 30).

1. Независен суд

а. Општи принципи

54. Член 6 § 1 на Конвенцијата бара независност од останатите гранки на власта – односно, од извршната и законодавната власт – како и од политичките партии (*Ninn-Hansen v. Denmark* (dec.)).

55. Иако концепцијата за поделба на власта меѓу политичките органи на државата и судството добива сè поголемо значење во практиката на Судот, ниту член 6, ниту, пак, која било друга одредба на Конвенцијата не бара од земјите да се придржуваат до какви било теоретски уставни концепции во врска со дозволените граници на интеракцијата меѓу властите. Прашањето отсекогаш било дали, во даден предмет, се исполнети барањата од Конвенцијата (*Henryk Urban and Ryszard Urban v. Poland*, § 46).

б. Критериуми за оценување на независноста

56. При утврдувањето дали некој орган може да се смета за „независен“, Судот ги зема предвид следниве критериуми (*Findlay v. the United Kingdom*, § 73):

- i. начинот на назначување на неговите членови
- ii. времетраењето на нивниот мандат;
- iii. постоењето на гаранции против надворешни притисоци;
- iv. дали органот остава надворешна претстава за независност.

i. Начин на назначување на членовите на органот

57. Назначувањето на судиите од страна на Парламентот само по себе не може да се смета дека фрла сомнеж врз нивната независност (*Filippini v. San Marino* (dec.); *Ninn-Hansen v. Denmark* (dec.))

58. Слично на тоа, назначувањето на судиите од страна на извршната власт е дозволено, под услов ако назначените лица не се подложени на влијанија или притисоци при вршењето на својата судска улога (*Henryk Urban and Ryszard Urban v. Poland*, § 49; *Campbell and Fell v. the United Kingdom*, § 79).

59. Иако распределувањето на некој предмет на некој конкретен судија или суд е во рамките на допуштениот простор за одлучување на националните власти што одлучуваат за таквите прашања, Судот мора да се увери дека тоа било во согласност со член 6 § 1, и, особено, со неговите барања за независност и непристрасност (*Moiseyev v. Russia*, § 176).

ii. Времетраење на назначувањето на членовите на органот

60. Не е утврдени конкретен мандат како неопходен минимум. Незаменливоста на судиите во текот на нивниот мандат мора начелно да се смета за неразделна последица на нивната независност. Меѓутоа, отсуството на формалното признавање на оваа незаменливост во законот само по себе не повлекува непостоење на независност под услов ако таа е фактички признаена и ако се присутни другите потребни гаранции (*Campbell and Fell v. the United Kingdom*, § 80).

iii. Гаранции против надворешни притисоци

61. Судската независност бара поединечните судии да не бидат подложени на несоодветни влијанија што доаѓаат како надвор од судството, така и одвнатре. Внатрешната независност на судството бара од судиите да бидат ослободени од инструкции или притисоци од своите

колеги или од лицата што имаат административни одговорности во судот, како што се претседателот на судот или претседателот на некое одделение во судот. Отсуството на доволни заштитни мерки што ја обезбедуваат независноста на судиите во рамките на судството, особено во однос на нивните наредени лица во судските тела, може да го наведе Судот на заклучокот дека сомневањата на жалителот во однос на независноста и непристрасноста на судот можеби биле објективно оправдани (*Parlov-Tkalčić v. Croatia*, § 86; *Daktaras v. Lithuania*, § 36; *Moiseyev v. Russia*, § 184).

iv. Надворешна претстава за независност

62. За да се утврди дали некој суд може да се смета за „независен“ во согласност со барањата од член 6 § 1, надворешната претстава за него може, исто така, да биде важна. Овде станува збор за довербата што судовите во едно демократско општество мора да и ја влеваат на јавноста и, пред сè, што се однесува до кривичните постапки, на обвинетото лице (*Şahiner v. Turkey*, § 44).

63. При одлучувањето дали постои легитимна причина за стравување дека некој конкретен суд не е независен или непристрасен, гледната точка на обвинетиот е важна, но не и пресудна. Она што е пресудно е дали неговите сомневања може да се сметаат за објективно оправдани (*Incal v. Turkey*, § 71). На настануваат никакви проблеми во врска со независноста кога Судот смета дека некој „објективен набљудувач“ би немал причини за загриженост за ова прашање во конкретните околности на предметот (*Clarke v. the United Kingdom* (dec.)).

64. Кога членовите на судот вклучуваат лица што се во подредена положба, во смисла на своите должности и организацијата на нивната служба, во однос на една од страните, обвинетиот може да покаже легитимно сомневање во однос на независноста на тие лица (*Şahiner v. Turkey*, § 45).

2. Непристрасен суд

65. Член 6 § 1 на Конвенцијата бара судот што е во полето на неговата примена да биде „непристрасен“. Непристрасноста вообичаено означува отсуство на предрасуди или пристрасност и нејзиното присуство или отсуство може да се испита на различни начини (*Kyprianou v. Cyprus* [GC], § 118; *Micallef v. Malta* [GC], § 93).

а. Критериуми за оценување на непристрасноста

66. Судот прави разлика меѓу:

- i. *субјективен пристап*, односно, правење обиди за утврдување на личните убедувања или интереси на дадениот судија во некој конкретен предмет;
- ii. *објективен пристап*, односно, утврдување дали тој или таа понудиле доволно гаранции за исклучување какво било легитимно сомневање во оваа смисла (*Kyprianou v. Cyprus* [GC], § 118; *Piersack v. Belgium*, § 30; *Grievés v. the United Kingdom* [GC], § 69).

67. Меѓутоа, не постои строго дефинирана поделба меѓу двата концепти затоа што однесувањето на некој судија може не само да предизвика објективни сомневања во однос на непристрасноста од гледната точка на надворешен набљудувач (објективен тест) туку може да навлезе и во неговите или нејзините лични убедувања (субјективен тест). Оттаму, прашањето дали некој предмет треба да се разгледува со едниот или со другиот тест, или со двата заедно, ќе зависи од конкретните факти на оспореното однесување (*Kyprianou v. Cyprus* [GC], §§ 119 and 121).

i. Субјективен пристап

68. При примената на субјективниот тест, Судот доследно заклучуваше дека личната непристрасност на некој судија мора да се претпостави сè додека нема докази за спротивното (*Kyprianou v. Cyprus* [GC], § 119; *Hauschildt v. Denmark*, § 47).

69. Во однос на видот на бараниот доказ, Судот, на пример, се обидуваше да утврди дали судијата покажувал непријателство или злонамерност или уредил некој предмет да му биде распределен нему поради лични причини (*De Cubber v. Belgium*, § 25).

70. Иако во некои случаи може да биде тешко да се набават докази со коишто се побива пресумпцијата на субјективната непристрасност на судијата, барањето за објективна непристрасност обезбедува дополнителна важна гаранција. Судот, всушност, ја препозна тешкотијата на утврдувањето повреда на член 6 врз основа на субјективна пристрасност и, според тоа, во најголемиот број предмети се фокусираше на објективниот тест (*Kyprianou v. Cyprus* [GC], § 119).

ii. Објективен пристап

71. Во согласност со објективниот тест, кога се применува за некој орган што заседава како судски совет, мора да утврди дали, прилично независно од личното однесување на кој било член на тој орган, постојат факти што може да се утврдат и би можеле да предизвикаат сомневања во однос на неговата пристрасност (*Castillo Algar v. Spain*, § 45).

72. При одлучувањето дали во дадениот предмет постои легитимна причина за стравување дека некој конкретен суд не е независен или непристрасен, гледната точка на оние што тврдат дека не е непристрасен е важна, но не и пресудна. Она што е пресудно е дали овој страв може да се смета за објективно оправдан (*Ferrantelli and Santangelo v. Italy*, § 58; *Padovani v. Italy*, § 27).

73. Објективниот тест пред сè ги разгледува хиерархиските или другите врски меѓу судијата и другите лица што се вклучени во постапка и што објективно ги оправдуваат сомнежите околу непристрасноста на судот, и, оттаму, не го исполнуваат стандардот од Конвенцијата врз основа на објективниот тест (*Micallef v. Malta* [GC], § 97). Оттаму, мора да се одлучи во секој поединечен предмет дали предметниот однос е со таква природа и толкава мера што би упатил на непристрасност на судот (*Pullar v. the United Kingdom*, § 38).

74. Во оваа смисла, дури и самата претстава може да има определена важност. Овде станува збор за довербата што судовите во едно демократско општество мора да и ја влеваат на јавноста, вклучително и на обвинетиот. Оттаму, секој судија за којшто постои легитимна причина за сомневање дека е пристрасен мора да се повлече (*Castillo Algar v. Spain*, § 45).

75. Мора, исто така, да се земат предвид прашањата на внатрешната организација (*Piersack v. Belgium*, § 30 (d)). Постоенето на национални постапки за осигурување на непристрасноста, имено, правила со коишто се уредува повлекувањето на судиите, е релевантен фактор. Таквите правила ја покажуваат загриженоста на националниот законодавец за отстранување на сите разумни сомневања во однос на непристрасноста на засегнатиот судија или суд и претставуваат обид за осигурување на непристрасноста преку елиминирање на причините за таквата загриженост. Покрај осигурувањето на отсуството на реална пристрасност, тие се насочени кон отстранувањето на сите претстави за пристрасност и за унапредување на довербата што судовите во едно демократско општество мора да ја влеваат кај јавноста (видете *Micallef v. Malta* [GC], § 99; *Mežnarić v. Croatia*, § 27; *Harabin v. Slovakia*, § 132). Судот ги зема таквите правила предвид кога ја врши сопствената процена за тоа дали некој „суд“ бил непристрасен и, особено, дали стравувањата на жалителот може да се сметаат за објективно оправдани (*Pfeifer and Plankl v. Austria*, § 6; *Oberschlick v. Austria (no. 1)*, § 50; *Pescador Valero v. Spain*, §§ 24-29).

b. Ситуации во коишто може да се јави проблем со недоволната непристрасност на судот

76. Постојат две можни ситуации во коишто може да се отвори прашањето за недоволната непристрасност на судот (*Kyprianou v. Cyprus* [GC], § 121):

- i. првата е со *функционална природа* и се однесува, на пример, на вршењето на различните функции во рамките на судскиот процес од страна на едно исто лице, или на хиерархиски или други врски со некое друго лице што е вклучено во постапката;
- ii. втората е со *личен карактер* и произлегува од *однесувањето на судиите* во дадениот предмет.

i. Ситуации со функционална природа

а. Вршење на различните судски функции

77. Фактот што некој судија во кривичен суд носел одлуки и во претходната постапка во предметот, вклучувајќи одлуки во врска со притвор, само по себе не може да се смета дека ги оправдува стравувањата во врска со недостатокот на неговата непристрасност; она што е битно се опфатот и природата на овие одлуки (*Fey v. Austria*, § 30; *Sainte-Marie v. France*, § 32; *Nortier v. the Netherlands*, § 33). Кога одлуките за продолжување на притворот барале „многу висок степен на јасност“ во однос на прашањето за вината, Судот утврдил дека непристрасноста на засегнатите судови можела да биде предмет на сомневање и дека стравувањата на жалителот во оваа смисла можеле да се сметаат за објективно оправдани (*Hauschildt v. Denmark*, §§ 49-52).

78. Фактот што некој судија порано бил вработен во јавното обвинителство не е причина за стравување дека му недостасува непристрасност; меѓутоа, ако некое лице, откако било на функција во обвинителството што била со таква природа што тој можел да ја разгледува предметната материја во текот на своите должности и последователно се јавува во својство на судија во истиот предмет, јавноста има право да стравува дека тој не нуди доволни гаранции за својата непристрасност (*Piersack v. Belgium*, § 30 (b) and (d)).

79. Последователното вршење на функциите на истражен судија и првостепен судија од едно исто лице во еден ист предмет, исто така, го наведе Судот да утврди дека непристрасноста на првостепениот суд можела да биде предмет на сомневање на жалителот (*De Cubber v. Belgium*, §§ 27-30).

Меѓутоа, ако учеството на првостепениот судија во истрагата било временски ограничено и се состоело од испрашување два сведоци и не вклучувало какво било оценување на доказите или не барало од него да донесе заклучок, Судот утврдил дека стравувањето на жалителот дека надлежниот национален суд не бил непристрасен не можело да се смета за објективно оправдано (*Bulut v. Austria*, §§ 33-34).

80. Не може да јави проблем со недостатокот на непристрасност кога некој судија веќе донел чисто формални и процедурални одлуки во другите фази на постапката; меѓутоа, може да се јават проблеми со непристрасноста ако, во другите фази на постапката, некој судија веќе изразил мислење за вината на обвинетиот (*Gómez de Liaño y Botella v. Spain*, §§ 67-72).

81. Фактот што некој судија веќе одлучувал за некое слично но неповрзано кривично обвинение или дека тој или таа веќе му суделе на некое сообвинето лице во засебна кривична

постапка сам по себе не е доволен за да фрли сомнеж врз непристрасноста на тој судија во некој последователен предмет (*Kriegisch v. Germany* (dec.); *Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia*, § 544). Меѓутоа, ситуацијата е различна ако претходните пресуди содржат заклучоци што всушност го прејудиираат прашањето на вината на обвинетото лице во таквата последователна постапка (*Poppe v. the Netherlands*, § 26; *Schwarzenberger v. Germany*, § 42; *Ferrantelli and Santangelo v. Italy*, § 59).

82. Обврската за непристрасност не може да се толкува на таков начин што се смета дека наметнува обврска на судот на повисоко ниво што става вон сила некоја административна или судска одлука да го врати предметот на некој друг надлежен орган или на тело со различен состав во рамките на тој орган (*Thomann v. Switzerland*, § 33; *Stow and Gai v. Portugal* (dec.)).

β. Хиерархиски или други врски со некој друг учесник во постапката

• Хиерархиски врски

83. Утврдување од страна на воен суд на кривични обвиненија против воени лица начелно не е некомпатибилно со одредбите на член 6 (*Cooper v. the United Kingdom* [GC], § 110). Меѓутоа, ако сите членови на воениот суд биле подредени според својот чин на офицерот што го свикал воениот суд и се во неговиот команден синџир, сомнежите на жалителот во врска со независноста и непристрасноста на судот би можеле да бидат објективно оправдани (*Findlay v. the United Kingdom*, § 76; *Miller and Others v. the United Kingdom*, §§ 30-31).

84. Судието на цивили од страна на суд што делумно е составен од членови на вооружените сили може да предизвика легитимни стравувања дека судот би можел да допушти неправилно влијание поради пристрасност (*Incal v. Turkey*, § 72; *Ibrahim Ülger v. Turkey*, § 26). Дури и во случајот кога некој воен судија учествувал единствено во носењето на времена одлука во постапка против цивилно лице што останува во сила, целата постапка е лишена од претставата дека е спроведена од страна на независен и непристрасен суд (*Öcalan v. Turkey* [GC], § 115).

85. Ситуациите во коишто некој воен суд има надлежност да им суди на цивили за дела сторени против вооружените сили може да доведе до разумни сомнежи во врска со објективната непристрасност на тој суд. За судскиот систем во којшто некој воен суд е овластен да му суди на лице што не е член на вооружените сили може лесно да се добие претстава дека ја сведува на нула дистанцата што треба да постои меѓу судот и страните во кривичната постапка, дури и ако постојат доволни заштитни мерки што ја гарантираат независноста на тој суд (*Ergin v. Turkey* (no. 6), § 49).

86. Утврдувањето кривично обвинение против цивили во воени судови може да се смета за компатибилно со член 6 само во особено исклучителни околности (*Martin v. the United Kingdom*, § 44).

• Други врски

87. Било утврдено дека постојат објективно оправдани сомнежи во врска со непристрасноста на судијата-претседавач во првостепен во случајот кога нејзиниот сопруг бил раководител на тимот од истражители што работеле на предметот на жалителот (*Dorozhko and Pozharskiy v. Estonia*, §§ 56-58).

88. Фактот што некој член на судот на определен начин се знае лично со еден од сведоците во предметот не мора задолжително да значи дека тој ќе има предрасуди во полза на сведоштвото на тоа лице. Мора да се одлучи во секој поединечен предмет дали предметната блискост е со таква природа и толкава мера што би упатила на непристрасност на судот (*Pullar v. the United Kingdom*, § 38, за учество во поротата од страна на лице што е вработено кај еден од двата клучни сведоци на обвинителството; *Hanif and Khan v. the United Kingdom*, § 141, за учеството на полициски службеник во поротата).

ii. Ситуации од лична природа

89. Од судиите се бара да бидат максимално дискретни во однос на предметите што ги разгледуваат за да ја задржат претставата за нив како непристрасни судии. Таквата дискреција бара од нив да се воздржат од користењето на медиумите, дури и кога се испровоцирани. Оваа обврска ја наметнуваат повисоките барања на правдата и значајната природа на судската функција (*Lavents v. Latvia*, § 118; *Buscemi v. Italy*, § 67). Оттаму, ако претседател на судот јавно користел изрази што имплицираат дека тој веќе создал неповолно мислење за аргументите на жалителот пред да заседава со судот што треба да донесе одлука во предметот, неговите изјави се такви што објективно ги оправдуваат стравувањата на обвинетото лице во однос на неговата пристрасност (*ibid.*, § 68; see also *Lavents v. Latvia*, § 119, каде што судијата јавно ја критикувал одбраната и јавно изразил изненадување што обвинетиот се изјаснил невин).

90. Не била утврдена повреда на член 6 во врска со изјавите за медиумите што ги дале повеќе членови на националната судска служба и трудот што бил објавен од Националната асоцијација на судии и обвинители што ја критикува политичката клима во која се спроведува судењето, законодавните реформи што биле предложени од Владата и стратегијата за одбрана, но не содржи какви било изјави во однос на вината на жалителот. Покрај тоа, судот што го разгледувал предметот на жалителот бил составен исклучиво од професионални судии чиешто искуство и обука им овозможиле да ги надминат надворешните влијанија (*Previti v. Italy* (dec.), § 253).

IV. Општи гаранции: процедурални барања

A. Правичност

Член 6 § 1 на Конвенцијата

„1. Секој има право на правично ... пред ... суд, да бидат разгледани ... какви било кривични обвиненија против него.

1. Еднаквост на оружјето и адверсарна постапка

91. Еднаквоста на оружјето е карактеристично обележје на правичното судење. Таа бара да и се даде разумна можност на секоја страна да до изложи својот случај под услови што не ја ставаат во значително подредена улога во однос на другата страна (*FoucheEdnabr v. France*, § 34; *Bulut v. Austria*; *Bobek v. Poland*, § 56; *Klimentyev v. Russia*, § 95). Еднаквоста на оружјето бара да се воспостави правична рамнотежа меѓу страните и се применува подеднакво во кривичната и граѓанската постапка.

92. Правото на адверсарна постапка начелно значи можноста за страните да ги знаат и коментираат сите поднесени забелешки или докази изнесени докази од другата страна со цел да се влијае врз одлуката на судот. Правото на адверсарна судска постапка е тесно поврзано со еднаквоста на оружјето и, всушност, во некои случаи Судот утврдил повреда на член 6 § 1 разгледувајќи ги двата концепти заедно.

93. Судската практика на Судот беше предмет на значајна еволуција, посебно во однос на важноста што им се придава на надворешната претстава и на зголемената чувствителност на јавноста на правичното спроведување на правдата (*Borgers v. Belgium*, § 24).

94. Во кривичните постапки член 6 § 1 се преклопува со посебните гаранции од член 6 § 3, иако не е ограничен на минималните права што се утврдени во него. Всушност, гаранциите што се содржани во член 6 § 3 се составни елементи, меѓу останатите, на концептот за правична судска постапка што е утврден во член 6 § 1.

а. Еднаквост на оружјето

95. Ограничување на правата на одбрана било утврдено во *Borgers v. Belgium*, каде што жалителот бил спречен да одговори на поднесоците од *avocat general* пред Касационен суд и претходно не му биле дадени копии од поднесоците. Нееднаквоста била влошена од уместовото на *avocat general*, во советодавно својство, во расправите на судот.

96. Судот утврдил повреда на член 6 § 1 во комбинација со член 6 § 3 во кривична постапка каде што адвокатот на одбраната бил принуден да чека петнаесет часа пред конечно да добие можност да застапува во раните утрински часови (*Makhfi v. France*). Слично на тоа, Судот утврдил повреда на принципот за еднаквоста на оружјето во врска со одлука на Врховниот суд во кривична постапка. Жалителот, што бил осуден по жалба и побарал да биде присутен, бил исклучен од прелиминарното сослушување што било одржано во тајност (*Zhuk v. Ukraine*, § 35).

97. Спротивно на тоа, жалба во врска со еднаквоста на оружјето била прогласена за недопуштена како очигледно неоснована кога жалителот се пожалил дека обвинителот стоел качен на платформа, повисоко во однос на страните. Обвинетиот не бил ставен во неповолна положба во однос на одбраната на неговите интереси (*Diriöz v. Turkey*, § 25).

98. Неутврдувањето на правилата за кривичната постапка во законодавството може да значи повреда на еднаквоста на оружјето, со оглед на тоа што нивната цел е да го заштитат туженикот од каква било злоупотреба на овластувањата и, според тоа, токму одбраната најверојатно би трпела последици од пропустите и нејасноста на таквите правила (*Coëme and Others v. Belgium*, § 102).

99. Сведоците на обвинителството и на одбраната мора да се третираат еднакво; меѓутоа, дали ќе се утврди повреда зависи од тоа дали сведокот фактички имал привилегирана улога (*Bonisch v. Austria*, § 32; за обратниот случај, видете *Brandstetter v. Austria*, § 45).

100. Неоткривањето докази на одбраната може да претставува повреда на еднаквоста на оружјето (како и на правото на адверсарна постапка) (*Kuopila v. Finland*, § 38, каде што одбраната не добила можност да коментира дополнителен полициски извештај).

101. Еднаквоста на оружјето може да биде прекршена и кога обвинетиот има ограничен пристап до досието на својот предмет или други документи врз основа на јавниот интерес (*Matyjek v. Poland*, § 65).

б. Контрадикторна постапка

102. Еден од основните аспекти на правото на правична судска постапка е дека кривичната постапка, вклучувајќи ги процедуралните елементи што се поврзани со неа, треба да бидат контрадикторни и дека треба да постои еднаквост на оружјето меѓу обвинителството и одбраната. Правото на контрадикторна судска постапка, во кривичните постапки, значи дека и на обвинителството и на одбраната мора да им се даде можноста да ги знаат и коментираат сите поднесени забелешки или изнесени докази од другата страна. Покрај тоа, член 6 § 1 бара од органите на прогонот да и ги открие на одбраната сите материјални докази што ги поседува во корист или на штета на обвинетото лице (*Rowe and Davis v. the United Kingdom* [GC], § 60).

103. Во кривичната постапка, член 6 § 1 обично се совпаѓа со правата на одбрана во согласност со член 6 § 3, како што е, на пример, правото на испрашување сведоци.

104. Во случаите кога некои докази не и биле откриени на одбраната врз основа на јавниот интерес, Судот нема самиот да испитува дали налогот со којшто се дозволува неоткривањето бил оправдан во конкретниот случај. Наместо тоа, Судот ја испитува постапката за одлучување за да се осигури дека таа ги задоволрила, во најголема можна мера, барањата за адверсарна постапка и еднаквост на оружјето и вклучувала адекватни гаранции за заштита на интересите на обвинетото лице.

105. Во предметот *Rowe and Davis v. the United Kingdom* [GC], Судот утврдил повреда на член 6 § 1 поради тоа што обвинителството не ги изложило предметните докази пред првостепениот судија и не му овозможило да донесе одлука во однос на откривањето на доказите, на тој начин лишувајќи ги жалителите од правична судска постапка. Меѓутоа, во предметот *Jasper v. the United Kingdom* [GC] (§ 58), Судот не утврдил повреда на член 6 § 1, повикувајќи се на фактот што материјалите што не биле откриени на никаков начин не претставувале дел од аргументацијата на обвинителството и никогаш не биле изложени пред поротата.

106. Меѓутоа, правото на откривање на релевантните докази не е апсолутно право. Во кривичната постапка може да постојат спротивставени интереси, како што се државната безбедност или потребата да се заштитат сведоците на коишто им се закануваат одмазднички дејства или за да се заштити тајноста на методите што ги користела полицијата за истражување на кривичното дело, што мора да се урамнотежат со правата на обвинетите лица. Во некои случаи може да биде неопходно да не се откријат определени докази на одбраната за да се зачуваат основните права на некое друго лице или за да се заштити некој важен јавен интерес. Меѓутоа, мерките што ги ограничуваат правата на одбраната се дозволени во согласност со член 6 § 1 само кога се строго неопходни (*Van Mechelen and Others v. the Netherlands*, § 58). Покрај тоа, за да се осигури дека обвинетото лице ќе добие правична судска постапка, сите потешкотии со коишто се соочува одбраната поради ограничувањето на нејзините права мора да бидат урамнотежени со постапките што ги преземаат судските власти (*ibid.*, § 54; *Doorson v. the Netherlands*, § 72).

107. Во предметот *Edwards and Lewis v. the United Kingdom* [GC], на жалителите им бил одбиен пристап до доказите и, според тоа, нивните застапници не можеле во целост да го аргументираат случајот за наведување на вршење кривично дело пред судијата. Судот соодветно утврдил повреда на член 6 § 1 бидејќи постапката што била искористена за утврдување на прашањата за откривањето на доказите и наведувањето на вршење кривично дело не била во согласност со барањата за обезбедување адверсарна постапка и еднаквост на оружјето и не содржела адекватни гаранции за заштита на интересите на обвинетото лице.

108. Кршење на правото на адверсарна постапка било утврдено и во случајот кога страните не го примиле извештајот на судијата-известител пред рочиштето, додека генералниот правобранител го добил тој извештај, ниту, пак, имате можности да одговорат на поднесоците од генералниот правобранител (*Reinhardt and Slimane-Kaïd v. France*, §§ 105-106).

2. Образложување на судските одлуки

109. Во согласност со воспоставената судска практика што го одразува начелото што е поврзано со правилното спроведување на правдата, пресудите на судовите и трибуналите треба соодветно да ги наведат причините врз коишто се засновани (*Papon v. France* (dec.)).

110. Образложените одлуки имаат за цел да им покажат на страните дека биле сослушани, на тој начин придонесувајќи кон поголемата подготвеност за прифаќање на одлуката од нив. Дополнително, тие ги обврзуваат судиите да го засноваат своето расудување врз објективни аргументи и ги зачувуваат правата на одбраната. Меѓутоа, обемот на обврската за наведување на причините се разликува во согласност со природата на одлуката и мора да се утврди земајќи ги предвид околностите на предметот (*Ruiz Torija v. Spain*, § 29).

111. Иако судовите не се обврзани да дадат детални одговори на сите аргументи што се поднесени од страните (*Van de Hurk v. the Netherlands*, § 61), од одлуката мора да биде јасно дека сите суштински прашања на предметот биле разгледани (*Boldea v. Romania*, § 30).

112. Националните судови треба да ги наведат доволно јасно основите на својата одлука за да и овозможат на страната во парницата ефикасно да го оствари достапното право на жалба (*ibid.*; *Hadjianastassiou v. Greece*).

Причини за одлуките што се наведуваат од поротата

113. Поротите во кривичните постапки ретко даваат образложени пресуди и прашањето за тоа колку ова е релевантно за правичноста беше отворено во повеќе случаи, прво од Комисијата, а подоцна и од Судот.

114. Конвенцијата не бара од поротниците да ја образложуваат својата одлука и член 6 не го спречува судењето на туженикот од страна на непрофесионална порота дури и кога не се наведуваат причините за пресудата (*Saric v. Denmark* (dec.)). Меѓутоа, за да се задоволат барањата за правична судска постапка, обвинетото лице, а всушност и јавноста, мора да бидат во можност да ја разберат донесената пресуда; ова претставува клучна заштитна мерка против произволноста (*Taxquet v. Belgium* [GC], § 92; *Legillon v. France*, § 53).

115. Во случајот на суд во којшто заседава порота, мора да се обезбедат сите посебни процедурални заштитни мерки со оглед на тоа што од поротниците вообичаено не се бара - или не им е дозволено - да даваат причини за своите лични уверувања. Во таквите околности, член 6 бара процена на тоа дали биле воспоставени доволни заштитни мерки за да се избегне каков било ризик од произволност и да му се овозможи на обвинетото лице да ги разбере причините за обвинителната пресуда. Таквите процедурални заштитни мерки може да вклучуваат, на пример, упатства или насоки што судијата-претседавач им ги дава на поротниците за правните прашања или изнесените докази и прецизни, недвосмислени прашања упатени до поротата од страна на судијата, што образуваат рамка врз којашто се заснова пресудата или што доволно го неутрализира фактот што не биле дадени причини за одговорите на поротата (*R. v. Belgium*, одлука на Комисијата; *Zarouali v. Belgium*, одлука на Комисијата; *Planka v. Austria*, одлука на Комисијата; *Papon v. France* (dec.)). Кога судот во којшто заседава порота одбива да постави посебни прашања во однос на секој туженик во однос на постоењето на отежнувачки околности, на тој начин лишувајќи ја поротата од можноста да ја утврди индивидуалната кривична одговорност на обвинетото лице, Судот утврди повреда на член 6 § 1 (*Goktepe v. Belgium*, § 28).

116. Во предметот *Bellerín Lagares v. Spain* (dec.), Судот забележал дека оспорената пресуда – кон којашто бил приложен записник од расправата на поротата - содржела список од факти што поротата сметала дека се утврдени при утврдувањето на вината на обвинетото лице, правна анализа на тие факти и, за целите на донесување на пресудата, упатување до околностите што било утврдено дека влијаеле врз степенот на одговорност на обвинетото лице во конкретниот случај. Оттаму, Судот утврдил дека предметната пресуда содржела доволни причини за целите на член 6 § 1 од Конвенцијата.

117. Мора да се земат предвид можностите за поднесување жалба што му се достапни на обвинетото лице (*Taxquet v. Belgium* [GC], § 92). Во овој случај биле поставени само четири прашања во однос на обвинетото лице; тие биле формулирани на ист начин како прашањата за останатите сообвинети лица и не му овозможиле да ја утврди фактичката или правната основа врз којашто бил осуден. Оттаму, неговата неможност да разбере зошто бил прогласен за виновен довела до неправично судење (*ibid.*, § 100).

118. Во предметот *Judge v. the United Kingdom* (dec.), Судот утврдил дека рамката на необразложената пресуда на шкотската порота била доволна за обвинетото лице да ја разбере

својата пресуда. Покрај тоа, Судот се уверил дека правата на жалба што се достапни врз основа на шкотското право би биле доволни за исправање на каква било неправилна пресуда на поротата. Во согласност со применливото законодавство, Апелациониот суд уживал широки овластувања за повторно разгледување и бил овластен да укине каква било обвинителна пресуда што се должи на грешка во судењето.

3. Право на лицето да молчи и да не се инкриминира себеси

а. Потврдување и сфера на примена

119. Секое лице што е обвинето за некое кривично дело има право да молчи и да не придонесува кон своето инкриминирање (*Funke v. France*, § 44; *O'Halloran and Francis v. the United Kingdom* [GC], § 45; *Saunders v. the United Kingdom*, § 60). Иако не е посебно наведено во член 6, правото на молчење и привилегијата против себеинкриминацијата се општо признаени меѓународни стандарди што лежат во основата на концептот за правична судска постапка во согласност со член 6. Преку обезбедувањето заштита на обвинетиот од несоодветна принуда од страна на властите, овие имунитети придонесуваат кон избегнување на неправдите и кон исполнување на целите на член 6 (*John Murray v. the United Kingdom*, § 45).

120. Правото на лицето да не се инкриминира себеси се применува на кривичните постапки во врска со сите видови кривични дела, од наједноставните до најсложените (*Saunders v. the United Kingdom*, § 74).

121. Правото на молчење важи од моментот кога осомниченото лице се испрашува од полицијата (*John Murray v. the United Kingdom*, § 45).

б. Опфат

122. Правото на лицето да не се инкриминира себеси претпоставува ситуација каде што обвинителството во некој кривичен предмет настојува да ги докаже своите аргументи против обвинетото лице без да прибегнува кон докази што се добиени со методи на принуда или суровост, спротивно на волјата на обвинетото лице (*Saunders v. the United Kingdom*, § 68; *Bykov v. Russia* [GC], § 92).

123. Меѓутоа, привилегијата против самоинкриминацијата не се применува на користењето материјали во кривичната постапка што може да се добијат од обвинетото лице без прибегнување кон принуда но постојат независно од волјата на осомниченото лице, како што се документи што се стекнати врз основа на налог, примероци од здив, крв и урина и ткиво за целите на ДНК тестирање (*Saunders v. the United Kingdom*, § 69; *O'Halloran and Francis v. the United Kingdom* [GC], § 47).

124. Раниот пристап до адвокат е дел од процедуралните заштитни мерки што Судот посебно ги зема предвид кога испитува дали некоја постапка ја поништила самата суштина на привилегијата против себеинкриминација. Со цел правото на правична судска постапка во согласност со член 6 § 1 да остане доволно „практично и ефективно“, пристапот до адвокат треба, по правило, да се обезбеди од првиот момент кога некое осомничено лице се сослушува од страна на полицијата, освен ако не се покаже дека со оглед на конкретните околности на секој случај постоеле убедливи причини да се ограничи ова право (*Salduz v. Turkey* [GC], §§ 54-55).

125. Лицата што се задржани во полициски притвор имаат право да не се инкриминираат себеси и право на молчење, како и право да добијат помош од адвокат секогаш кога се сослушуваат. Овие права се прилично разграничени: откажувањето од едно од овие права не повлекува откажување и од другото право. Сепак, овие права се комплементарни, бидејќи

лицата во полициски притвор мора *a fortiori* да добијат помош од адвокат кога тие претходно не биле информирани од страна на властите за нивното право на молчење (*Brusco v. France*, § 54; *Navone and Others v. Monaco*, § 74). Важноста на информирањето на осомниченото лице за правото на молчење е таква што, дури и кога некое лице доброволно се согласило да и даде изјави на полицијата откако било информирано дека неговите зборови може да се искористат како докази против него, ова не може да се смета за избор што е извршен врз основа на целосни информации ако лицето не било изречно известно за своите право на молчење и ако неговата одлука била донесена без помош од адвокат (*ibid.*; *Stojkovic v. France and Belgium*, § 54).

126. Правото на молчење и привилегијата против себеинкриминација начелно служат за заштита на слободата на осомниченото лице да избере дали ќе зборува или ќе молчи кога се сослушува од страна на полицијата. Таквата слобода на изборот е ефективно ослабена во случајот каде што осомниченото лице избрало да молчи во текот на сослушувањето а властите употребиле некој трик за да изнудат признание или други изјави со инкриминаторска природа од осомниченото лице што не можеле да ги добијат во текот на таквото сослушување (во конкретниот предмет се работи за признание што било дадено на полициски информатор што делел ќелија со обвинетото лице) и кога признанијата или изјавите што се добиени на таков начин се изнесени како докази на судењето (*Allan v. the United Kingdom*, § 50).

127. Спротивно на тоа, во предметот *Bykov v. Russia* [GC] (§§ 102-103), обвинетото лице не било предмет на каков било притисок или принуда и не било во притвор, туку можело слободно да се сретнува со полициски информатор и да зборува со него или да одбие да го стори тоа. Дополнително, на судењето снимката од разговорот не била третирана како обично признание што може да лежи во основата на утврдувањето на вината; тоа играло ограничена улога во сложениот корпус од докази што биле оценувани од страна на судот.

с. Релативно право

128. Правото на молчење не е апсолутно (*John Murray v. the United Kingdom*, § 47).

129. При испитувањето дали некоја постапка ја поништила самата суштина на привилегијата против себеинкриминација, Судот ги зема предвид, особено, следниве елементи:

- видот и степенот на принуда;
- постоењето какви било релевантни заштитни мерки во постапката;
- употребата на материјалот што е добиен на таков начин (*Jalloh v. Germany* [GC], § 101; *O'Halloran and Francis v. the United Kingdom* [GC], § 55; *Bykov v. Russia* [GC], § 104).

130. Од една страна, обвинителната пресуда не смее исклучиво или претежно да се заснова врз молчењето на обвинетото лице или врз неговото одбивање да одговара на прашања или самото да даде докази. Од другата страна, правото на молчење не го спречува земањето предвид молчењето на обвинетото лице – во ситуациите во коишто јасно се бара објаснување од него - при оценувањето на убедливоста на доказите што се изнесени од страна на обвинителството. Оттаму, не може да се каже дека одлуката на обвинетото лице да молчи во текот на целата кривична постапка не мора задолжително да нема никакви импликации.

131. Дали извлекувањето негативни заклучоци од молчењето на обвинетото лице претставува повреда на член 6 е прашање што треба да се утврди со оглед на сите околности на случајот, посветувајќи посебно внимание на значењето што на таквите заклучоци им се припишува од страна на националните судови при оценувањето на доказите на и степенот на принуда во дадената ситуација (*John Murray v. the United Kingdom*, § 47).

132. Дополнително, тежината на јавниот интерес во истрагата и во казнувањето на конкретното дело за коешто станува збор може да се земе предвид и да се урамнотежи со

интересот на поединецот доказите против него да бидат собрани на законит начин. Меѓутоа, прашањата на јавниот интерес не може да оправдаат мерки што ја поништуваат самата суштина на правата на одбрана на обвинетото лице, вклучувајќи ја привилегијата против себедискриминација (*Jalloh v. Germany* [GC], § 97). Не може да се повика на јавниот интерес за оправдување на користењето на одговори што се добиени со принуда во вонсудска истрага за инкриминирање на обвинетото лице во текот на судската постапка (*Heaney and McGuinness v. Ireland*, § 57).

4. Користење докази што се стекнати незаконски или со прекршување на правата од Конвенцијата

133. Иако член 6 го гарантира правото на правична судска постапка, тој не утврдува какви било правила за допуштеноста на доказите, што е пред сè прашање што се уредува со националното право (*Schenk v. Switzerland*, §§ 45-46; *Heglas v. the Czech Republic*, § 84).

134. Според тоа, Судот нема улога да утврдува, во основа, дали определени видови докази – на пример, докази што се добиени незаконски во смисла на националното право – може да бидат допуштени. Прашањето што мора да се одговори е дали постапката во целост, вклучувајќи го начинот на кој биле добиени доказите, била правична. Ова вклучува испитување на наводната незаконитост и, кога станува збор за повреда на некое друго право од Конвенцијата, на природата на утврдената повреда (*Khan v. the United Kingdom*, § 34; *P.G. and J.H. v. the United Kingdom*, § 76; *Allan v. the United Kingdom*, § 42).

135. При утврдувањето дали постапката била правична во целост, мора, исто така, да се земе предвид дали биле почитувани правата на одбраната. Особено, мора да се испита дали обвинетото лице добило можност да ја оспори веродостојноста на доказите и да се спротивстави на нивното користење. Дополнително, мора да се земе предвид квалитетот на доказите, исто како и околностите во коишто биле добиени доказите и дали таквите околности фрлаат сомнеж врз нивната веродостојност или точност. Иако не мора задолжително да се јави проблем во врска со правичноста кога добиените докази не се поддржани од други материјали, може да се забележи дека кога доказите се многу силни и не постои ризик дека се неверодостојни, потребата за дополнителни докази е соодветно помала (*Bykov v. Russia* [GC], § 89; *Jalloh v. Germany* [GC], § 96). Во врска со ова, Судот, исто така, му припишува важност на прашањето дали засегнатите докази биле или не биле пресудни за исходот на кривичната постапка (*Gäfgen v. Germany* [GC]).

136. Што се однесува до испитувањето на природата на утврдената повреда на Конвенцијата, прашањето дали употребата како докази на информации што се добиени со повреда на член 8 го прави судењето како целина неправично, што е спротивно на член 6, мора да се разгледува земајќи ги предвид сите околности на случајот, особено прашањето во врска со почитувањето на правата на одбрана на жалителот и квалитетот и важноста на доказите за коишто станува збор (*ibid.*, § 165).

137. Меѓутоа, се земаат предвид посебни аспекти во однос на користењето докази што се добиени со повреда на член 3 во кривична постапка. Користењето такви докази, обезбедени како последица на повреда на едно од основните и апсолутните права што се гарантираат со Конвенцијата, секогаш отвора сериозни прашања во однос на правичноста на постапката, дури и ако допуштањето на таквите докази не било пресудно за обезбедување осудителна пресуда (*Jalloh v. Germany* [GC], §§ 99 and 105; *Harutyunyan v. Armenia*, § 63).

138. Оттаму, користењето во кривична постапка на изјави добиени како резултат на повреда на член 3 – независно од тоа дали постапувањето било класифицирано како тортура или како нечовечно и понижувачко постапување – по автоматизам ја прави постапката неправична во целост и спротивна на член 6 (*El Haski v. Belgium*; *Gäfgen v. Germany* [GC], § 166). Ова важи и за

употребата на материјални докази што се добиени како директна последица на постапки на тортура (*ibid.*, § 167; *Jalloh v. Germany* [GC], § 105). Допуштањето на таквите докази што се добиени како резултат на постапки што се класифицирани како нечовечно постапување спротивно на член 3, но не претставуваат тортура, го прекршува член 6 сако ако се покаже дека повредата на член 3 имала влијание врз исходот на постапката против обвинетото лице, односно, имала влијание врз неговата осудителна пресуда или казна (*El Haski v. Belgium*, § 85; *Gäfgen v. Germany* [GC], § 178).

139. Овие начела се применуваат не само кога жртвата на постапување што е спротивно на член 3 е самото обвинето лице, туку и кога станува збор за трети страни (*El Haski v. Belgium*, § 85). Конкретно, Судот утврдил дека користењето докази добиени со тортура во судењето би значело флагрантно лишување од правдата дури и кога лицето од коешто биле извлечени доказите на таков начин било некоја трета страна (*Othman (Abu Qatada) v. the United Kingdom*, §§ 263 и 267).

5. Наведување на вршење кривично дело

а. Општи согледувања

140. Судот ја препознава потребата на властите да прибегнат кон користењето посебни истражни методи, особено во случаите на организиран криминал и корупција. Тој утврди, во врска со ова, дека употребата на посебни истражни методи - особено прикриени техники - сама по себе не го прекршува правото на правична судска постапка. Меѓутоа, со оглед на ризикот од полициската провокација што го повлекуваат таквите техники, нивната употреба мора да биде во јасно утврдени граници (*Ramanauskas v. Lithuania* [GC], § 51).

141. Иако подемот на организираниот криминал бара од земјите да преземаат соодветни мерки, правото на правична судска постапка, од коишто треба да се изведе барањето за правилно спроведување на правдата, сепак се применува за сите видови кривични дела, од наједноставните до најсложените. Правото на правично спроведување на правдата има толку истакнато место во едно демократско општество што тоа не може да се жртвува во замена за експедитивноста (*ibid.*, § 53). Во врска со ова, Судот нагласи дека полицијата може да постапува прикриено но не и да поттикнува (*Khudobin v. Russia*, § 128).

142. Покрај тоа, иако Конвенцијата не го спречува потпирањето, во текот на истражната фаза на постапката и кога тоа може да биде оправдано од природата на делото, врз извори како што се анонимни информатори, последователната употреба на таквите извори од страна на првостепениот суд за утврдување на осудителна пресуда е друго прашање (*Teixeira de Castro v. Portugal*, § 35). Таквата употреба може да биде прифатлива единствено ако се воспоставени адекватни и доволни заштитни мерки против злоупотребата, особено јасна и предвидлива постапка за овластување, спроведување и вршење надзор врз предметните истражни мерки (*Ramanauskas v. Lithuania* [GC], § 51). Што се однесува до органот што врши контрола врз операциите со прикриени агенти, Судот сметаше дека, иако судскиот надзор би бил најсоодветниот начин, може да се користат други начини под услов ако се воспоставени адекватни постапки и заштитни мерки, како што е надзорот од страна на обвинител (*Bannikova v. Russia*, § 50).

143. Иако употребата на прикриени агенти може да се толерира под услов ако е предмет на јасни ограничувања и заштитни мерки, јавниот интерес не може да ја оправда употребата на докази што се добиени како резултат на полициска провокација, бидејќи тоа би го изложило обвинетото лице на ризикот да биде дефинитивно лишено од правото на правична судска постапка уште од самиот почеток (*Ramanauskas v. Lithuania* [GC], § 54).

144. Според тоа, за да се утврди дали правото на правична судска постапка било почитувано во некој случај што вклучувал употреба на прикриени агенти, Судот испитува, како прво, дали

постоело наведување на извршување кривично дело („материјален тест на поттикнување“) и, ако постоело, дали жалителот можел ефикасно да го отвори прашањето за наведување на извршување кривично дело пред националните судови (*Bannikova v. Russia*, §§ 37 and 51). Ако постапките на агентот, независно од тоа дали тој или таа е вработен од страна на државата или е приватно лице што им помага на властите, претставувале наведување на извршување кривично дело и ако доказите што биле добиени како резултат на тие постапки биле искористени против жалителот во кривичната постапка што била поведена против него, Судот ќе утврди повреда на член 6 § 1 на Конвенцијата (*Ramanauskas v. Lithuania* [GC], § 73).

b. Материјален тест за поттикнување

145. Судот го дефинирал наведувањето на извршување кривично дело,¹ наспроти легитимна истрага со прикриени агенти, како ситуација каде што вклучените службеници - без оглед на тоа дали се вработени во безбедносните сили или лица што постапуваат согласно со нивните инструкции - не се ограничуваат на истражување на криминалната активност првенствено на пасивен начин, туку вршат влијание врз субјектот на таков начин што го поттикнуваат извршувањето на кривичното дело што инаку не би било извршено, со цел да го овозможат утврдувањето на делото, односно да обезбедат докази и да подигнат обвинение (*Ramanauskas v. Lithuania* [GC], § 55).

146. При одлучувањето дали истрагата била „суштински пасивна“, Судот ги испитува причини врз коишто се заснова тајната операција и однесувањето на органите што ја спровеле. Конкретно, Судот утврдува дали постоеле објективни сомневања дека жалителот бил вмешан во криминална активност или имал намера да изврши кривично дело (*Bannikova v. Russia*, § 38).

147. При вршењето на својата процена Судот зема предвид повеќе фактори. На пример, во првиот најважен случај *Teixeira de Castro v. Portugal* (§§ 37-38) Судот го земал предвид, *inter alia*, фактот што жалителот немал кривично досие, дека не била отворена истрага во врска со него, дека не им бил познат на полициските службеници, дека не била најдена дрога во неговиот дом и дека количината на дрогата што била најдена кај него за време на апсењето не ја надминувала количината што ја побарале прикриените агенти. Тој утврдил дека постапките на агентите излегле надвор од границите на работата на прикриените агенти бидејќи тие го поттикнувале извршувањето на делото и не постоело ништо што би сугерирало дека делото би било сторено без нивната интервенција.

148. Претходното кривично досие само по себе не упатува на предиспозиции за извршување кривично дело (*Constantin and Stoian v. Romania*, § 55). Меѓутоа, информираноста на жалителот за тековната цена на дрогата и неговата способност да набави дрога во краток временски рок, во комбинација со фактот што не се повлекол од зделката без оглед на повеќето можности да го стори тоа, од страна на Судот се сметале дека упатуваат на претходна криминална активност или намера (*Shannon v. the United Kingdom* (dec.)).

149. Друг фактор што треба да се земе предвид е дали врз жалителот бил извршен притисок да го стори предметното кривично дело. Преземањето иницијатива за остварување контакти со жалителот во отсуство на какви било објективни сомневања дека жалителот бил вмешан во криминална активност или имал предиспозиции да изврши кривично дело (*Burak Hun v. Turkey*, § 44), повторување на понудата без оглед на првичното одбивање од страна на жалителот, настојчивото поттикнување (*Ramanauskas v. Lithuania* [GC], § 67), нудењето цена што е повисока од просечната (*Malininas v. Lithuania*, § 37) и повикувањето на сочувството на жалителот спомнувајќи симптоми на апстинентска криза (*Vanyan v. Russia*, §§ 11 и 49) се

¹ Поимите наведување на вршење кривично дело, полициско поттикнување и *агенти-провокатори* се користат наизменично во судската практика на Судот.

сметале од страна на Судот како постапки што може да се смета дека извршиле притисок врз жалителот да го изврши предметното кривично дело, независно од тоа дали засегнатиот агент бил припадник на безбедносните сили или приватно лице што постапувало согласно инструкции добиени од безбедносните сили.

150. Дополнително прашање од важност е дали државните агенти може да се смета дека и се “приклучиле” или се „инфилтрирале“ во криминалната активност наместо да ја иницираат. Во првиот случај предметната акција останува во рамките на работата на прикриените агенти. Во *Miliniene v. Lithuania* (§§ 37-38) Судот сметал дека, иако полицијата влијаела врз текот на настаните, имено преку давање техничка опрема на приватно лице за снимање разговори и поддржување на нудењето финансиски стимулации на жалителот, нивните постапки се третираше како „приклучување“ на криминалната активност наместо како нејзино иницирање бидејќи иницијативата во случајот ја преземало приватно лице. Тоа лице подоцна и се пожалило на полицијата дека жалителот ќе бара поткуп за да се постигне поволен исход во неговиот предмет, и дури по оваа жалба операцијата била овластена и контролирана од страна на заменикот јавен обвинител, со цел да се потврди жалбата (за слично образложение, видете *Sequeira v. Portugal* (dec.); *Eurofinacom v. France* (dec.)).

151. Начинот на којшто била започната и спроведена полициската операција со прикриени агенти е релевантен за оценување дали жалителот бил предмет на наведување на извршување кривично дело. Отсуството на јасни и предвидливи постапки за овластување, спроведување и вршење надзор врз предметните истражни мерки го менува односот во полза на утврдувањето дека предметните постапки претставувале наведување на извршување кривично дело: видете, на пример, *Teixeira de Castro v. Portugal*, § 38, каде што Судот укажал на фактот дека интервенцијата на прикриените агенти не била дел од служена операција за борба против трговијата со дрога што била надгледувана од страна на судија; *Ramanauskas v. Lithuania* [GC], § 64, каде што немало никакви индикации за тоа какви причини или лични мотиви го навеле прикриениот агент да му пристапи на жалителот на сопствена иницијатива без да ги информира своите надредени за оваа работа; *Vanyan v. Russia*, §§ 46-47, каде што Судот забележал дека полициската операција била одобрена со едноставна административна одлука на органот што потоа ја спровел операцијата, дека одлуката содржела многу малку информации во врска со причините за, и целите на, планираната пробна набавка, и дека операцијата не била предмет на судска ревизија или каков било друг независен надзор. Во врска со ова, техниката на „пробна набавка“ што ја користеле руските власти била предмет на внимателно испитување во случајот *Veselov and Others v. Russia*, каде што Судот утврдил дека предметната постапка била со пропусти и дека ги изложила жалителите на произволни постапки на полицијата и ја довела во прашање правичноста на кривичната постапка против нив. Судот натаму утврдил дека националните судови, исто така, не успеале адекватно да ја испитаат жалбата на жалителите за наведување на извршување кривично дело, и особено да ги преиспитаат причините за пробната набавка и однесувањето на полицијата и нејзините информатори во однос на жалителите (*ibid.*, § 127).

с. Судско разгледување на заштитата од наведување на вршење кривично дело

152. Во случаите во коишто се отвора прашањето за наведување на вршење кривично дело, член 6 на Конвенцијата се почитува единствено ако жалителот можел ефикасно да го отвори прашањето за наведување на вршење кривично дело во текот на своето судење, преку вложување приговор или на друг начин. Фактот што биле почитувани општите заштитни мерки, како што се еднаквоста на оружјето и правата на одбраната, сам по себе не е доволен (*Ramanauskas v. Lithuania* [GC], § 69). Во таквите случаи Судот навел дека товарот на докажување дека немало поттикнување е кај обвинителството, под услов ако наводите на туженикот не се целосно неверојатни.

153. Ако се вложи приговор за наведување на вршење кривично дело и ако постојат определени *prima facie* докази за наведување на вршење кривично дело, судските органи мора да ги испитаат фактите на случајот и да ги преземат потребните мерки за откривање на вистината за да утврдат дали имало каква било провокација. Доколку утврдат дека постоела, тие мора да извлечат заклучоци во согласност со Конвенцијата (*ibid.*, § 70). Фактот што жалителот се изјаснил како виновен за кривичното обвинение само по себе не го ослободува првостепениот суд од обврската да ги разгледа наводите за наведување на вршење кривично дело (*ibid.*, § 72).

154. Во врска со ова, Судот проверува дали *prima facie* жалбата за наведување на вршење кривично дело претставува материјална одбрана во согласност со националното право или обезбедува основи за исклучување докази или води кон слични последици (*Bannikova v. Russia*, § 54). Иако националните власти се тие што треба да одлучат кога постапка е соодветна кога се соочени со приговорот за поттикнување, Судот бара постапката за којашто станува збор да биде адверсарна, темелна, сеопфатна и решавачка во однос на прашањето за наведување на вршење кривично дело (*ibid.*, § 57). Покрај тоа, во контекстот на неоткривањето информации од страна на истражните органи, Судот му припишува посебно значење на почитувањето на начелата на адверсарната постапка и еднаквоста на оружјето (*ibid.*, § 58).

155. Кога обвинетото лице тврди дека било поттикнуто да изврши некое кривично дело, кривичните судови мора внимателно да ги разгледаат материјалите во досието на предметот, бидејќи, за судската постапка да биде правична во смисла на член 6 § 1 од Конвенцијата, сите докази што се добиени како резултат на полициски провокации мора да бидат исклучени. Ова важи особено за случајот кога полициската операција била спроведена без доволна законска рамка или адекватни заштитни мерки (*Ramanauskas v. Lithuania* [GC], § 60).

156. Ако достапните информации не му овозможуваат на Судот да заклучи дали жалителот бил предмет на наведување на вршење кривично дело, судското разгледување на приговорот за наведување на вршење кривично дело станува пресудно (*Edwards and Lewis v. the United Kingdom* [GC], § 46; *Ali v. Romania*, § 101; видете, исто така, *Khudobin v. Russia*, каде што националните судови не ги анализирале релевантните фактички и правни елементи за разликување на наведувањето на вршење кривично дело од легитимните облици на истражни активности; *V. v. Finland*, каде што жалителот не можел да го отвори прашањето за заштита од наведување на вршење кривично дело; и *Shannon v. the United Kingdom* (dec.), каде што изговорите што ги употребило приватното лице биле предмет на внимателно разгледување од страна на националните судови, што заклучиле дека наводите за наведување на вршење кривично дело не биле основани).

6. Откажување од гаранциите за правична судска постапка

157. Ниту словото ниту духот на член 6 од Конвенцијата не спречуваат некое лице да се откаже, по сопствена слободна волја, било изречно или имплицитно, од правото на гаранции за правична судска постапка. Меѓутоа, за да биде делотворно за целите на Конвенцијата, таквото откажување мора да се утврди на недвосмислен начин и да биде придружено од минимални заштитни мерки што се сразмерни на неговата важност. Дополнително, тоа не смее да биде спротивно на каков било важен јавен интерес (*Hermi v. Italy* [GC], § 73; *Sejdovic v. Italy* [GC], § 86).

158. Пред да може да се каже за некое обвинето лице дека имплицитно, преку неговото однесување, се откажало од важно право согласно член 6 од Конвенцијата, мора да се покаже дека тоа можело разумно да ги предвиди последиците од своето однесување (*Hermi v. Italy* [GC], § 74; *Sejdovic v. Italy* [GC], § 87).

В. Јавно сослушување

Член 6 § 1 на Конвенцијата

„1. Секој има право на јавно ... пред ... суд, да бидат разгледани ... какви било кривични обвиненија против него. Пресудата се изрекува јавно, а новинарите и публиката може да бидат исклучени за време на целата или на дел од постапката во интерес на моралот, јавниот ред или националната безбедност во едно демократско општество, кога тоа го наложуваат интересите на малолетните лица или заштитата на приватниот живот на страните во спорот, или кога тоа судот го смета за неопходно затоа што во посебни околности публицитетот би можел да им нанесе штета на интересите на правдата.

1. Начело на јавност

159. Јавниот карактер на постапката ги заштитува страните во парницата од тајно спроведување на правдата без јавен надзор; тој, исто така, е еден од начините за одржување на довербата во судовите. Преку обезбедување видливост за спроведувањето на правдата, публицитетот придонесува кон постигнувањето на целта на член 6 § 1, имено, правичната судска постапка, чиешто гарантирање е едно од темелните начела на секое демократско општество (*Riepan v. Austria*, § 27; *Krestovskiy v. Russia*, § 24; *Sutter v. Switzerland*, § 26).

160. Начелото за јавната природа на судската постапка вклучува два аспекти: одржувањето јавни сослушувања и јавното носење на пресудите (*ibid.*, § 27 ; *Tierce and Others v. San Marino*, § 93).

2. Правото на усно сослушување и лично присуство на судењето

161. Правото на „јавно сослушување“ во член 6 § 1 задолжително повлекува право на „усно сослушување“ (*Döry v. Sweden*, § 37).

162. Начелото за усно и јавно сослушување е особено важен во кривичниот контекст, кога некое лице што е обвинето за кривично дело мора начелно да биде во можност да присуствува на сослушувањето пред првостепениот суд (*Tierce and Others v. San Marino*, § 94; *Jussila v. Finland* [GC], § 40).

163. Без да биде лично присутно, тешко е да се замисли како тоа лице би ги остварило посебните права што се утврдени во потставовите (в), (г) и (д) од став 3 на член 6, односно, правото „да се брани самиот“, „да ги сослуша или да бара сослушување на сведоците“ и „да користи бесплатна помош од преведувач доколку не го разбира или не го зборува јазикот на кој се одвива судењето“. Обврската за гарантирање на правото на обвинетиот за кривично дело да биде присутен во судницата се смета за едно од суштинските барања од член 6 (*Hermi v. Italy* [GC], §§ 58-59; *Sejdovic v. Italy* [GC], §§ 81 и 84).

164. Иако постапките кои се случуваат во отсуство на обвинетиот сами по себе не се некомпатибилни со член 6 од Конвенцијата, сепак несомнено е дека доаѓа до лишување од правда кога некое лице што е осудено во отсуство не може последователно да добие од судот што го сослушал ново утврдување на основаноста на обвинението, во однос како на правото така и на фактите, кога не е утврдено дека тој се откажал од своето право да се појави и да се брани себеси, или дека имал намера да го избегне судењето (*ibid.*, § 82).

165. Обврската за спроведување сослушување, сепак, не е апсолутна во сите случаи што спаѓаат во рамките на кривичниот аспект на член 6. Со оглед на проширувањето на концептот за „кривично обвинение“ на случаите што не им припаѓаат на традиционалните категории на кривичното право (како што се, на пример, административните казни, царинското право и

даночните казни), постојат „кривични обвиненија“ со различна тежина. Иако барањата за правична судска постапка се најстрогите во однос на главното јадро на кривичното право, гаранциите од кривичниот аспект на член 6 не секогаш се применуваат со својата целосна строгост на останатите категории случаи што спаѓаат во тој аспект и не носат каков било значаен степен на стигма (*Jussila v. Finland* [GC], §§ 41-43).

166. Карактерот на околностите што може да го оправдаат неодржувањето на усното сослушување, во суштина, се сведува на карактерот на прашањата што треба да ги разгледува надлежниот суд – особено, дали тие отвораат какви било прашања на факти или право што не би можеле да бидат соодветно разгледани и решени врз основа на писмените поднесоци. Усното сослушување може да не биде потребно кога не постојат прашања во врска со веродостојноста или спорни факти за коишто е потребно усно изнесување на доказите или вкрстено испрашување на сведоците и кога на обвинетото лице му била дадена можност да го изнесе својот случај во писмена форма и да ги оспори доказите против него (*ibid.*, §§ 41-42 и 47-48). Во врска со ова, легитимно е за националните власти да ги земат предвид барањата за ефикасност и економичност (*ibid.*, §§ 41-43 и 47-48, во врска со постапка за даночни казни; *Suhadolc v. Slovenia* (dec.), за скратена постапка за сообраќајни прекршоци).

3. Жалбена постапка

167. Личното присуство на туженикот го нема истото суштинско значење во случајот на жалбена постапка како што има во разгледувањето пред првостепениот суд. Начинот на којшто член 6 се применува на постапките пред апелациските судови зависи од посебните карактеристики на дадената постапка и мора да се земе предвид целосната постапка во националниот правен поредок и улогата на апелацискиот суд во него (*Hermi v. Italy* [GC], § 60).

168. Постапките за давање дозвола за поднесување жалба и постапките што се однесуваат единствено на правни прашања, за разлика од прашањата на факти, мора да ги почитуваат барањата од член 6, без оглед на фактот што на жалителот не му се дава можност да биде лично сослушан пред апелацискиот или касациониот суд, под услов ако е одржано јавно сослушување во првостепената постапка (*Monnell and Morris v. the United Kingdom*, § 58, во однос на прашањето за дозволата за поднесување жалба; *Sutter v. Switzerland*, § 30, во однос на касациониот суд).

169. Дури и кога апелацискиот суд има надлежност да го разгледува случајот во однос како на фактите, така и на правните прашања, член 6 не секогаш бара право на јавно сослушување, а уште помалку право на лично присуство (*Fejde v. Sweden*, § 31). За да се одлучи за ова прашање, мора да се земат предвид посебните карактеристики на предметната постапка и начинот на којшто интересите на жалителот всушност биле изложени и заштитени пред апелацискиот суд, особено со оглед на природата на прашањата за коишто тој треба да одлучува (*Seliwiak v. Poland*, § 54; *Sibgatullin v. Russia*, § 36).

170. Меѓутоа, кога некој апелациски суд треба да разгледува случај во однос на фактите и правните прашања и да изврши целосна процена во однос на вината или невиноста, тој не може да го реши прашањето без директна процена на доказите што се дадени лично од страна на обвинетото лице за целите на докажувањето дека тоа лице го сторило делото што наводно претставува кривично дело (*Popovici v. Moldova*, § 68; *Lacadena Calero v. Spain*, § 38). Начелото дека сослушувањата треба да бидат јавни го повлекува правото на обвинетото лице да изнесува докази лично пред апелацискиот суд. Од таа гледна точка, начелото за публицитет ја остварува целта за гарантирање на правата на одбрана на обвинетото лице (*Tierce and Others v. San Marino*, § 95).

4. Исклучоци од правилото за публицитет

171. Барањето за одржување јавно сослушување е предмет на исклучоци. Ова е очигледно од самиот текст на член 6 § 1, што го содржи условот дека „новинарите и публиката може да бидат исклучени за време на целата или на дел од постапката ... кога тоа го наложуваат интересите на малолетните лица или заштитата на приватниот живот на страните во спорот, или кога тоа судот го смета за неопходно затоа што во посебни околности публицитетот би можел да им нанесе штета на интересите на правдата“. Одржувањето на постапката, целосно или делумно, во тајност мора да биде строго условено од околностите на случајот (*Welke and Biatek v. Poland*, § 74; *Martinie v. France* [GC], § 40).

172. Ако постојат основи за примена на еден или повеќе од овие исклучоци, властите не се обврзани, но имаат право, да наложат одржување на сослушувањето во тајност ако сметаат дека таквото ограничување е оправдано (*Toeva v. Bulgaria* (dec.)).

173. Иако во кривичната постапка постои високо очекување за публицитет, понекогаш може да биде потребно, во согласност со член 6, да се ограничи отворената и јавната природа на постапката со цел, на пример, да се заштити безбедноста или приватноста на сведоците или да се подобри слободната размена на информации и мислења во остварувањето на правдата (*B. and P. v. the United Kingdom*, § 37).

174. Безбедносните проблеми се вообичаена карактеристика на голем број кривични постапки, но, сепак, случаите кога исклучувањето на јавноста од судењето е оправдано само поради безбедносни причини се ретки (*Riepan v. Austria*, § 34). Безбедносните мерки треба да бидат тесно утврдени и во согласност со начелото за нужност. Судските власти треба да ги разгледаат сите можни алтернативи за осигурување на сигурноста и безбедноста во судницата и да им дадат приоритет на помалку строгите пред построгите мерки доколку со нив може да се постигне истата цел (*Krestovskiy v. Russia*, § 29).

175. Прашањата во врска со јавниот ред и безбедносните проблеми може да го оправдаат исклучувањето на јавноста во затворски дисциплински постапки против осудени затвореници (*Campbell and Fell v. the United Kingdom*, § 87).

176. Одржувањето судење во редовна кривична постапка во затвор не мора задолжително да значи дека судењето не е јавно. Меѓутоа, за надминување на пречките што се поврзани со одржувањето на судската постапка надвор од редовната судница, државата има обврска да преземе посебни мерки за да осигури дека јавноста и медиумите се уредно информирани за местото на одржување на судската постапка и дека имаат право на пристап (*Riepan v. Austria*, §§ 28-29).

177. Присуството на класифицирани информации во писмените поднесоци само по себе не повлекува по автоматизам потреба за исклучување на јавноста од судењето, без да се изврши урамнотежување на отвореноста и интересите на државната безбедност. Пред да ја исклучат јавноста од кривичната постапка, судовите мора да донесат посебни заклучоци дека исклучувањето на јавноста е потребно за заштита на некој аргументиран државен интерес и мора да ја ограничат тајноста на мерата што е неопходна за зачувување на таквиот интерес (*Belashev v. Russia*, § 83; *Welke and Biatek v. Poland*, § 77).

5. Јавно изрекување на пресудите

178. Судот не се сметаше за обврзан да усвои буквално толкување на зборовите „јавно изрекување“ (*Sutter v. Switzerland*, § 33; *Campbell and Fell v. the United Kingdom*, § 91).

179. Без оглед на формулацијата, што се чини дека сугерира дека се бара читање на пресудата на отворена расправа, други начини за јавно објавување на пресудата може да бидат компатибилни со член 6 § 1. По правило, начинот на објавување на „пресудата“ во согласност

со националното право на тужената држава мора да се оцени со оглед на посебните карактеристики на постапката за којашто станува збор и со упатување на целта на член 6 § 1 во овој контекст, имено, да се осигури јавниот надзор врз судството со цел да се заштити правото на правична судска постапка. При вршењето на оваа процена мора да се земе предвид целата постапка (*Welke and Biatek v. Poland*, § 83, каде што ограничувањето на јавното изрекување на оперативниот дел од пресудите во постапка што се одржала во тајност не било спротивно на член 6).

180. Целосното сокривање од јавноста на содржината на судската одлука не може да биде оправдано. Легитимните прашања во однос на безбедноста може да се обезбедат преку определени техники, како, на пример, класифицирање само на оние делови од судските одлуки чиешто обелоденување би ја загрозило државната безбедност или безбедноста на другите (*Raza v. Bulgaria*, § 53; *Fazliyski v. Bulgaria*, §§ 67-68).

С. Разумен рок

Член 6 § 1 на Конвенцијата

„1. Секој има право ... во разумен рок ... да бидат разгледани ... какви било кривични обвиненија против него“

1. Утврдување на времетраењето на постапката

181. Во областа на кривичното право, целта на член 6 § 1, според којшто секое лице има право неговото дело да биде разгледано во разумен рок, е да осигури дека обвинението нема да надвиснува над обвинетите лица премногу долго и дека ќе биде утврдена основаноста на обвинението (*Wemhoff v. Germany*, § 18; *Kart v. Turkey* [GC], § 68).

а. Почеток на периодот што се зема предвид

182. Периодот што се зема предвид започнува на денот на којшто лицето е обвинето (*Neumeister v. Austria*, § 18).

183. „Разумниот рок“ може да започне да тече пред предметот да дојде пред првостепениот суд (*Deweer v. Belgium*, § 42), на пример, од времето на апсењето (*Wemhoff v. Germany*, § 19), времето кога лицето е обвинето (*Neumeister v. Austria*, § 18) или времето на поведување на истрагата (*Ringeisen v. Austria*, § 110).

184. „Обвинение“, за целите на член 6 § 1, може да се дефинира како „службено известување на некое лице од страна на надлежниот орган за наводите дека лицето сторило кривично дело“ (*Deweer v. Belgium*, § 46), при што оваа дефиниција, исто така, соодветствува на тестот дали „ситуацијата на осомниченото лице е значително засегната“ (*ibid.*; *Neumeister v. Austria*, § 13; *Eckle v. Germany*, § 73; *McFarlane v. Ireland* [GC], § 143).

б. Крај на периодот

185. Судот заклучи дека во кривичните предмети периодот за којшто е применлив член 6 ги опфаќа сите фази на предметната кривична постапка (*König v. Germany*, § 98), вклучувајќи ги жалбените постапки (*Delcourt v. Belgium*, §§ 25-26; *König v. Germany*, § 98; *V. v. the United Kingdom* [GC], § 109). Член 6 § 1, дополнително, како завршен момент ја наведува пресудата со којашто се утврдува основаноста на обвинението; ова може да биде одлука што е донесена од страна на апелациски суд кога таквиот суд се произнесува за основаноста на обвинението (*Neumeister v. Austria*, § 19).

186. Периодот што треба да се земе предвид трае најмалку до ослободителната или осудителната пресуда, дури и ако таквата одлука е донесена по жалба. Освен тоа, нема причини зошто заштитата што им се дава на засегнатите страни против одложувања на судските постапки би требало да заврши по првото сослушување во судската постапка пред првостепенитиот суд: неоправданите одложувања или прекумерните одолговлекувања од страна на првостепените судови, исто така, предизвикуваат загриженост (*Wemhoff v. Germany*, § 18).

187. Во случајот на осудителна пресуда, не постои „утврдување ... какво било кривично обвинение“, во смислата на член 6 § 1, сè додека висината на казната не е конечно утврдена (*Eckle v. Germany*, § 77; *Ringeisen v. Austria*, § 110; *V. v. the United Kingdom* [GC], § 109).

188. Извршувањето на некоја пресуда што е донесена од кој било суд мора да се смета за составен дел од судската постапка за целите на член 6 (*Assanidze v. Georgia* [GC], § 181). Гаранциите што се обезбедуваат од член 6 на Конвенцијата би биле илузорни ако националниот правен или административен систем на некоја договорна земја дозволува некоја конечна, обврзувачка судска одлука за ослободување да остане без ефект на штета на ослободеното лице. Кривичната постапка е сеопфатен процес и заштитата што се обезбедува со член 6 не престанува со ослободителната одлука (*ibid.*, § 182). Ако административните органи на државата може да ја одбијат или да не ја почитуваат пресудата што го ослободува туженикот, или дури да го одолговлекуваат нејзиното извршување, гаранциите од член 6 што обвинетиот ги користел во текот на судската фаза на постапката би станале делумни илузорни (*ibid.*, § 183).

2. Процена на разумниот рок

а. Принципи

189. Разумноста на времетраењето на постапката треба да се утврди со оглед на околностите на случајот, што бара сеопфатна проценка (*Boddaert v. Belgium*, § 36). Иако определени фази од постапката сами по себе се спроведуваат со прифатлива брзина, вкупното времетраење на постапката може сепак да го надмине „разумниот рок“ (*Dobbartin v. France*, § 44).

190. Член 6 бара судската постапка да биде експедитивна, но, исто така, го утврдува поопштото начело за правилно спроведување на правдата. Треба да се воспостави правична рамнотежа меѓу различните аспекти на ова основно барање (*Boddaert v. Belgium*, § 39).

б. Критериуми

191. При утврдувањето дали времетраењето на кривичната постапка било разумно, Судот зема предвид фактори како што се, на пример, сложеноста на предметот, однесувањето на жалителот и однесувањето на релевантните административни и судски власти (*König v. Germany*, § 99; *Neumeister v. Austria*, § 21; *Ringeisen v. Austria*, § 110; *Pélissier and Sassi v. France* [GC], § 67; *Pedersen and Baadsgaard v. Denmark*, § 45).

192. *Сложеноста на предметот*: може да произлегува, на пример, од бројот на обвиненијата, бројот на луѓето што се вклучени во постапката, како што се тужениците и сведоците, или од меѓународната димензија на предметот (*Neumeister v. Austria*, § 20, каде што предметните трансакции имале последици во различни земји, за што била потребна помош од Интерпол и спроведување на договорите за заемна правна помош, а во предметот учествувале 22 лица, од кои некои се наоѓале во странство). Предметот може да биде крајно сложен кога сомневањата се поврзани со криминалот на „белите јаки“, односно, со измами од голем обем што вклучуваат повеќе друштва и сложени трансакции наменети за избегнување

на контролата на истражните органи и што бараат значителна сметководствена и финансиска експертиза (*C.P. and Others v. France*, § 30).

193. Иако некој предмет може да има определена сложеност, Судот не може да ги смета долготрајните периоди на необјаснети активности како „разумни“ (*Adiletta v. Italy*, § 17, каде што имало севкупен период од тринаесет години и пет месеци, вклучувајќи доцнење од пет години од упатувањето на предметот до истражниот судија и сослушувањето на обвинетото лице и на сведоците, и доцнење од една година и девет месеци од времето кога предметот му бил вратен на истражниот судија и новото упатување на жалителите на судење).

194. *Однесувањето на жалителот*: Член 6 не бара од жалителите активно да соработуваат со судските власти. Исто така, тие не може да се обвинуваат за целосното искористување на правните лекови што им се достапни во согласност со националното право. Меѓутоа, нивното однесување претставува објективен факт што не може да и се припише на тужената држава и што мора да се земе предвид при утврдувањето дали времетраењето на постапката го надминало разумниот рок (*Eckle v. Germany*, § 82, каде што жалителите зачестено прибегнувале кон постапки што веројатно би ја оддолжиле постапката, како што се систематските барања за изземање на судиите; некои од овие постапки би можеле да се протолкуваат и како намерни опструкции).

195. Еден пример за однесување што мора да се земе предвид е намерата на жалителот да ја одолговлекува истрагата, кога тоа е очигледно од списите на предметот (*I.A. v. France*, § 121, каде што жалителот, меѓу другото, чекал да биде информиран дека претстои предавање на предметот на јавниот обвинител за да побара низа од дополнителни истражни мерки).

196. Жалителот не може да се повика на временскиот период што го поминал во бегство, во којшто се обидува да го избегне своето изведување пред правдата во сопствената земја. Кога некое обвинето лице ќе побегне од држава што го почитува начелото за владеење на правото, може да се претпостави дека тоа лице нема право да се жали на неразумното времетраење на постапката откако побегнало, освен како не може да обезбеди доволно причини за побивање на оваа претпоставка (*Vayıç v. Turkey*, § 44).

197. *Однесувањето на релевантните власти*: Член 6 § 1 им наметнува обврска на договорните земји да ги организираат своите судски системи на таков начин што тие може да ги исполнат сите негови барања (*Abdoella v. the Netherlands*, § 24; *Dobbertin v. France*, § 44).

198. Иако привременото натрупување на заостаната работа не вклучува одговорност на договорните земји под услов како тие преземат поправни мерки, со потребната итност, за справување со вонредните ситуации од овој вид (*Milasi v. Italy*, § 18; *Baggetta v. Italy*, § 23), пренатрупаноста со работа на којашто се повикувале властите и различните мерки што биле преземани за поправање на таквата ситуации ретко биле оценети дека се со пресудно значење од страна на Судот (*Eckle v. Germany*, § 92).

199. Она што го очекува жалителот мора да биде земено предвид при оценувањето на разумноста на времетраењето на постапката. На пример, кога некое лице е задржано во притвор, ова е фактор што треба да се земе предвид при оценувањето дали обвинението било утврдено во разумен временски рок (*Abdoella v. the Netherlands*, § 24, каде, времето што е потребно за проследување на документите до Врховниот суд во два наврати изнесувало повеќе од 21 месец од 52 месеци што биле потребни за решавање на предметот. Судот утврдил дека таквите продолжени период без какви било активности се неприфатливи, особено кога обвинетото лице е во притвор).

3. Неколку примери

а. Пречекорен разумен рок

- 9 години и 7 месеци, без каква било посебна сложеност освен бројот на вклучените лица (35), без оглед на мерките што биле преземени од властите за справување со исклучителната пренатрупаност на судот со работа по период на нереди (*Milasi v. Italy*, §§ 14-20).
- 13 години и 4 месеци, политички проблеми во регионот и прекумерна пренатрупаност со работа за судовите, напорите од страна на државата да ги подобри условите за работа на судовите не започнале пред да поминат неколку години (*Baggetta v. Italy*, §§ 20-25).
- 5 години, 5 месеци и 18 дена, вклучувајќи 33 месеци од донесувањето на пресудата и изготвувањето на целосната писмена верзија од страна на одговорниот судија, без преземање какви било соодветни дисциплински мерки (*B. v. Austria*, §§ 48-55).
- 5 години и 11 месеци, сложеност на предметот со оглед на бројот на луѓето што требало да бидат сослушани и техничката природа на документите што требало да се разгледаат во предмет на тешко незаконско стекнување имот, иако ова не може да ја оправда истрагата што траела пет години и два месеци; исто така, определен број периоди на неактивност што може да им се припише на властите. Оттаму, иако времетраењето на судската фаза на постапката се чини разумно, не би можело да се каже дека истрагата била спроведена совесно (*Rouille v. France*, § 29).
- 12 години, 7 месеци и 10 дена, без каква било посебна сложеност или какви било тактики на жалителот за одолговлекување на постапката, но вклучувајќи период од две години и повеќе од девет месеци од поднесувањето на жалбата пред административниот суд до приемот на првичните доказни материјали од даночните власти (*Clinique Mozart SARL v. France*, §§ 34-36).

б. Непречекорување на разумниот рок

- 5 години и 2 месеци, сложеност поради поврзани предмети на измама и измамничко прогласување стечај, со безброј барања и жалби од страна на жалителот не само за неговото ослободување, туку и за изземање на најголемиот број на вклучените судии и барање пренос на постапката во различни јурисдикции (*Ringeisen v. Austria*, § 110).
- 7 години и 4 месеци: фактот што поминале повеќе од седум години по подигнувањето на обвиненијата без да биде утврдена нивната основаност со осудителна или ослободителна пресуда, обвинетото лице секако навело исклучително долг период што во најголемиот број случаи би требало да се смета дека е вон рамките на разумниот рок; покрај тоа, во период од 15 месеци судијата не сослушал ниту едно од големиот број сообвинети лица или какви било сведоци и не вршел какви било други должности; меѓутоа, предметот бил особено сложен (бројот на обвиненијата и вклучените лица, меѓународна димензија што повлекува посебни тешкотии со спроведувањето на барањата за судска помош во странство, итн.) (*Neumeister v. Austria*, § 21).

V. Посебни гаранции

A. Презумција на невиност (член 6 § 2)

Член 6 § 2 на Конвенцијата

„2. Секој кој е обвинет за кривично дело се смета за невин сè додека неговата вина не се докаже во согласност со законот.“

1. Товар на докажување

200. Начелото за презумпција на невиноста бара, *inter alia*, при извршувањето на своите должности, членовите на судот да не започнуваат со предрасуди дека обвинетото лице го сторило делото за коешто е обвинето; товарот на докажувањето е на обвинителството и секое сомневање треба да биде во корист на обвинетото лице. Обвинителството треба да го информира обвинетото лице за тоа какво е обвинението против него, така што тоа ќе може соодветно да ја подготви и презентира својата одбрана, како и да изнесе докази што се доволни за да се осуди лицето (*Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain*, § 77; *Janosevic v. Sweden*, § 97). Презумцијата на невиност е прекршена кога товарот на докажувањето е префрлен од обвинителството на одбраната (*Telfner v. Austria*, § 15). Товарот на докажувањето не може да се пренесе во постапките за обесштетување што се поведени по правосилна одлука за прекинување на постапката (*Capeau v. Belgium*, § 25).

201. Ослободувањето од кривична одговорност не го спречува утврдувањето граѓанска одговорност за плаќање обесштетување што произлегува од истите факти врз основа на помалку строг товар на докажување (*Ringvold v. Norway*, § 38; *Y v. Norway*, § 41; *Lundkvist v. Sweden* (dec.)).

2. Фактички и правни претпоставки

202. Правото на некое лице во кривична постапка на презумција на невиност и да бара обвинителството да го понесе товарот на докажувањето на наводите против него не е апсолутно, бидејќи фактичките и правните претпоставки се користат во секој систем за кривично право и начелно не се забранети со Конвенцијата (*Falk v. the Netherlands* (dec.)), за изрекување парична казна на регистриран сопственик на автомобил што не управувал со возилото во времето на сообраќајниот прекршок). Конкретно, договорните земји може, под определени услови, да казнат некој едноставен или објективен факт како таков, без оглед на тоа дали тој произлегува од кривична намера или од небрежност (*Salabiaku v. France*, § 27, за презумција на кривична одговорност за криумчарење, изведена од поседување дрога; *Janosevic v. Sweden*, § 100, за изрекување даночни казни врз објективни основи и нивно извршување пред да биде донесена судска одлука). Меѓутоа, член 6 § 2 бара од земјите да ги ограничат овие претпоставки во разумни граници што ги земаат предвид важноста на засегнатиот интерес и одржувањето на правата на одбраната (*Salabiaku v. France*, § 28; *Radio France and Others v. France*, § 24, за претпоставка за кривична одговорност на директорот за ширење клеветнички изјави во радио емисии; *Klouvi v. France*, § 41, во врска со неможност за заштита од обвинение врз основа на злонамерно гонење што се должи на законската претпоставка дека обвинението против туженикот што бил ослободен поради недостаток на докази било лажно).

203. При користењето претпоставки во кривичното право, договорните земји треба да постигнат рамнотежа меѓу важноста на засегнатиот интерес и правата на одбраната; со други

зборови, употребените средства треба да бидат разумно сразмерни на легитимната цел што треба да се постигне (*Janosevic v. Sweden*, § 101; *Falk v. the Netherlands* (dec.)).

3. Опфат на член 6 § 2

а. Кривична постапка

204. Член 6 § 2 се однесува на кривичната постапка како целина, независно од нејзиниот исход, а не само на испитувањето на основаноста на обвинението (видете, меѓу останатите релевантни предмети, *Poncelet v. Belgium*, § 50; *Minelli v. Switzerland*, § 30; *Garycki v. Poland*, § 68).

205. Презумцијата на невиност не престанува да важи единствено поради тоа што првостепената постапка резултирала со осудителна пресуда за туженикот кога постапката продолжува со жалба (*Konstas v. Greece*, § 36).

206. Откако обвинетото лице е законито прогласено за виновно, член 6 § 2 не може да се применува во врска со изнесените наводи за карактерот и однесувањето на обвинетото лице како составен дел на процесот на изрекување на казната, освен ако тие обвиненија не се со таква природа и тежина што претставуваат подигнување ново „обвинение“ во автономната смисла на Конвенцијата (*Böhmer v. Germany*, § 55; *Geerings v. the Netherlands*, § 43; *Phillips v. the United Kingdom*, § 35).

207. Меѓутоа, правото на некое лице на презумција на невиноста и да бара од обвинителството да го понесе товарот на докажување на наводите против него претставува дел од општиот поим за правична судска постапка во согласност со член 6 § 1 на Конвенцијата што се применува за постапката за утврдување на казната (*ibid.*, §§ 39-40; *Grayson and Barnham v. the United Kingdom*, §§ 37 и 39).

б. Последователни постапки

208. Презумцијата на невиноста ги заштитува и лицата што биле ослободени од кривично обвинение, или во однос на коишто кривичната постапка била запрена, да бидат третирани јавни службеници и државни органи како да се всушност виновни за кривичното дело за коешто биле обвинети. Без заштитата со којашто се осигурува почитување на одлуката за ослободување или запирање на кривичната постапка, во секоја друга постапка што се води по таа постапка, постои ризик гаранциите од член 6 § 2 да станат теоретски и илузорни. Штом заврши кривичната постапка, уште еден интерес што е засегнат е угледот на личноста и начинот на којшто јавноста гледа на тоа лице (*Allen v. the United Kingdom* [GC], § 94).

209. Секогаш кога се поставува прашање за применливоста на член 6 § 2 во контекст на постапка што се води по завршување на кривичната постапка, жалителот мора да докаже дека постои врска меѓу завршената кривична постапка и последователната постапка. Таква врска веројатно ќе постои, на пример, кога постапката последователната постапка наложува испитување на исходот од претходната кривична постапка и, посебно, кога таа го обврзува судот да ја анализира кривичната пресуда; повторно да ги разгледува или оценува доказите во кривичниот предмет; да го оценува учеството на жалителот во некои или сите настани што довеле до кривичното обвинение; или да коментира во однос на елементите што и натаму сугерираат можна вина на жалителот (*ibid.*, § 104).

210. Судот ја разгледал применливоста на член 6 § 2 за судски одлуки донесени по завршувањето на кривичната постапка за, *inter alia*:

- обврската на лицето што порано било обвинето да ги поднесе судските трошоци и трошоците на обвинителството;

- барањето на лицето што порано било обвинето за обесштетување за неговото задржување во притвор пред судењето или за други непријатности предизвикани од кривичната постапка;
- барање на лицето што порано било обвинето за надоместување на трошоците за одбрана;
- барање на лицето што порано било обвинето за надоместување на штетата што била предизвикана со незаконита или неправилна истрага или прогон;
- утврдување граѓанска одговорност за плаќање на обесштетување на жртвата;
- одбивањето граѓански тужби поднесени од страна на жалителот против осигурителни друштва;
- одржување во сила на одлука за доверување дете на чување, откако обвинителството одлучило да не подигне обвинение против родителот за злоупотреба на дете;
- дисциплински прашања или прашања поврзани со отпуштање од работа; и
- отповикување на правото на жалителот на социјален стан (видете *Allen v. the United Kingdom* [GC], § 98 со бројни натамошни упатувања).

4. Прејудицирани изјави

211. Член 6 § 2 има за цел да го спречи ослабувањето на правичната кривична постапка преку прејудицирани изјави дадени во тесна врска со таквите постапки. Кога не постојат или не постоеле такви постапки, изјавите со коишто се припишува криминално или друго казниво однесување се порелевантни за прашањата на заштитата против клеветата и адекватниот пристап до суд за утврдување на граѓанските права и отвораат потенцијални прашања во согласност со член 8 и член 6 на Конвенцијата (*Zollmann v. the United Kingdom* (dec.); *Ismoilov and Others v. Russia*, § 160).

212. Мора да се направи темелна разлика меѓу изјавата дека некое лице е само осомничено дека сторило некое кривично дело и јасната изјава, во отсуство на правосилна осудителна пресуда, дека лицето го сторило предметното кривично дело (*ibid.*, § 166; *Nešťák v. Slovakia*, § 89). Второто значи повреда на презумцијата на невиност, додека, пак, првото се сметаше за прифатливо во различни ситуации што беа разгледани од Судот (*Garycki v. Poland*, § 67).

213. Дали некоја изјава дадена од судија или државен орган го прекршува начелото за презумција на невиност мора да се утврди во контекст на конкретните околности во коишто била дадена оспорената изјава (*Daktaras v. Lithuania*, § 42; *A.L. v. Germany*, § 31).

214. Изјавите на судиите подлежат на построга контрола во споредба со оние на истражните органи (*Pandy v. Belgium*, § 43).

215. Изразувањето сомневања во врска со невиноста на обвинетото лице е дозволено под услов ако кривичната постапка не резултирала со одлука за основаноста на обвинението (*Sekanina v. Austria*, § 30). Меѓутоа, по изрекувањето на правосилна ослободителна пресуда, гласно изречените сомневања во невиноста на обвинетото лице не е компатибилна со презумцијата на невиност (*Rushiti v. Austria*, § 31; *O. v. Norway*, § 39; *Geerings v. the Netherlands*, § 49; *Paraponiaris v. Greece*, § 32).

5. Изјави на судските органи

216. Презумцијата за невиност е прекршена ако некоја судска одлука за лице што е обвинето за кривично дело одразува мислење дека тоа лице е виновно пред да се докаже неговата вина во согласност со закон. Доволно е, дури и во отсуство на каков било формален заклучок, да постои определено расудување што упатува дека судот го смета обвинетото лице за виновно (видете, како главен преседан, *Minelli v. Switzerland*, § 37; и, како понови, *Nerattini v. Greece*,

§ 23; *Didu v. Romania*, § 41). Предвременото изразување на таквото мислење од страна на самиот суд неизбежно ќе ја прекрши оваа презумција (*Nešťák v. Slovakia*, § 88; *Garycki v. Poland*, § 66).

217. Она што е важно при примената од одредбите од член 6 § 2 е вистинското значење на предметните изјави, наместо нивната буквална формулација (*Lavents v. Latvia*, § 126).

218. Фактот што жалителот на крајот бил прогласен за виновен не го поништува неговото првично право на претпоставката за невиност сè додека не се докаже дека е виновен во согласност со закон (*Matijašević v. Serbia*, § 49; *Nešťák v. Slovakia*, § 90, за одлуки за продолжување на притворот на жалителите пред судењето).

6. Изјави од државни функционери

219. Презумцијата на невиност може да се прекрши не само од некој судија или суд, туку и од другите јавни органи (*Alenet de Ribemont v. France*, § 36; *Daktaras v. Lithuania*, § 42; *Petyo Petkov v. Bulgaria*, § 91). Член 6 § 2 ги забранува изјавите од државните функционери во врска со кривични истраги што се во тек што ја охрабруваат јавноста да смета дека осомниченото лице е виновно и го прејудицираат оценувањето на фактите од страна на надлежниот судски орган (*Ismoilov and Others v. Russia*, § 161; *Butkevičius v. Lithuania*, § 53).

220. Начелото за презумција на невиноста не ги спречува властите да ја информираат јавноста за кривичните истраги што се во тек, но бара од нив да го сторат тоа со целата потребна дискреција и претпазливост ако сакаат да ја почитуваат презумцијата на невиност (*Fatullayev v. Azerbaijan*, § 159; *Alenet de Ribemont v. France*, § 38; *Garycki v. Poland*, § 69).

221. Судот ја нагласи важност на изборот на зборовите што јавните функционери ги употребуваат во своите изјави пред некое лице да биде осудено и да биде прогласено за виновно за кривичното дело (*Daktaras v. Lithuania*, § 41; *Arrigo and Vella v. Malta* (dec.); *Khuzhin and Others v. Russia*, § 94).

7. Негативна медиумска кампања

222. Во едно демократско општество, острите коментари од медиумите понекогаш се неизбежни во предметите што се поврзани со јавниот интерес (*VioREL Burzo v. Romania*, § 160; *Akay v. Turkey* (dec.)).

223. Злобната медиумска кампања може, сепак, да влијае негативно врз правичноста на судската постапка преку влијаење врз јавното мислење и, следствено, врз поротниците што се повикани да одлучат за вината на обвинетото лице (*Kuzmin v. Russia*, § 62). Она што е пресудно не се субјективните стравувања на осомниченото лице во врска со отсуството на предрасуди што се бара од првостепениот суд, колку и да се разбирливи, туку дали, во конкретните околности на предметот, неговите стравови може да се сметаат за објективно оправдани (*Włoch v. Poland* (dec.); *Daktaras v. Lithuania* (dec.); *Priebke v. Italy* (dec.); *Mustafa (Abu Hamza) v. the United Kingdom* (dec.), §§ 37-40, за ефектот на медиумското известување врз непристрасноста на првостепениот суд).

224. Националните судови што се составени во целост од професионални судии начелно поседуваат, за разлика од членовите на поротата, соодветно искуство и обука што им овозможуваат да не попуштат пред какви било надворешни влијанија (*Craxi v. Italy (no. 1)*, § 104; *Mircea v. Romania*, § 75).

225. Објавувањето фотографии од осомничени лица само по себе не ја прекршува презумцијата на невиност (*Y.B. and Others v. Turkey*, § 47). Емитирањето на сликите од осомниченото лице на телевизија во определени околности може да биде предмет на жалба врз основа на член 6 § 2 (*Rupa v. Romania (no. 1)*, § 232).

8. Санкции за необезбедување информации

226. Презумцијата на невиност е тесно поврзана со правото на лицето да не се инкриминира себеси (*Heaney and McGuinness v. Ireland*, § 40).

227. Барањето сопствениците на автомобили да го идентификуваат возачот во времето на осомничениот сообраќаен прекршок не е компатибилно со член 6 на Конвенцијата (*O'Halloran and Francis v. the United Kingdom* [GC]).

228. Обврзувањето на возачите да извршат анализа на здивот или тестирање на крвта не е спротивно на начелото за презумција на невиност (*Tirado Ortiz and Lozano Martin v. Spain* (dec.)).

В. Правата на одбраната (член 6 § 3)

Член 6 § 3 на Конвенцијата

„3. Секој обвинет за кривично дело ги има следниве минимални права:

(а) да биде детално известен, веднаш и на јазик што го разбира, за природата и причините за обвинението против него;

(б) да му се обезбеди соодветно време и услови што се неопходни за подготвување на неговата одбрана;

(в) да се брани самиот или со помош на бранител по сопствен избор, а доколку не располага со доволно средства да плати бранител, да добие бесплатен службен адвокат кога тоа го наложуваат интересите на правдата;

(г) самиот да ги сослуша или да бара сослушување на сведоците на обвинението и да бара повикувањето и сослушувањето на сведоците на одбраната да биде под истите услови што важат за сведоците на обвинението;

(д) да користи бесплатна помош од преведувач доколку не го разбира или не го зборува јазикот на кој се одвива судењето.“

229. Барањата од член 6 § 3 за правата на одбраната треба да се сметаат за посебни аспекти на правото на правична судска постапка што се гарантира од член 6 § 1 на Конвенцијата (*Sakhnovskiy v. Russia* [GC], § 94; *Gäfgen v. Germany* [GC], § 169).

230. Посебните гаранции што се утврдени во член 6 § 3 го илустрираат поимот за правична судска постапка во однос на типичните процедурални ситуации што се јавуваат во кривичните предмети, но нивната суштинска цел е секогаш да ја осигурат, или да придонесат кон осигурувањето на, правичноста во кривичната постапка како целина. Гаранциите што се вградени во член 6 § 3, според тоа, не претставуваат цел за себе, и тие мора соодветно да се толкуваат со оглед на функцијата што ја имаат во севкупниот контекст на постапката (*Mayzit v. Russia*, § 77; *Can v. Austria*, Извештај на Комисијата, § 48).

1. Информации за природата и причините за обвинението (член 6 § 3 (а))

Член 6 § 3 (а) на Конвенцијата

„3. Секој обвинет за кривично дело ги има следниве минимални права:

(а) да биде детално известен, веднаш и на јазик што го разбира, за природата и причините за обвинението против него;“

а. Општо

231. Опфатот на член 6 § 3 (а) мора да се оценува со оглед на поопштото право на правична судска постапка што се гарантира од член 6 § 1 на Конвенцијата. Кај кривичните прашања, обезбедувањето целосни и детални информации во врска со обвиненијата против обвинетото лице и, последователно, правната карактеризација што судот може да ја усвои за прашањето, претставува суштински предуслов за осигурување дека постапката е правична (*Pélissier and Sassi v. France* [GC], § 52; *Sejdovic v. Italy* [GC], § 90).

232. Потставовите (а) и (б) на член 6 § 3 се поврзани според тоа што правото на лицето да биде известно за природата и причините за обвинението против него мора да се разгледува со оглед на правото на обвинетото лице да ја подготви својата одбрана (*Pélissier and Sassi v. France* [GC], § 54; *Dallos v. Hungary*, § 47).

б. Информации за обвинението

233. Член 6 § 3 (а) упатува на потребата за посветување посебно внимание на известувањето на обвинетото лице за „обвинението“. Поединостите за кривичното дело имаат клучна улога во кривичната постапка бидејќи од времето на нивната достава осомниченото лице формално се известува во писмена форма за фактичката и правната основа на обвиненијата против него (*Kamasinski v. Austria*, § 79; *Pélissier and Sassi v. France* [GC], § 51).

234. Член 6 § 3 (а) му дава право на обвинетото лице да биде известно не само за „причините“ за обвинението, однос, за делата што тоа лице наводно ги сторило и врз коишто се заснова обвинението, туку и за „природата“ на обвинението, однос, за правната квалификација на тие дела (*Mattoccia v. Italy*, § 59; *Penev v. Bulgaria*, §§ 33 and 42).

235. Известувањето не мора задолжително да ги наведува доказите врз коишто се заснова обвинението (*X. v. Belgium*, Одлука на Комисијата; *Collozza and Rubinat v. Italy*, Извештај на комисијата).

236. Член 6 § 3 (а) не наметнува каков било посебно формално барање во однос на начинот на којшто обвинетото лице треба да се извести за природата и причините за обвинението против него (*Pélissier and Sassi v. France* [GC], § 53; *Drassich v. Italy*, § 34; *Giosakis v. Greece (no. 3)*, § 29).

237. Обврската за известување на обвинетото лице ја поднесува обвинителството во целост и таа обврска не може да се исполни пасивно, преку обезбедување пристап до информациите без посебно да се извести одбраната (*Mattoccia v. Italy*, § 65; *Chichlian and Ekindjian v. France*, Извештај на Комисијата, § 71).

238. Информациите мора да бидат фактички примени од страна на обвинетото лице; правната претпоставка за приемот не е доволна (*C. v. Italy*, Одлука на Комисијата).

239. Ако обжалената ситуација може да му се припише на однесувањето на обвинетото лице, тоа не е во положба да тврди дека постоела повреда на правата на одбрана (*Erdogan v. Turkey*, Одлука на Комисијата; *Campbell and Fell v. the United Kingdom*, § 96).

240. Во случај на лице со интелектуална попреченост, властите имаат обврска да преземат дополнителни мерки за да му овозможат на тоа лице да се информира детално за природата и причините за обвинението против него (*Vaudelle v. France*, § 65).

с. Преквалификација на обвинението

241. Обвинетото лице мора да биде уредно и целосно известно за какви било промени во обвинението, вклучувајќи промени во „причините“ за него и мора да добие соодветно време и можности да реагира на таквите промени и да ја организира својата одбрана во согласност со сите нови информации или наводи (*Mattoccia v. Italy*, § 61; *Bäckström and Andersson v. Sweden* (dec.)).

242. Информациите во врска со подигнатите обвиненија, вклучувајќи ја правната квалификација што судот може да ја усвои за нив, мора или да се обезбедат пред судењето во формалното обвинение или барем во текот на судењето на друг начин, како што е, на пример, формалното или имплицитното проширување на обвинението. Обичното упатување до апстрактната можност дека судот би можел да изведе различен заклучок од обвинителството во однос на квалификацијата на делото очигледно не е доволно (*I.H. and Others v. Austria*, § 34).

243. Во случајот на преквалификација на фактите во текот на постапката, на обвинетото лице мора да му се даде можноста да ги оствари своите права на одбрана на практичен и делотворен начин и навремено (*Pélissier and Sassi v. France* [GC], § 62; *Block v. Hungary*, § 24).

244. Преквалификацијата на делото се смета дека е доволно предвидлива за обвинетото лице ако се однесува на некој елемент што е неразделно поврзано со обвинението (*De Salvador Torres v. Spain*, § 33; *Sadak and Others v. Turkey (no. 1)*, §§ 52 and 56; *Juha Nuutinen v. Finland*, § 32).

245. Недостатоците во известувањето за обвинението може да се поправат во жалбената постапка ако обвинетото лице има можност за претставување на својата одбрана во однос на преквалификуваното обвинение пред повисоките судови и да ја оспори својата осудителна пресуда во однос на сите релевантни правни и фактички аспекти (*ibid.*, § 33; *Dallos v. Hungary*, §§ 49-52; *Sipavičius v. Lithuania*, §§ 30-33; *Zhupnik v. Ukraine*, §§ 39-43; *I.H. and Others v. Austria*, §§ 36-38).

d. „Детално“

246. Иако степенот на „деталност“ на информациите се разликува во зависност од конкретните околности на секој предмет, обвинетото лице мора најмалку да добие доволно информации за да ги разбере во целост обвиненијата против него, со цел да подготви соодветна одбрана.

247. Во врска со тоа, соодветноста на информациите мора да се разгледува во однос на член 6 § 3 (б), што на секое лице му го дава правото да добие соодветно време и можности за подготвување на својата одбрана и со оглед на поопштото право на правична судска постапка што е вградено во член 6 § 1 (*Mattoccia v. Italy*, § 60; *Bäckström and Andersson v. Sweden* (dec.)).

e. „Веднаш“

248. Информациите мора да му се достават на обвинетото лице навремено за да може да ја подготви својата одбрана, што е основната цел на член 6 § 3 (а) (*C. v. Italy*, Одлука на Комисијата, каде што известувањето на обвинетото лице за обвинението против него четири месеци пред неговото судење се сметало за прифатливо; видете, за споредба, *Borisova v. Bulgaria*, §§ 43-45, каде што жалителот имал само неколку часа да ја подготви својата одбрана без адвокат).

249. При испитувањето на усогласеноста со член 6 § 3 (а), Судот го зема предвид автономното значење на зборовите „обвинет“ и „кривично обвинение“, што мора да се толкуваат со упатување до објективната наместо до формалната ситуација (*Padin Gestoso v. Spain* (dec.); *Casse v. Luxembourg*, § 71).

f. „Јазик“

250. Ако се покаже или ако постојат причини да се верува дека обвинетото лице има недоволно познавање на јазикот на којшто се дадени информациите, властите мора да му обезбедат превод (*Brozicek v. Italy*, § 41; *Tabaï v. France* (dec.)).

251. Иако член 6 § 3 (а) не утврдува дека релевантните информации треба да се обезбедат по писмен пат или да бидат преведени во писмена форма за странско обвинето лице, обвинетото лице што не го познава јазикот на којшто се води судењето може практично да биде во незавидна положба ако не му се обезбеди и обвинителен акт што е преведен на јазикот што тоа лице го разбира (*Hermi v. Italy* [GC], § 68; *Kamasinski v. Austria*, § 79).

252. Меѓутоа, доволно информации за обвинението може да се обезбедат и преку устен превод на обвинителниот акт ако ова му овозможува на обвинетото лице да ја подготви својата одбрана (*ibid.*, § 81; *Husain v. Italy* (dec.)).

253. Оваа одредба не предвидува право на обвинетото лице да добие целосен превод на судските списи (*X. v. Austria*, Одлука на Комисијата).

254. Трошоците што се поднесени за превод на обвинението мора да се поднесат од страна на државата во согласност со член 6 § 3 (д), што го гарантира правото на бесплатна помош од преведувач (*Luedicke, Belkacem and Koç v. Germany*, § 45).

2. Подготвување на одбраната (член 6 § 3 (б))

Член 6 § 3 (б) на Конвенцијата

„3. Секој обвинет за кривично дело ги има следниве минимални права:

...

(б) да му се обезбеди соодветно време и услови што се неопходни за подготвување на неговата одбрана;“

а. Општи согледувања

255. Член 6 § 3 (б) на Конвенцијата се однесува на два елемента на соодветната одбрана, имено, прашањето за можностите и за времето. Оваа одредба подразбира дека суштинските активности за одбрана што се преземаат во име на обвинетото лице може да опфаќаат сè што е „неопходно“ за подготвување за судењето. Обвинетото лице мора да добие можност да ја организира својата одбрана на соодветен начин и без ограничувања во однос на можноста за поднесување на сите релевантни аргументи на одбраната пред првостепениот суд и, на тој начин, да влијае врз исходот на постапката (*Can v. Austria*, Извештај на Комисијата, § 53; *Gregačević v. Croatia*, § 51).

256. Прашањето за соодветноста на времето и можностите што му се даваат на обвинетото лице мора да се оценува со оглед на конкретните околности на секој предмет (*Iglin v. Ukraine*, § 65; *Galstyan v. Armenia*, § 84).

б. Соодветно време

257. Член 6 § 3 (б) го заштитува обвинетото лице од избрзаната судска постапка (*Kröcher and Möller v. Switzerland*, Одлука на Комисијата; *Bonzi v. Switzerland*, Одлука на Комисијата). Иако е важно да се спроведува постапката доволно брзо, ова не треба да се прави на штета на процедуралните права на една од страните (*OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos v. Russia*, § 540).

258. При оценувањето дали обвинетото лице имало соодветно време за подготвување на својата одбрана, треба посебно да се води сметка за природата на постапката, како и за сложеноста на предметот и фазата на постапката (*Gregačević v. Croatia*, § 51). Исто така, мора да се земе предвид вообичаеното работно оптоварување на адвокатите; меѓутоа, не е неразумно да се бара од адвокатот на одбраната да организира најмалку некои промени во акцентот на своите работи доколку тоа е неопходно со оглед на посебната итност на конкретниот предмет (*Mattick v. Germany* (dec.)).

259. Член 6 § 3 (б) на Конвенцијата не бара подготвувањето за судската постапка што трае определен временски период да се заврши пред првата расправа. Текот на судската постапка не може во целост да се испланира однапред и може да открие елементи што дотогаш не биле познати и што бараат дополнителни подготовки од страните (*ibid.*).

260. Одбраната мора да добие дополнително време по определени случувања во постапката за да го приспособи својот став, да изготви барање, да поднесе жалба, итн. (*Miminoshvili v. Russia*, § 141). Таквите „случувања“ може да вклучуваат промени во обвинителниот акт (*Pélissier and Sassi v. France* [GC], § 62), изнесување нови докази од страна на обвинителството (*G.B. v. France*, §§ 60-62), или ненадејни и драстични промени во мислењето на некој вештак во текот на судската постапка (*ibid.*, §§ 69-70).

261. Од обвинетото лице се очекува да побара одложување на расправата доколку се смета дека постои проблем со допуштеното време (*Campbell and Fell v. the United Kingdom*, § 98; *Bäckström and Andersson v. Sweden* (dec.); *Craxi v. Italy (no. 1)*, § 72), освен во исклучително околности (*Goddi v. Italy*, § 31) или кога не постои основа за такво право во националното право и практика (*Galstyan v. Armenia*, § 85).

262. Во определени околности од судот може да се бара да ја одложи расправата на сопствен предлог за да и овозможи доволно време на одбраната (*Sadak and Others v. Turkey (no. 1)*, § 57; *Sakhnovskiy v. Russia* [GC], §§ 103 и 106).

263. За да може обвинетото лице да го остварува ефективно правото на жалба што му е достапно, националните судови мора да ги наведат доволно јасно основите врз коишто ја темелат својата одлука (*Hadjianastassiou v. Greece*, § 33). Кога некоја целосно образложена пресуда не е достапна пред истекувањето на временскиот рок за поднесување жалба, обвинетото лице мора да добие доволни информации за да може да поднесе жалба врз основа на соодветни информации (*Zoon v. the Netherlands*, §§ 40-50; *Baucher v. France*, §§ 46-51).

264. Земјите мора да осигурат дека секое лице што е обвинето дека сторило кривично дело има право на заштитните мерки од член 6 § 3. Барањето од осудените жалители да го поднесат товарот на откривањето кога започнува да тече или истекува определен утврден рок не е компатибилно со „вниманието“ што договорните земји мора да го посветат за да осигурат дека правата што се гарантираат со член 6 се користат на ефективен начин (*Vacher v. France*, § 28).

с. Соодветни можности

і. Пристап до докази

265. „Можностите“ што треба да ги користи секое лице што е обвинето за кривично дело, вклучувајќи ја можноста да се запознае, за целите на подготвувањето на својата одбрана, со резултатите од истрагите што биле водени во целиот тек на постапката (*Huseyn and Others v. Azerbaijan*, § 175; *OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos v. Russia*, § 538).

266. Кога некое лице е задржано во притвор во очекување на судската постапка, концептот за „можности“ може да вклучува услови во притворот што му дозволуваат на лицето да чита и пишува со разумно ниво на концентрација (*Mayzit v. Russia*, § 81; *Moiseyev v. Russia*, § 221). Од суштинско значење и обвинетиот и неговиот адвокат да може да учествуваат во постапката и да поднесуваат мислење без да страдаат од прекумерен замор (*Makhfi v. France*, § 40; *Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain*, § 70).

267. Можностите што мора да му се дадат на обвинетото лице се ограничени на оние можности што му помагаат или може да му помогнат во подготвувањето на неговата одбрана (*Padin Gestoso v. Spain* (dec.); *Mayzit v. Russia*, § 79).

268. На обвинетото лице не мора да му се даде директен пристап до списите на предметот, туку е доволно да се информира за материјалите во списите од страна на својот застапник (*Kremzow v. Austria*, § 52). Меѓутоа, ограничениот пристап на обвинетото лице до списите на предметот не смее да го спречи ставањето на доказите на располагање на обвинетото лице пред судската постапка и како и можноста да ги коментира доказите преку својот адвокат со усни изјави (*Öcalan v. Turkey* [GC], § 140).

269. Кога на обвинетото лице му е дозволено да се брани самото, одбивањето на пристапот до списите на предметот претставува повреда на правата на одбрана (*Foucher v. France*, §§ 33-36).

270. За да се олесни спроведувањето на одбраната, обвинетото лице не смее да биде попречувано во добивањето примероци од релевантните документи од списите на предметот, како и да составува и да користи какви било белешки (*Rasmussen v. Poland*, §§ 48-49; *Moiseyev v. Russia*, §§ 213-218; *Matyjek v. Poland*, § 59; *Seleznev v. Russia*, §§ 64-69).

271. Правото на пристап до списите на предметот не е апсолутно. Во некои случаи може да биде неопходно да не се откријат определени докази на одбраната за да се зачуваат основните права на некое друго лице или за да се заштити некој важен јавен интерес, како што е државната безбедност или потребата да се заштитат сведоците или полициските методи за истражување на криминалот. Меѓутоа, мерките што ги ограничуваат правата на одбраната се дозволени во согласност со член 6 § 1 само кога се строго неопходни. Судот ја испитува постапката за одлучување за да се осигури дека таа ги задоволела, во најголема можна мера, барањата за адверсарна постапка и еднаквост на оружјето и вклучувала адекватни гаранции за заштита на интересите на обвинетото лице (*Natunen v. Finland*, §§ 40-41; *Dowsett v. the United Kingdom*, §§ 42-43; *Mirilashvili v. Russia*, §§ 203-209).

272. Неоткривањето на одбраната на материјални докази што содржат предмети што би му овозможиле на обвинетото лице да се ослободи од вината или да постигне намалување на неговата казна може да претставува одбивање на можностите што се неопходни за подготвување на одбраната и, според тоа, повреда на правата што се гарантираат во член 6 § 3 (б) на Конвенцијата. Од обвинетото лице може, меѓутоа, да се очекува да даде посебни причини за своето барање и националните судови имаат право да ја испитаат валидноста на тие причини (*Natunen v. Finland*, § 43; *C.G.P. v. the Netherlands*, Одлука на Комисијата).

ii. Консултации со адвокат

273. „Можностите“ што му се обезбедуваат на обвинетото лице вклучуваат консултации со неговиот адвокат (*Campbell and Fell v. the United Kingdom*, § 99; *Goddi v. Italy*, § 31). Можноста на обвинетото лице да се советува со својот адвокат е од суштинско значење за подготвувањето на неговата одбрана (*Bonzi v. Switzerland*, Одлука на Комисијата; *Can v. Austria*, Извештај на Комисијата, § 52).

274. Член 6 § 3 (б) се совпаѓа со правото на помош од бранител од член 6 § 3 (в) на Конвенцијата (*Lanz v. Austria*, §§ 50-53; *Öcalan v. Turkey* [GC], § 148; *Trepashkin v. Russia (no. 2)*, §§ 159-168).

3. Право на лицето да се брани самото или со помош на бранител (член 6 § 3 (в))

Член 6 § 3 (в) на Конвенцијата

„3. Секој обвинет за кривично дело ги има следниве минимални права:

...

(в) да се брани самиот или со помош на бранител по сопствен избор, а доколку не располага со доволно средства да плати бранител, да добие бесплатен службен адвокат кога тоа го наложуваат интересите на правдата;“

275. Член 6 § 3 (в) опфаќа посебни аспекти на правото на правична судска постапка во смисла на член 6 § 1 (*Correia de Matos v. Portugal* (dec.); *Foucher v. France*, § 30). Овој потстав гарантира дека постапката против обвинетото лице нема да се спроведе без соодветно застапување во предметот за одбраната (*Pakelli v. Germany*, Извештај на Комисијата, § 84). Тој содржи три посебни права: лицето да се брани самото, да се брани со помош на бранител по сопствен избор или, под определени услови, да добие бесплатна помош од службен бранител (*ibid.*, § 31).

а. Поле на примена

276. Секое лице што е предмет на кривично обвинение мора да биде заштитено со член 6 § 3 (в) во секоја фаза на постапката (*Imbrioscia v. Switzerland*, § 37). Оваа заштита, според тоа, може да биде потребна дури и пред предметот да се упати на судење ако и доколку правичноста на судската постапка може да биде сериозно загрозувана од првичното непочитување на одредбите од член 6 (*ibid.*, § 36; *Öcalan v. Turkey* [GC], § 131; *Magee v. the United Kingdom*, § 41).

277. Додека член 6 § 3 (б) е поврзан со прашања што се однесуваат на подготовките за судската постапка, член 6 § 3 (в) му дава на обвинетото лице поопшто право на помош и поддршка од адвокат во текот на целата постапка (*Can v. Austria*, Извештај на Комисијата, § 54).

278. Начинот на којшто член 6 § 3 (в) треба да се применува во претходната, т.е. предистражната постапка зависи од посебните карактеристики на конкретната постапка и од околностите на предметот (*Brennan v. the United Kingdom*, § 45; *Berliński v. Poland*, § 75). Член 6 вообичаено бара на обвинетото лице да му се овозможи да користи помош од адвокат од почетните фази на полициското испитување (*John Murray v. the United Kingdom*, § 63; *Öcalan v. Turkey* [GC], § 131; *Salduz v. Turkey* [GC], § 54; *Averill v. the United Kingdom*, § 59; *Brennan v. the United Kingdom*, § 45; *Dayanan v. Turkey*, § 31). Меѓутоа, ова право може да биде предмет на ограничувања поради добри причини (*Magee v. the United Kingdom*, § 41; *John Murray v. the*

United Kingdom, § 63). Прашањето што се поставува во секој случај е дали ограничувањето, со оглед на севкупната постапка, го лишила обвинетото лице од правото на правична судска постапка (*ibid.*; *Brennan v. the United Kingdom*, § 45). Дури и кога постојат убедливи причини што, по исклучок, го оправдуваат одбивањето на пристапот до адвокат, таквото ограничување не смее несоодветно да ги доведе во прашање правата на обвинетото лице врз основа на член 6 (*Salduz v. Turkey* [GC], § 55).

279. Слично на тоа, начинот на којшто член 6 § 3 (в) треба да се примени во однос на апелациските или касационите судови зависи од посебните карактеристики на конкретната постапка (*Pakelli v. Germany*, Извештај на Комисијата, § 29; *Meftah and Others v. France* [GC], § 41). Мора да се земе предвид целосната постапка во националниот правен поредок и улогата на апелацискиот или касациониот суд во него (*ibid.*; *Monnell and Morris v. the United Kingdom*, § 56). Неопходно е да се разгледаат прашања како што се природата на постапката за добивање дозвола за поднесување жалба и нејзиното значење во контекстот на кривичната постапка како целина, опфатот на овластувањата на апелацискиот суд и начинот на којшто интересите на жалителот биле застапувани и заштитени пред апелацискиот суд (*ibid.*).

в. Лична одбрана

280. Целта и намената на член 6 од Конвенцијата во целина покажува дека лицето што се товари за кривично дело има право да учествува во расправата (*Zana v. Turkey* [GC], § 68; *Monnell and Morris v. the United Kingdom*, § 58). Во тесна врска со ова право, член 6 § 3 (в) на обвинетото лице му нуди можност да се брани лично. Според тоа, вообичаено не е спротивно на барањата од член 6 ако некое обвинето лице се застапува самото по сопствена волја, освен ако интересите на правдата не наложуваат поинаку (*Galstyan v. Armenia*, § 91).

281. Сепак, правото на лицето да се брани самото не се гарантира во апсолутни рамки. Дали ќе му се дозволи на обвинетото лице да се брани самото или ќе му се назначи адвокат е во рамките на допуштениот простор за одлучување на договорните земји, што се во подобра положба од Судот да ги изберат соодветните средства во рамките на своите правосудни системи за гарантирање на правата на одбраната (*Correia de Matos v. Portugal* (dec.)). Националните судови, според тоа, имаат право да земат предвид дека интересите на правдата бараат задолжително назначување на адвокат (*Croissant v. Germany*, § 27; *Lagerblom v. Sweden*, § 50). Тоа е мерка во интерес на обвинетото лице што е наменета за осигурување на правилната одбрана на неговите интереси (*Correia de Matos v. Portugal* (dec.)).

282. Дополнително, член 6 § 3 (в) не предвидува неограничено право за користење кои било аргументи на одбраната. Кога обвинетото лице избира да се брани самото, тоа свесно се откажува од своето право да добие помош од адвокат и се смета дека има обврска да покаже совесност во начинот на којшто ја води својата одбрана (*Melin v. France*, § 25). Концептот за правото на одбрана на лицата што се обвинети за кривично дело би бил преоптоварен од претпоставката дека тие не може да бидат кривично гонети кога, при остварувањето на тоа право, намерно предизвикале лажни сомневања за казниво однесување во врска со некој сведок или кое било друго лице што е вклучено во кривичната постапка (*Brandstetter v. Austria*, § 52). Можноста обвинетото лице да биде дополнително гонето врз основа на наводите што ги дало во својата одбрана не може да се смета дека ги прекршува неговите права во согласност со член 6 § 3 (в). Ставот би можел да биде различен ако, како последица на тоа што националното право или практика во оваа смисла се несоодветно строги, ризикот од последователното кривично гонење е таков што обвинетото лице всушност е ограничено во слободното остварување на своите права на одбрана (*ibid.*, § 53).

с. Помош од бранител

283. Правото на секое лице што е обвинето за кривично дело да биде делотворно застапувано од адвокат претставува една од основните особености на правичната судска постапка (*Salduz v. Turkey* [GC], § 51). По правило, осомниченото лице треба да добие пристап до адвокат од моментот кога е приведено во полиција или е притворено (*Dayanan v. Turkey*, § 31).

Правото на обвинетото лице да учествува делотворно во кривичната судска постапка го вклучува, начелно, не само правото да присуствува, туку и правото да добие помош од адвокат, ако е тоа потребно (*Lagerblom v. Sweden*, § 49; *Galstyan v. Armenia*, § 89). Според истото расудување, самото присуство на адвокатот на жалителот не може да го надомести отсуството на обвинетото лице (*Zana v. Turkey* [GC], § 72).

284. Правото на застапување од страна на адвокат не е условено од присуството на обвинетото лице (*Van Geyselghem v. Belgium* [GC], § 34; *Campbell and Fell v. the United Kingdom*, § 99; *Poitrimol v. France*, § 34). Фактот што обвинетото лице, без оглед на тоа што било уредно повикано, не се појавило не може – дури и во отсуство на оправдување - да го оправда одземањето на неговото право да биде застапувано од адвокат (*Van Geyselghem v. Belgium* [GC], § 34; *Pelladoah v. the Netherlands*, § 40; *Krombach v. France*, § 89; *Galstyan v. Armenia*, § 89).

285. Правото на секое лице што е обвинето за кривично дело да биде брането од адвокат по сопствен избор не е апсолутно (*Meftah and Others v. France* [GC], § 45; *Pakelli v. Germany*, Извештај на Комисијата, § 31). Иако, по правило, изборот на адвокатот од страна на обвинетото лице треба да се почитува (*Lagerblom v. Sweden*, § 54), националните судови може да го отфрлат изборот на лицето кога постојат релевантни и доволни основи да се смета дека тоа е неопходно во интерес на правдата (*Meftah and Others v. France* [GC], § 45; *Croissant v. Germany*, § 29). На пример, посебната природа на постапката, земена во целост, може да го оправда монополот на специјализираните адвокати за давање усни изјави (*Meftah and Others v. France* [GC], § 47).

286. За правото на помош од бранител да биде практично и ефективно, наместо само теоретско, неговото остварување не треба да биде зависно од исполнувањето на прекумерно формалистички услови: судовите се тие што треба да осигурат дека судската постапка е правична и, соодветно, дека адвокатот што присуствува на судењето со очигледната цел да го брани обвинетото лице во неговото отсуство ќе добие можност да го стори тоа (*Van Geyselghem v. Belgium* [GC], § 33; *Pelladoah v. the Netherlands*, § 41).

287. Исто како за останатите права на правична судска постапка, обвинетото лице може да се откаже од своето право да добие помош од бранител (*Pishchalnikov v. Russia*, § 77). Меѓутоа, пред да може да се каже за некое обвинето лице дека имплицитно, преку неговото однесување, се откажало од важно право согласно член 6, мора да се покаже дека тоа можело разумно да ги предвиди последиците од своето однесување. Неопходни се дополнителни заштитни мерки кога обвинетото лице бара адвокат, бидејќи ако обвинетото лице нема адвокат, помала е веројатноста дека тоа лице ќе биде информирано за своите права и, како последица на тоа, веројатноста дека ќе се почитуваат таквите права (*ibid.*, § 78).

d. Правна помош

288. Третото и последното право што е опфатено во член 6 § 3 (в), правото на правна помош, подлежи на два услова.

289. Прво, обвинетото лице мора да покаже дека нема доволно средства да плати адвокат. Меѓутоа, тоа не треба да го докаже тоа „без какво било сомневање“; доволно е да постојат „определени индикации“ дека е така, или, со други зборови, дека може да се утврди „отсуство на јасни индикации за спротивното“ (*Pakelli v. Germany*, Извештај на Комисијата, § 34).

290. Второ, договорните земји имаат обврска да обезбедат бесплатна правна помош единствено „кога тоа го наложуваат интересите на правдата“. Ова треба да се оценува земајќи ги предвид фактите на предметот како целина, вклучувајќи ја не само ситуацијата во времето на носење на одлуката за барањето за правна помош туку и ситуацијата во времето кога националниот суд одлучува за основаноста на предметот (*Granger v. the United Kingdom*, § 46).

291. При утврдувањето дали интересите на правдата наложувале да му се обезбеди бесплатен адвокат на обвинетото лице, Судот земал предвид различни критериуми, вклучувајќи ја сериозноста на делото и строгоста на можната казна. Начелно, кога се заканува лишување од слобода, интересите на правдата наложуваат да се обезбеди бесплатен службен адвокат (*Benham v. the United Kingdom* [GC], § 61; *Quaranta v. Switzerland*, § 33; *Zdravko Stanev v. Bulgaria*, § 38).

292. Како дополнителен услов од тестот дали тоа „го наложуваат интересите на правдата“, Судот ја зема предвид сложеноста на предметот (*Quaranta v. Switzerland*, § 34; *Pham Hoang v. France*, § 40; *Twalib v. Greece*, § 53) како и личната ситуација на обвинетото лице (*Zdravko Stanev v. Bulgaria*, § 38). Второто барање се разгледува особено во однос на способноста на конкретното обвинето лице да ги изложи своите аргументи – на пример, поради непознавањето на јазикот што се користи во судот и/или на конкретниот правен систем – доколку не добие правна помош (*Quaranta v. Switzerland*, § 35; *Twalib v. Greece*, § 53).

293. Кога се применува условот за „интересите на правдата“, критериумот што се користи не е дали отсуството на правна помош предизвикало „реална штета“ на презентирањето на одбраната, туку помалку строгиот критериум: дали се чини „веројатно во конкретните околности“ дека адвокатот би бил од помош (*Artico v. Italy*, §§ 34-35; *Alimena v. Italy*, § 20).

294. Без оглед на важноста на доверливиот однос меѓу адвокатот и клиентот, правото на обвинетото лице да биде брането од бранител „по сопствен избор“ е нужно предмет на определени ограничувања кога станува збор за бесплатната правна помош. На пример, кога се назначува адвокатот судовите мора да ги земат предвид желбите на обвинетото лице, но тие може да бидат отфрлени кога постојат релевантни и доволни основи да се смета дека тоа е неопходно во интересите на правдата (*Croissant v. Germany*, § 29; *Lagerblom v. Sweden*, § 54). Слично на тоа, член 6 § 3 (в) не може да се толку дека го гарантира правото на замена на бесплатниот службен адвокат (*ibid.*, § 55). Покрај тоа, интересите на правдата не може да се смета дека наложуваат по автоматизам обезбедување правна помош секогаш кога некое осудено лице, без каква било објективна веројатност за успех, сака да поднесе жалба откако добило правично судење во прв степен во согласност со член 6 (*Monnell and Morris v. the United Kingdom*, § 67).

е. Практична и ефективна правна помош

295. Член 6 § 3 (в) го втемелува правото на „практична и ефективна“ правна помош. Со прости зборови, самото назначување на адвокат по службена должност не ја осигурува ефективна помош бидејќи назначениот адвокат може да умре, да се разболи сериозно, да биде спречен да постапува определено време или да ги избегнува своите должности (*Artico v. Italy*, § 33).

296. Правото на ефективна правна помош го вклучува, *inter alia*, правото на обвинетото лице да комуницира со својот адвокат насамо. Единствено во исклучително околности државата може да ги ограничи доверливите контакти меѓу лицето што е задржано во притвор и неговиот адвокат (*Saknovskiy v. Russia* [GC], § 102). Ако адвокатот не може да го советува својот клиент и да добива доверливи инструкции од него без надзор, неговата помош во голема мера би ја изгубила својата корисност (*S. v. Switzerland*, § 48; *Brennan v. the United Kingdom*, § 58). Секое ограничување на односите меѓу клиентите и адвокатите, без оглед на тоа дали е имплицитно или изречно, не треба да ја попречува ефективната правна помош на којашто обвинетото лице има право (*Saknovskiy v. Russia* [GC], § 102). Прислушувањето на телефонските разговори меѓу

обвинетото лице и неговиот адвокат (*Zagaria v. Italy*, § 36) и опсесивното ограничување на бројот и времетраењето на посетите на обвинетото лице од страна на адвокатот (*Öcalan v. Turkey* [GC], § 135) претставуваат натамошни можни прекршувања на барањето за осигурување ефективна помош.

297. Меѓутоа, договорната земја не може да се смета за одговорна за секој недостаток од страна на адвокатот што бил службено назначен за целите на обезбедување правна помош или бил избран од страна на обвинетото лице (*Lagerblom v. Sweden*, § 56; *Kamasinski v. Austria*, § 65). Со оглед на независноста на адвокатурата, водењето на одбраната е суштинско прашање што треба да се утврди меѓу обвинетото лице и неговиот застапник; од договорните земји се бара да интервенираат само во случај ако адвокатот очигледно не може да обезбеди ефективно застапување или ако за тоа им се укаже на друг начин (*ibid.*; *Imbrioscia v. Switzerland*, § 41; *Daud v. Portugal*, § 38). Може да дојде до одговорност на државата кога адвокатот едноставно не постапува во име на обвинетото лице (*Artico v. Italy*, §§ 33 and 36) или ако тој не почитува некое суштинско процедурално барање што не може да се поистовети со непромислена одбрана или обичен недостаток на аргументацијата (*Czekalla v. Portugal*, §§ 65 и 71).

4. Сослушување сведоци (член 6 § 3 (г))

Член 6 § 3 (г) на Конвенцијата

„3. Секој обвинет за кривично дело ги има следниве минимални права:

...

(г) самиот да ги сослуша или да бара сослушување на сведоците на обвинението и да бара повикувањето и сослушувањето на сведоците на одбраната да биде под истите услови што важат за сведоците на обвинението;

а. Автономно значење на поимот „сведок“

298. Поимот „сведок“ има автономно значење во системот на Конвенцијата, без оглед на класификациите во согласност со националното право (*Damir Sibgatullin v. Russia*, § 45; *S.N. v. Sweden*, § 45). Кога некоја изјава под заклетва може да служи во материјална мера како основа за осудителна пресуда, таа претставува доказ за обвинителството за којшто се применуваат гаранциите што се предвидени во член 6 §§ 1 и 3 (г) на Конвенцијата (*Kaste and Mathisen v. Norway*, § 53; *Lucà v. Italy*, § 41).

299. Поимот ги вклучува сообвинетите лица (*Trofimov v. Russia*, § 37), жртвите (*Vladimir Romanov v. Russia*, § 97) и вешти лица (*Doorson v. the Netherlands*, §§ 81-82).

300. Член 6 § 3 (г) може, исто така, да се примени на документираните докази (*Mirilashvili v. Russia*, §§ 158-159).

б. Право да сослушува или да бара сослушување на сведоците

і. Општи принципи

301. Член 6 § 3 (г) го опфаќа начелото дека, пред обвинетото лице да биде прогласено за виновно, сите докази против него вообичаено мора да се изведат во негово присуство, на јавна расправа, со цел да се обезбеди можност за изнесување противаргументи. Исклучоците од ова начело се можни, но не смее да ги повредуваат правата на одбраната, што, по правило, наложуваат дека на обвинетото лице треба да му се даде соодветна и уредна можност да да ги

оспори изјавите и да ги испраша сведоците против него, во времето кога сведокот ја дава изјавата или во некоја подоцнежна фаза од постапката (*Hümmer v. Germany*, § 38; *Lucà v. Italy*, § 39; *Solakov v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*, § 57).

302. Од горенаведеното општо начело произлегуваат две барања. Прво, мора да постои добра причина за неприсуството на некој сведок. Второ, кога некоја осудителна пресуда се заснова исклучиво или во пресудна мера врз изјави под заклетва што се дадени од лице коешто обвинетото лице немало можност да го испраша или да бара негово испрашување, било во текот на истрагата или на судењето, правата на одбраната може да бидат ограничени во обем што е некомпатибилен со гаранциите што се утврдени во член 6 (таканареченото „правило на исклучивост или пресудна мера“) (*Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom* [GC], § 119).

303. Со оглед на положбата на правото на правично спроведување на правдата во едно демократско општество, сите мерки со коишто се ограничуваат правата на одбраната мора да бидат исклучително неопходни. Ако би била доволна некоја помалку ограничувачка мерка, тогаш би требало да се примени таквата мерка (*Van Mechelen and Others v. the Netherlands*, § 58).

304. Можноста на обвинетото лице да се соочи со некој материјален сведок во присуство на судија претставува важен елемент на правичната судска постапка (*Tarău v. Romania*, § 74; *Graviano v. Italy*, § 38).

ii. Обврска за вложување разумни напори за обезбедување присуство на сведок

305. Барањето дека треба да постои добра причина за отсуството на некој сведок е прелиминарно прашање што мора да се разгледа пред воопшто да се разгледува дали доказот бил исклучив или пресуден. Кога сведоците не се присутни лично за да дадат докази, постои обврска да се испита дали нивното отсуство е оправдано (*Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom* [GC], § 120; *Gabrielyan v. Armenia*, §§ 78, 81-84).

306. Член 6 § 1 разгледуван заедно со § 3 бара од договорните земји да преземат позитивни мерки за да овозможат на обвинетото лице да ги сослуша или да побара сослушување на сведоците против него (*Trofimov v. Russia*, § 33; *Sadak and Others v. Turkey (no. 1)*, § 67).

307. Во случајот кога неможноста да се сослушаат сведоците или да се побара нивното сослушување се должи на фактот што тие се отсутни, властите мора да вложат разумни напори за да го осигурат нивното присуство (*Karpenko v. Russia*, § 62; *Damir Sibgatullin v. Russia*, § 51; *Pello v. Estonia*, § 35; *Bonev v. Bulgaria*, § 43).

308. Меѓутоа, *impossibilium nulla est obligatio*; под услов ако властите не може да се обвинат дека не посветиле доволно внимание да му обезбедат можност на обвинетото лице да ги сослуша засегнатите сведоци, недостапноста на сведоците сама по себе не го условува задолжително прекинување на постапката (*Gossa v. Poland*, § 55; *Haas v. Germany* (dec.); *Calabrò v. Italy and Germany* (dec.); *Ubach Mortes v. Andorra* (dec.)).

iii. Обврска за наведување причини за одбивањето да се сослуша некој сведок

309. Иако Судот нема должност да изразува мислење за релевантноста на изнесените докази, неоправдувањето на одбивањето да се сослуша или повика некој сведок може да претставува ограничување на правата на одбрана што е некомпатибилно со гаранциите за правична судска постапка (*Popov v. Russia*, § 188; *Bocos-Cuesta v. the Netherlands*, § 72; *Wierzbicki v. Poland*, § 45; *Vidal v. Belgium*, § 34).

iv. Потпирање врз изјави на сведоци што не се изнесени пред суд

310. Во определени околности може да се покаже како неопходно да се користат изјави што се дадени во текот на истражната фаза (*Lucà v. Italy*, § 40), на пример, кога сведокот починал (*Mika v. Sweden* (dec.), § 37; *Ferrantelli and Santangelo v. Italy*, § 52) или го искористил правото да молчи (*Vidgen v. the Netherlands*, § 47; *Sofri and Others v. Italy* (dec.); *Craxi v. Italy (no. 1)*, § 86), или кога разумните напори на властите да го осигурат присуството на сведокот не дале резултат (*Mirilashvili v. Russia*, § 217).

311. Со оглед на мерата во којашто отсуството на некој сведок влијае врз правата на одбраната, кога некој сведок не бил сослушан во која било преходна фаза на постапката, допуштањето изјава од сведокот наместо наместо личното изнесување докази на судењето мора да биде крајна можна мерка (*Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom* [GC], § 125).

312. Со доказите што се добиени од некој сведок под услови во коишто не може да се осигурат правата на одбраната до мерата што вообичаено се бара со Конвенцијата треба да се постапува со крајна претпазливост (*S.N. v. Sweden*, § 53; *Doorson v. the Netherlands*, § 76).

313. Ако некој сведок не бил достапен за адверсарно сослушување од оправдани причини, националниот суд има можност да ги земе предвид изјавите што биле дадени од сведокот во предистражната постапка, ако таквите изјави се поткрепени од други докази (*Mirilashvili v. Russia*, § 217; *Scheper v. the Netherlands* (dec.); *Calabrò v. Italy and Germany* (dec.); *Ferrantelli and Santangelo v. Italy*, § 52).

314. Член 6 § 3 (г) бара единствено можност за вкрстено испрашување на сведоци чиишто сведочења не биле изнесени пред првостепениот суд во ситуациите кога таквото сведочење имало главна или одлучувачка улога во осигурувањето на осудителната пресуда (*Kok v. the Netherlands* (dec.); *Krasniki v. the Czech Republic*, § 79).

315. Дури и во случајот кога некоја прераскажана изјава е единствениот или одлучувачкиот доказ против обвинетото лице, неговото допуштање во доказните материјали нема автоматски да резултира во повреда на член 6 § 1. Меѓутоа, фактот што некоја осудителна пресуда се заснова исклучиво или во пресудна мера врз изјавата на отсутен сведок би претставувал многу значаен фактот за постигнување рамнотежа и фактор што бара доволно фактори на противтежа вклучувајќи го постоењето на силни процедурални заштитни мерки. Прашањето во секој случај е дали постојат доволни фактори на противтежа, вклучувајќи мерки што овозможуваат правична и соодветна процена на веродостојноста на таквите докази. Ова би овозможило осудителната пресуда да се заснова врз таков доказ само ако тој е доволно веродостоен со оглед на неговата важност во предметот (*Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom* [GC], § 147).

v. Анонимни сведоци

316. Иако проблемите со анонимните и отсутните сведоци не се идентични, двете ситуации начелно не се разликуваат, бидејќи и двете резултираат со потенцијално доведување на обвинетото лице во неповолна положба. Основното начело е дека обвинетото лице во кривичната постапка треба да добие ефективна можност да ги оспори доказите против него (*Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom* [GC], § 127).

317. Користењето изјави дадени од анонимни сведоци за засновање на осудителната пресуда не е некомпатибилно со Конвенцијата во сите околности (*Doorson v. the Netherlands*, § 69; *Van Mechelen and Others v. the Netherlands*, § 52; *Krasniki v. the Czech Republic*, § 76).

318. Иако член 6 не бара експлицитно да се земат предвид интересите на сведоците, нивниот живот, слобода или лична безбедност може да бидат доведени во прашање, како и интересите што начелно се во полето на примена на член 8 на Конвенцијата. Договорните

земји треба да ги организираат своите кривични постапки на таков начин што тие интереси нема да бидат неоправдано загрозувани. Начелата на правичната судска постапка, според тоа, бараат во соодветните предметни да се одмерат интересите на одбраната наспроти интересите на сведоците или жртвите што се повикани да сведочат (*Doorson v. the Netherlands*, § 70; *Van Mechelen and Others v. the Netherlands*, § 53).

319. Националните власти мора да изнесат релевантни и доволни причини за чувањето на идентитетот на определени сведоци во тајност (*Doorson v. the Netherlands*, § 71; *Visser v. the Netherlands*, § 47; *Sapunarescu v. Germany* (dec.); *Dzelili v. Germany* (dec.)).

320. Ако се зачува анонимноста на сведоците на обвинението, одбраната ќе се соочи со тешкотии што кривичните постапки вообичаено не би требало да ги вклучуваат. Во таквите предмети, тешкотиите со коишто се соочува одбраната мора да бидат доволно урамнотежени од постапките што се следат од страна на судските власти (*Doorson v. the Netherlands*, § 72; *Van Mechelen and Others v. the Netherlands*, § 54; *Haas v. Germany* (dec.)).

321. Особено, жалителот не треба да биде спречен да ја испитува веродостојноста на анонимниот сведок (*Birutis and Others v. Lithuania*, § 29; *Van Mechelen and Others v. the Netherlands*, §§ 59 и 62; *Kostovski v. the Netherlands*, § 42).

322. Дополнително, кога се оценува дали постапките што се следеле при испрашувањето на некој анонимен сведок биле доволни како противтежа на предизвиканите тешкотии за одбраната, треба да се даде соодветна тежина на тоа во колкава мера анонимното сведочење било одлучувачко за прогласување на жалителот за виновен. Ако ова сведочење не било одлучувачко во каква било смисла, одбраната била доведена во неповолна положба во многу помала мера (*Kok v. the Netherlands* (dec.); *Krasniki v. the Czech Republic*, § 79).

vi. Сведоци во предмети што вклучуваат сексуална злоупотреба

323. Кривичните постапки за сексуалните кривични дела често се сфаќаат како тешки искушенија од страна на жртвата, особено кога жртвата против својата волја е соочено со обвинетото лице. Овие карактеристики се уште поистакнати во предметите што вклучуваат малолетни лица. При оценувањето на прашањето дали обвинетиот добил правично судење во таквата постапка, правото на почитување на приватниот живот на наводната жртва мора да се земе предвид. Според тоа, во кривичните постапки за сексуална злоупотреба може да се преземат определени мерки со цел да се заштити жртвата, под услов ако таквите мерки може да се усогласат со адекватното и ефективното остварување на правата на одбраната. При обезбедувањето на правата на одбраната, од судските власти може да се бара да преземат мерки што ги урамнотежуваат тешкотиите со коишто се соочува одбраната (*Aigner v. Austria*, § 37; *D. v. Finland*, § 43; *F and M v. Finland*, § 58; *Accardi and Others v. Italy* (dec.); *S.N. v. Sweden*, § 47; *Vronchenko v. Estonia*, § 56).

324. Со оглед на посебните карактеристики на кривичните постапки за сексуалните дела, член 6 § 3 (г) не може да се толкува дека бара во сите случаи прашањата да се поставуваат директно од обвинетото лице или неговиот адвокат, преку вкрстено испрашување или на друг начин (*S.N. v. Sweden*, § 52; *W.S. v. Poland*, § 55).

325. Обвинетото лице мора да биде во можност да го набљудува однесувањето на сведоците што се испрашуваат и да ги оспори нивните изкази и нивната веродостојност (*Bocos-Cuesta v. the Netherlands*, § 71; *P.S. v. Germany*, § 26; *Accardi and Others v. Italy* (dec.); *S.N. v. Sweden*, § 52).

326. Гледањето видео снимка од исказот на сведокот не може да се смета дека само по себе ги гарантира правата на одбраната кога властите не обезбедиле можност за поставување прашања на лицето што сведочи (*D. v. Finland*, § 50; *A.L. v. Finland*, § 41).

vii. Поволности што им се нудат на сведоците во замена за нивните искази

327. Употребата на изјави дадени од сведоците во замена за имунитет или други поволности претставува важна алатка на националните власти во борбата против сериозниот криминал. Меѓутоа, употребата на таквите изјави може да ја доведе во прашање правичноста на постапката против обвинетото лице и може да отвори чувствителни прашања бидејќи, според својата природа, таквите изјави се отворени за манипулации и може да бидат дадени единствено со цел да се добијат понудените поволности или поради лична одмазда. Според тоа, не смее да се потценат фактите дека таквите изјави некогаш имаат двосмислена природа и ризикот дека некое лице може да биде обвинето и осудено врз основа на непроверени тврдења што не мора секогаш да бидат непристрасни. Меѓутоа, употребата на овие видови изјави сама по себе не е доволна за да ја направи постапката неправична (*Cornelis v. the Netherlands* (dec.), со дополнителните упатувања).

viii. Индиции како докази

328. Член 6 §§ 1 и 3 (г) на Конвенцијата содржи претпоставка против употребата на индиции како докази против обвинето лице во кривична постапка. Исклучувањето на употребата на индициите како докази е оправдано и кога таквите докази може да се смета дека и помагаат на одбраната (*Thomas v. the United Kingdom* (dec.)).

ix. Право да се повикаат сведоци за одбраната

329. Како општо правило, останува на националните судови да ги оценуваат доказите што се изнесени пред нив како и релевантноста на доказите што обвинетите лица сакаат да ги изнесат. Член 6 § 3(г) им препушта на судовите, повторно како општо правило, да оценат дали е соодветно да се повикуваат сведоци. Тој не бара присуство и сослушување на сите сведоци во име на обвинетото лице; неговата основна цел, на што упатуваат зборовите „под истите услови“ е целосната „еднаквост на оружјето“ во предметот (*Perna v. Italy* [GC], § 29; *Solakov v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*, § 57).

330. Според тоа, не е доволно обвинетото лице да се пожали дека не му било дозволено да испраша определени сведоци; тоа мора, дополнително, да го поддржи своето барање со објаснување зошто е важно да бидат сослушани засегнатите сведоци, а нивните докази мора да бидат неопходни за утврдување на вистината и за правата на одбраната (*Perna v. Italy* [GC], § 29; *Băcanu and SC « R » S.A. v. Romania*, § 75).

331. Кога барањето на обвинетото лице за сослушување сведоци не е неосновано, е доволно образложено и релевантно за предметот на обвинението и несомнено би можело да ја зајакне положбата на одбраната, или дури да доведе до ослободување на обвинетото лице, националните власти мора да обезбедат релевантни причини за отфрлање на таквото барање (*Topić v. Croatia*, § 42; *Polyakov v. Russia*, §§ 34-35).

332. Член 6 не му дава на обвинетото лице неограничено право за обезбедување на присуството на сведоците во судот. Вообичаено националните судови се тие што одлучуваат дали е неопходно или препорачливо да се сослуша некој сведок (*S.N. v. Sweden*, § 44; *Accardi and Others v. Italy* (dec.)).

333. Може да постојат вонредни околности што може да го наведат Судот да заклучи дека неиспрашувањето некое лице како сведок било некомпатибилно со член 6 (*Dorokhov v. Russia*, § 65; *Popov v. Russia*, § 188; *Bricmont v. Belgium*, § 89).

5. Превод (член 6 § 3 (д))

Член 6 § 3 (д) на Конвенцијата

„3. Секој обвинет за кривично дело ги има следниве минимални права:

...

(д) да користи бесплатна помош од преведувач доколку не го разбира или не го зборува јазикот на кој се одвива судењето.“

а. Ако обвинетото лице „не го разбира или не го зборува јазикот на кој се одвива судењето“

334. Правото на бесплатна помош од преведувач се применува исклучиво во ситуациите кога обвинетото лице не го разбира или не го зборува јазикот на којшто се одвива судењето (*K. v. France*, Одлука на Комисијата). Обвинетото лице што го разбира тој јазик не може да инсистира да ги користи услугите на преведувач за да ја води својата одбрана на друг јазик, вклучувајќи го јазикот на некое етничко малцинство на коешто тој му припаѓа (*ibid.*; *Bideault v. France*, Одлука на Комисијата; *Lagerblom v. Sweden*, § 62).

335. Кога обвинетото лице е застапувано од адвокат, начелно не е доволно тоа што адвокатот на обвинетото лице, но не и само обвинето лице, го знае јазикот на којшто се одвива судењето. Толкувањето на постапката се бара бидејќи правото на правична судска постапка, што го вклучува правото на учество во расправата, бара обвинетото лице да добие можност да ја разбере постапката и да го информира својот адвокат за каков било аргумент што треба да се даде во неговата одбрана (*Kamasinski v. Austria*, § 74; *Cuscani v. the United Kingdom*, § 38).

336. Член 6 § 3 (д) не ги опфаќа односите меѓу обвинетото лице и неговиот адвокатувајќи го се применува единствено за односите меѓу обвинетото лице и судијата (*X. v. Austria*, Одлука на Комисијата).

337. Обвинетото лице може да се откаже од правото на помош од преведувач, но тоа мора да биде негова одлука, а не одлука на неговиот адвокат (*Kamasinski v. Austria*, § 80).

б. Заштитени елементи на кривичната постапка

338. Член 6 § 3 (д) го гарантира правото на бесплатна помош од преведувач за превод или толкување на сите документи или изјави во постапката што е потребно обвинетото лице да ги разбере или да ги поднесе на јазикот на којшто се одвива судењето за да може да го искористи правото на правична судска постапка (*Luedicke, Belkacem and Koç v. Germany*, § 48; *Ucak v. the United Kingdom* (dec.); *Hermi v. Italy* [GC], § 69; *Lagerblom v. Sweden*, § 61).

339. Член 6 § 3 (д) се применува не само на усните изјави што се дадени на судењето, туку и на документацијата и на претходната постапка (*Kamasinski v. Austria*, § 74; *Hermi v. Italy* [GC], § 70).

340. Меѓутоа, тој не оди толку далеку за да бара писмен превод на сите ставки од писмените докази или службени документи во постапката (*Kamasinski v. Austria*, § 74). На пример, отсуството на писмен превод на пресудата само по себе не повлекува повреда на член 6 § 3 (д) (*ibid.*, § 85). Текстот на член 6 § 3 (д) упатува на „толкувач“ а не на „преведувач“. Ова упатува дека усната јазична помош може да ги задоволи барањата на Конвенцијата (*Husain v. Italy* (dec.); *Hermi v. Italy* [GC], § 70).

341. Во кратки црти, помошта што е обезбедена од толкувач треба да биде таква што ќе му овозможи на обвинетото лице да го разбере предметот против него и да се брани, конкретно

добивајќи можност да ја изнесе пред судот својата верзија на настаните (*ibid.*; *Kamasinski v. Austria*, § 74; *Güngör v. Germany* (dec.); *Protopapa v. Turkey*, § 80).

с. „Бесплатна“ помош

342. Обврската за обезбедување „бесплатна“ помош не зависи од средствата на обвинетото лице; услугите на преведувачот за обвинетото лице се дел од можностите што треба да ги обезбеди државата при организирањето на својот систем за кривична правда. Меѓутоа, на обвинетото лице може да му се наплата услугите за превод што биле обезбедени за него на расправа на којашто тоа лице нема да се појави (*Fedele v. Germany* (dec.)).

343. Не може да се бара последователно надоместување на трошоците за превод од страна на обвинетото лице (*Luedicke, Belkacem and Koç v. Germany*, § 46). Толкувањето на член 6 § 3 (д) на таков начин што им овозможува на националните судови да го обврзат осуденото лице да ги поднесе овие трошоци би претставувало временско ограничување на придобивките од членот (*ibid.*, § 42; *Işyar v. Bulgaria*, § 45; *Öztürk v. Germany*, § 58).

д. Услови за превод

344. Не е соодветно да се утврдуваат какви било детални услови во согласност со член 6 § 3 (д) во врска со начинот на којшто може да се обезбедат толкувачи за да им помогнат на обвинетите лица. Толкувачот не е дел од судот или трибуналот во смисла на член 6 § 1 и не постои формално барање во врска со независноста или непристрасноста како такви. Услугите на толкувачот мора да му обезбедат ефективна помош на обвинетото лице во спроведувањето на неговата одбрана и однесувањето на толкувачот не смее да биде од таква природа што би влијаела врз правичноста на постапката (*Ucak v. the United Kingdom* (dec.)).

е. Позитивни обврски

345. Потврдувањето на потребата на жалителот од преведувачки услуги е прашање што треба да се утврди од судијата во консултацији со жалителот, особено ако тој бил запознаен со тешкотиите на адвокатот во комуникацијата со жалителот. Судијата треба да се увери дека отсуството на преведувач нема да го доведе во прашање целосното вклучување на обвинетото лице во разгледувањето на прашањата што се од суштинско значење за него (*Cuscani v. the United Kingdom*, § 38).

346. Иако е точно дека водењето на одбраната суштински е работа на обвинетото лице и неговиот бранител (*Kamasinski v. Austria*, § 65; *Stanford v. the United Kingdom*, § 28), крајните чувари на правичноста на постапката – што опфаќа, меѓу другото, можно отсуство на превод или толкување за обвинето лице што е странски државјанин - се националните судови (*Cuscani v. the United Kingdom*, § 39; *Hermi v. Italy* [GC], § 72; *Katritsch v. France*, § 44).

347. Јазичното познавање на обвинетото лице е од суштинско значење и судот мора, исто така, да ја испита природата на делото за коешто е обвинето лицето и целата преписка што е упатена до него од националните власти, за да оцени дали тие се доволно сложени за да бараат детално познавање на јазикот што се користи во судот (*Hermi v. Italy* [GC], § 71; *Katritsch v. France*, § 41; *Şaman v. Turkey*, § 30; *Güngör v. Germany* (dec.)).

348. Со оглед на потребата правото што се гарантира од член 6 § 3(д) да биде практично и ефективно, обврската на надлежните власти не е ограничена на назначувањето на толкувач, туку, доколку се известени во конкретните околности, може и да се пошири и до степенот на последователна контрола врз адекватноста на обезбедениот превод (*Kamasinski v. Austria*, § 74; *Hermi v. Italy* [GC], § 70; *Protopapa v. Turkey*, § 80).

VI. Екстратериторијалната примена на член 6

349. Конвенцијата не бара од договорните земји да ги наметнуваат нејзините стандарди врз трети земји или територии (*Drozd and Janousek v. France and Spain*, § 110). Договорните земји не се обврзани да потврдат дали некоја судска постапка што треба да се спроведе во трета земја, на пример по екстрадиција, би била компатибилна со сите барања на член 6.

А. Флагрантно лишување од правда

350. Во согласност со судската практика на Судот, меѓутоа, по исклучок би можело да се отвори прашање врз основа на член 6 како резултат на одлука за екстрадиција или протерување во околности во коишто лицето ризикува да страда од флагрантно лишување од правото на правична судска постапка, т.е. флагрантно лишување од правда, во земјата што го упатила барањето. Овој принцип беше утврден за првпат во *Soering v. the United Kingdom* (§ 113), а последователно беше потврден од Судот во повеќе предмети (*Mamatkulov and Askarov v. Turkey* [GC], §§ 90-91; *Al-Saadoon and Mufdhi v. the United Kingdom*, § 149; *Ahorugeze v. Sweden*, § 115; *Othman (Abu Qatada) v. the United Kingdom*, § 258).

351. Поимот „флагрантно лишување од правда“ се сметаше дека има исто значење со судење што е очигледно спротивно на одредбите на член 6 или начелата што се вградени во нив (*Sejdovic v. Italy* [GC], § 84; *Stoichkov v. Bulgaria*, § 56; *Drozd and Janousek v. France and Spain*, § 110). Иако сè уште не е побарано да се даде попрецизна дефиниција за поимот, Судот сепак посочи дека определени облици на неправичност би можеле да претставуваат флагрантно лишување од правда. Тие вклучуваат:

- осудување во отсуство без последователна можност за ново утврдување на основаноста на обвинението (*Einhorn v. France* (dec.), § 33; *Sejdovic v. Italy* [GC], § 84; *Stoichkov v. Bulgaria*, § 56);
- судска постапка што е скратена постапка според својата природа и е спроведена со целосно непочитување на правата на одбраната (*Bader and Kanbor v. Sweden*, § 47);
- притвор без каков било пристап до независен и непристрасен суд за разгледување на законитоста на притворот (*Al-Moayad v. Germany* (dec.), § 101);
- намерно и систематско одбивање на пристапот до адвокат, особено за лице што е притворено во странска земја (*ibid.*);
- користење во кривична постапка на изјави што се добиени како резултат на постапување со осомниченото или друго лице што е спротивно на член 3 (*Othman (Abu Qatada) v. the United Kingdom*, § 267; *El Haski v. Belgium*, § 85).

352. Беа потребни повеќе од дваесет години од пресудата во предметот *Soering v. the United Kingdom* – односно, до одлуката на Судот од 2012 година во предметот *Othman (Abu Qatada) v. the United Kingdom* – за Судот да заклучи за првпат дека екстрадици или протерување може да го прекршат член 6. Ова упатува, како што ни покажуваат и примерите што се наведени во претходниот став, дека критериумот за „флагрантно лишување од правда“ е строг критериум. Флагрантното лишување од правдата е повеќе од обични неправилности или недостаток на заштитни мерки во судската постапка што може да доведат до повреда на член 6 ако се случуваат во самата договорна земја. Она што е потребно е да постои кршење на начелата за правична судска постапка, што се гарантираат со член 6, што се толку темелни што се еднакви на поништување или уништување на самата суштина на правото што се гарантира од тој член (*Ahorugeze v. Sweden*, § 115; *Othman (Abu Qatada) v. the United Kingdom*, § 260).

В. „Реалниот ризик“: стандард и товар на докажување

353. При разгледувањето дали некоја екстрадиција или протерување би претставувале флагрантно лишување од правда, Судот смета да треба да се применуваат истиот стандард и товар на докажување како во разгледувањето на екстрадициите и протерувањата во согласност со член 3. Според тоа, жалителот треба да изнесе докази што може да докажат дека постојат материјални основи за верување дека, доколку се отстрани од договорната земја, тој би бил изложен на реален ризик да биде предмет на флагрантно лишување од правда. Кога се изнесени такви докази, Владата е таа што треба да ги отфрли сите сомневања во врска со тоа (*Ahorugeze v. Sweden*, § 116; *Othman (Abu Qatada) v. the United Kingdom*, §§ 272-280; *El Haski v. Belgium*, § 86; *Saadi v. Italy* [GC], § 129).

354. За да утврди дали постои ризик за флагрантно лишување од правдата, Судот мора да ги испита предвидливите последици од испраќањето на жалителот во земјата-примател, земајќи ги предвид општата ситуација во таа земја и неговите лични околности (*Al-Saadoon and Mufdhi v. the United Kingdom*, § 125; *Saadi v. Italy* [GC], § 130). Постојењето на ризикот мора да се оценува пред сè со упатување до фактите што и биле познати или требало да и бидат познати на договорната земја во времето на протерувањето (*Al-Saadoon and Mufdhi v. the United Kingdom*, § 125; *Saadi v. Italy* [GC], § 133). Меѓутоа, кога протерувањето или трансферот веќе се случиле до датумот на којшто го разгледува предметот, Судот не е спречен да ги земе предвид информациите што ќе бидат обелоденети дополнително (*Al-Saadoon and Mufdhi v. the United Kingdom*, § 149; *Mamatkulov and Askarov v. Turkey* [GC], § 69).

Список на цитирани предмети

Судската практика што е цитирана во овој Прирачник упатува на пресуди или одлуки што се донесени од Судот и на одлуки или извештаи на Европската комисија за човекови права („Комисијата“).

Освен ако не е наведено поинаку, сите упатувања се до пресуди за основаноста што се донесени од Совет на Судот. Кратенката „(dec.)“ упатува на тоа дека цитатот е од одлука на Судот а „[GC]“ дека предметот бил разгледан од Големиот совет.

Хиперлинковите до предметите што се цитирани во електронската верзија на овој Прирачник водат до базата на податоци HUDOC (<<http://hudoc.echr.coe.int>>) што нуди пристап до судската практика на Судот (пресуди и одлуки на Големиот совет, Советите и Комисиите, комуницирани предмети, советодавни мислења и правни резиме од Информативните белешки за судската практика) и на Комисијата (одлуки и извештаи) и до резолуциите на Комитетот на министри.

Судот ги носи своите пресуди и одлуки на англиски и/или француски јазик, неговите два службени јазици. HUDOC, исто така, содржи преводи на голем број важни предмети на повеќе од триесет неслужбени јазици, како и линкови до стотина онлајн збирки со судската практика на Судот што се изготвени од трети страни.

—A—

A. v. Austria, бр. 16266/90, Одлука на Комисијата од 7 мај 1990 г., Одлуки и извештаи 65

A. Menarini Diagnostics S.R.L. v. Italy, бр. 43509/08, 27 септември 2011 г.

A.L. v. Finland, бр. 23220/04, 27 јануари 2009 г.

A.L. v. Germany, бр. 72758/01, 28 април 2005 г.

Abdoella v. the Netherlands, 25 ноември 1992 г., Серија А бр. 248-A

Accardi and Others v. Italy (dec.), бр. 30598/02, ECHR 2005-II

Adiletta and Others v. Italy, 19 февруари 1991 г., Серија А бр. 197-E

Adolf v. Austria, 26 март 1982 г., серија А бр. 49

AGOSI v. the United Kingdom, 24 октомври 1986 г., Серија А бр. 108

Ahorugeze v. Sweden, бр. 37075/09, 27 октомври 2011 г.

Aigner v. Austria, бр. 28328/03, 10 мај 2012 г.

Air Canada v. the United Kingdom, 5 мај 1995 г., Серија А бр. 316-A

Akay v. Turkey (dec.), бр. 34501/97, 19 февруари 2002 г.

Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom [GC], бр. 26766/05 и 22228/06, ECHR 2011 г.

Al-Moayad v. Germany (dec.), бр. 35865/03, 20 февруари 2007 г.

Al-Saadoon and Mufdhi v. the United Kingdom, бр. 61498/08, ECHR 2010 г.

Albert and Le Compte v. Belgium, 10 февруари 1983 г., Серија А бр. 58

Ali v. Romania, бр. 20307/02, 9 ноември 2010 г.

Alimena v. Italy, 19 февруари 1991 г., Серија А бр. 195-D

Allan v. the United Kingdom, бр. 48539/99, ECHR 2002-IX

Allen v. the United Kingdom [GC], бр. 25424/09, ECHR 2013 г.

Allet de Ribemont v. France, 10 февруари 1995 г., Серија А бр. 308

Arrigo and Vella v. Malta (dec.), бр. 6569/04, 10 мај 2005 г.

Artico v. Italy, 13 мај 1980 г., Серија А бр. 37

Assanidze v. Georgia [GC], бр. 71503/01, ECHR 2004-II
Averill v. the United Kingdom, бр. 36408/97, ECHR 2000-VI

—B—

B. v. Austria, 28 март 1990 г., Серија А бр. 175
B. and P. v. the United Kingdom, бр. 36337/97 и 35974/97, ECHR 2001-III
Băcanu and SC « R » S.A. v. Romania, бр. 4411/04, 3 март 2009 г.
Bäckström and Andersson v. Sweden (dec.), бр. 67930/01, 5 септември 2006 г.
Bader and Kanbor v. Sweden, бр. 13284/04, ECHR 2005-XI
Baggetta v. Italy, 25 јуни 1987 г., Серија А бр. 119
Balsyte-Lideikiene v. Lithuania, бр. 72596/01, 4 ноември 2008 г.
Bannikova v. Russia, бр. 18757/06, 4 ноември 2010 г.
Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain, 6 декември 1988 г., Серија А бр. 146
Baucher v. France, бр. 53640/00, 24 јули 2007 г.
Belashev v. Russia, бр. 28617/03, 4 декември 2008 г.
Belilos v. Switzerland, 29 април 1988 г., Серија А бр. 132
Bellerín Lagares v. Spain (dec.), бр. 31548/02, 4 ноември 2003 г.
Bendenoun v. France, 24 февруари 1994 г., Серија А бр. 284
Benham v. the United Kingdom, 10 јуни 1996 г., Извештаи со пресуди и одлуки 1996-III
Berliński v. Poland, бр. 27715/95 и 30209/96, 20 јуни 2002 г.
Bideault v. France, бр. 11261/84, Одлука на Комисијата од 9 декември 1987 г., Одлуки и извештаи 48
Birutis and Others v. Lithuania, бр. 47698/99 и 48115/99, 28 март 2002 г.
Block v. Hungary, бр. 56282/09, 25 јануари 2011 г.
Bobek v. Poland, бр. 68761/01, 17 јули 2007 г.
Bocos-Cuesta v. the Netherlands, бр. 54789/00, 10 November 2005
Boddaert v. Belgium, 12 октомври 1992 г., Серија А бр. 235-D
Böhmer v. Germany, бр. 37568/97, 3 октомври 2002 г.
Boldea v. Romania, бр. 19997/02, 15 февруари 2007 г.
Bonev v. Bulgaria, бр. 60018/00, 8 јуни 2006 г.
Bonisch v. Austria, 6 мај 1985 г., Серија А бр. 92
Bonzi v. Switzerland, бр. 7854/77, Одлука на Комисијата од 12 јули 1978 г., Одлуки и извештаи 12
Boulois v. Luxembourg [GC], бр. 37575/04, ECHR 2012 г.
Borisova v. Bulgaria, бр. 56891/00, 21 декември 2006 г.
Borgers v. Belgium, 30 октомври 1991 г., Серија А бр. 214-B
Brandstetter v. Austria, 28 август 1991 г., Серија А бр. 211
Brennan v. the United Kingdom, бр. 39846/98, ECHR 2001-X
Bricmont v. Belgium, 7 јули 1989 г., Серија А бр. 158
Brozicek v. Italy, 19 декември 1989 г., Серија А бр. 167
Brusco v. France, бр. 1466/07, 14 октомври 2010 г.
Buijen v. Germany, бр. 27804/05, 1 април 2010 г.
Bulut v. Austria, 22 февруари 1996 г., Извештаи со пресуди и одлуки 1996-II
Burak Hun v. Turkey, бр. 17570/04, 15 декември 2009 г.
Buscemi v. Italy, бр. 29569/95, ECHR 1999-VI
Butkevičius v. Lithuania, бр. 48297/99, ECHR 2002-II (извадоци)
Bykov v. Russia [GC], бр. 4378/02, 10 март 2009 г.

—C—

C. v. Italy, бр. 10889/84, Одлука на Комисијата од 11 мај 1988 г., Одлуки и извештаи 56
C.G.P. v. the Netherlands, бр. 29835/96, Одлука на Комисијата од 15 јануари 1997 г.
C.P. and Others v. France, бр. 36009/97, 1 август 2000 г.
Campbell and Fell v. the United Kingdom, 28 јуни 1984 г., Серија А бр. 80
Calabrò v. Italy and Germany (dec.), бр. 59895/00, ECHR 2002-V
Caldas Ramírez de Arrellano v. Spain (dec.), бр. 68874/01, ECHR 2003-I (извадоци)
Can v. Austria, бр. 9300/81, Извештај на Комисијата од 12 јули 1984 г.
Capeau v. Belgium, бр. 42914/98, ECHR 2005-I
Casse v. Luxembourg, бр. 40327/02, 27 април 2006 г.
Castillo Algar v. Spain, 28 октомври 1998 г., Извештаи со пресуди и одлуки 1998-VIII
Célice v. France, бр. 14166/09, 8 март 2012 г.
Chichlian and Ekindjian v. France, бр. 10959/84, Извештај на Комисијата од 16 март 1989 г.
Clarke v. the United Kingdom (dec.), бр. 23695/02, 25 август 2005 г.
Clinique Mozart SARL v. France, бр. 46098/99, 8 јуни 2004 г.
Coëme and Others v. Belgium, бр. 32492/96 и 4 други, ECHR 2000-VII
Collozza and Rubinat v. Italy, бр. 9024/80, Извештај на Комисијата од 5 мај 1983 г., Серија А бр. 89
Constantin and Stoian v. Romania, бр. 23782/06 и 46629/06, 29 септември 2009 г.
Cooper v. the United Kingdom [GC], бр. 48843/99, 16 декември 2003 г.
Cornelis v. the Netherlands (dec.), бр. 994/03, ECHR 2004-V (извадоци)
Correia de Matos v. Portugal (dec.), бр. 48188/99, ECHR 2001-XII
Craxi v. Italy (no. 1), бр. 34896/97, 5 декември 2002 г.
Croissant v. Germany, 25 септември 1992 г., Серија А бр. 237-B
Cuscani v. the United Kingdom, бр. 32771/96, 24 септември 2002 г.
Czekalla v. Portugal, бр. 38830/97, ECHR 2002-VIII

—D—

D. v. Finland, бр. 30542/04, 7 јули 2009 г.
Daktaras v. Lithuania (dec.), бр. 42095/98, 11 јануари 2000 г.
Daktaras v. Lithuania, бр. 42095/98, ECHR 2000-X
Dallos v. Hungary, бр. 29082/95, ECHR 2001-II
Damir Sibgatullin v. Russia, бр. 1413/05, 24 април 2012 г.
Daud v. Portugal, 21 април 1998 г., Извештаи со пресуди и одлуки 1998-II
Davran v. Turkey, бр. 18342/03, 3 ноември 2009 г.
Dayanan v. Turkey, бр. 7377/03, 13 октомври 2009 г.
De Cubber v. Belgium, 26 октомври 1984 г., Серија А бр. 86
De Salvador Torres v. Spain, 24 октомври 1996 г., Извештаи со пресуди и одлуки 1996-V
Delcourt v. Belgium, 17 јануари 1970 г., Серија А бр. 11
Demicoli v. Malta, 27 август 1991 г., Серија А бр. 210
Deweert v. Belgium, 27 февруари 1980 г., Серија А бр. 35
Didu v. Romania, бр. 34814/02, 14 април 2009 г.
Diriöz v. Turkey, бр. 38560/04, 31 мај 2012 г.
Dobbartin v. France, 25 февруари 1993 г., Серија А бр. 256-D
Doorson v. the Netherlands, 26 март 1996 г., Извештаи со пресуди и одлуки 1996-II
Dorokhov v. Russia, бр. 66802/01, 14 февруари 2008 г.
Dorozhko and Pozharskiy v. Estonia, бр. 14659/04 и 16855/04, 24 април 2008 г.
Döry v. Sweden, бр. 28394/95, 12 ноември 2002 г.
Dowsett v. the United Kingdom, бр. 39482/98, ECHR 2003-VII

Drassich v. Italy, бр. 25575/04, 11 декември 2007 г.
Droz and Janousek v. France and Spain, 26 јуни 1992 г., Серија А бр. 240
Dubus S.A. v. France, бр. 5242/04, 11 јуни 2009 г.
Dzelili v. Germany (dec.), бр. 15065/05, 29 септември 2009 г.

—E—

Eckle v. Germany, 15 јули 1982 г., Серија А бр. 51
Edwards and Lewis v. the United Kingdom [GC], бр. 39647/98 и 40461/98, ECHR 2004-X
Einhorn v. France (dec.), бр. 71555/01, ECHR 2001-XI
El Haski v. Belgium, бр. 649/08, 25 септември 2012 г.
Enea v. Italy [GC], бр. 74912/01, ECHR 2009
Engel and Others v. the Netherlands, 8 јуни 1976 г., Серија А бр. 22
Erdogan v. Turkey, бр. 14723/89, Одлука на Комисијата од 9 јули 1992 г., Одлуки и извештаи 73
Ergin v. Turkey (no. 6), бр. 47533/99, ECHR 2006-VI (извадоци)
Eurofinacom v. France (dec.), бр. 58753/00, ECHR 2004-VII
Ezeh and Connors v. the United Kingdom [GC], бр. 39665/98 и 40086/98, 9 октомври 2003 г., ECHR 2003-X

—F—

F and M v. Finland, бр. 22508/02, 17 јули 2007 г.
Falk v. the Netherlands (dec.), бр. 66273/01, ECHR 2004-XI
Fatullayev v. Azerbaijan, бр. 40984/07, 22 април 2010 г.
Fazliyski v. Bulgaria, бр. 40908/05, 16 април 2013 г.
Fedele v. Germany (dec.), бр. 11311/84, 9 декември 1987 г.
Fejde v. Sweden, 29 октомври 1991 г., Серија А бр. 212-C
Ferrantelli and Santangelo v. Italy, 7 август 1996 г., Извештаи со пресуди и одлуки 1996-III
Fey v. Austria, 24 февруари 1993 г., Серија А бр. 255-A
Filippini v. San Marino (dec.), бр. 10526/02, 28 август 2003 г.
Findlay v. the United Kingdom, 25 февруари 1997 г., Извештаи со пресуди и одлуки 1997-I
Fischer v. Austria (dec.), бр. 27569/02, ECHR 2003-VI
Foucher v. France, 18 март 1997 г., Извештаи со пресуди и одлуки 1997-II
Fruni v. Slovakia, бр. 8014/07, 21 јуни 2011 г.
Funke v. France, 25 февруари 1993 г., Серија А бр. 256-A

—G—

G.B. v. France, бр. 44069/98, ECHR 2001-X
Gabrielyan v. Armenia, бр. 8088/05, 10 април 2012 г.
Gäfgen v. Germany [GC], бр. 22978/05, ECHR 2010
Galstyan v. Armenia, бр. 26986/03, 15 ноември 2007 г.
Garycki v. Poland, бр. 14348/02, 6 February 2007
Gast and Popp v. Germany, бр. 29357/95, ECHR 2000-II
Geerings v. the Netherlands, бр. 30810/03, ECHR 2007-III
Giosakis v. Greece (no. 3), бр. 5689/08, 3 мај 2011 г.
Goddi v. Italy, 9 април 1984 г., Серија А бр. 76
Goktepe v. Belgium, бр. 50372/99, 2 јуни 2005 г.
Gorgiladze v. Georgia, бр. 4313/04, 20 октомври 2009 г.
Gossa v. Poland, бр. 47986/99, 9 January 2007

Gómez de Liaño y Botella v. Spain, бр. 21369/04, 22 јули 2008 г.
Gradinger v. Austria, 23 октомври 1995 г., Серија А бр. 328-С
Granger v. the United Kingdom, 28 март 1990 г., Серија А бр. 174
Graviano v. Italy, бр. 10075/02, 10 February 2005
Grayson and Barnham v. the United Kingdom, бр. 19955/05 и 15085/06, 23 септември 2008 г.
Gregačević v. Croatia, бр. 58331/09, 10 јули 2012 г.
Grievés v. the United Kingdom [GC], бр. 57067/00, ECHR 2003-XII (извадоци)
Guérin v. France, 29 јули 1998 г., Извештаи со пресуди и одлуки 1998-V
Guisset v. France, бр. 33933/96, ECHR 2000-IX
Güngör v. Germany (dec.), бр. 31540/96, 24 јануари 2002 г.
Gurguchiani v. Spain, бр. 16012/06, 15 декември 2009 г.

—H—

Haas v. Germany (dec.), бр. 73047/01, 17 November 2005
Hadjianastassiou v. Greece, 16 декември 1992 г., Серија А бр. 252
Hamer v. Belgium, бр. 21861/03, ECHR 2007-V (извадоци)
Hanif and Khan v. the United Kingdom, бр. 52999/08 и 61779/08, 20 декември 2011 г.
Harabin v. Slovakia, бр. 58688/11, 20 ноември 2012 г.
Harutyunyan v. Armenia, бр. 36549/03, ECHR 2007-III
Hauschildt v. Denmark, 24 мај 1989 г., Серија А бр. 154
Heaney and McGuinness v. Ireland, бр. 34720/97, ECHR 2000-XII
Heglas v. the Czech Republic, бр. 5935/02, 1 март 2007 г.
Henryk Urban and Ryszard Urban v. Poland, бр. 23614/08, 30 ноември 2010 г.
Hermi v. Italy [GC], бр. 18114/02, ECHR 2006-XII
Holm v. Sweden, 25 ноември 1993 г., Серија А бр. 279-A
Hümmer v. Germany, бр. 26171/07, 19 јули 2012 г.
Husain v. Italy (dec.), бр. 18913/03, ECHR 2005-III
Hüseyin Turan v. Turkey, бр. 11529/02, 4 март 2008 г.
Huseyn and Others v. Azerbaijan, бр. 35485/05 и 3 други, 26 јули 2011 г.

—I—

I.A. v. France, 23 септември 1998 г., Извештаи со пресуди и одлуки 1998-VII
I.H. and Others v. Austria, бр. 42780/98, 20 април 2006 г.
Iglin v. Ukraine, бр. 39908/05, 12 јануари 2012 г.
Imbrioscia v. Switzerland, 24 ноември 1993 г., Серија А бр. 275
Incal v. Turkey, 9 јуни 1998 г., Извештаи со пресуди и одлуки 1998-IV
Ibrahim Ülger v. Turkey, бр. 57250/00, 29 јули 2004 г.
Ismoilov and Others v. Russia, бр. 2947/06, 24 April 2008
Işyar v. Bulgaria, бр. 391/03, 20 ноември 2008 г.

—J—

Jalloh v. Germany [GC], бр. 54810/00, ECHR 2006-IX
Janosevic v. Sweden, бр. 34619/97, ECHR 2002-VII
Jasper v. the United Kingdom [GC], бр. 27052/95, 16 февруари 2000 г.
John Murray v. the United Kingdom, 8 февруари 1996 г., Извештаи со пресуди и одлуки 1996-I
Jorgic v. Germany, бр. 74613/01, ECHR 2007-III
Josseau v. France, бр. 39243/10, 8 март 2012 г.

Judge v. the United Kingdom (dec.), бр. 35863/10, 8 февруари 2011 г.

Juha Nuutinen v. Finland, бр. 45830/99, 24 април 2007 г.

Jussila v. Finland [GC], бр. 73053/01, ECHR 2006-XIV

—К—

K. v. France, бр. 10210/82, Одлука на Комисијата од 7 декември 1983 г., Одлуки и извештаи 35

Kamasinski v. Austria, 19 декември 1989 г., Серија А бр. 168

Karpenko v. Russia, бр. 5605/04, 13 март 2012 г.

Kaste and Mathisen v. Norway, бр. 18885/04 и 21166/04, ECHR 2006-XIII

Kart v. Turkey [GC], бр. 8917/05, ECHR 2009 (извадоци)

Katritsch v. France, бр. 22575/08, 4 ноември 2010 г.

Khalfaoui v. France, бр. 34791/97, ECHR 1999-IX

Khan v. the United Kingdom, бр. 35394/97, ECHR 2000-V

Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia, бр. 11082/06 и 13772/05, 25 јули 2013 г.

Khudobin v. Russia, бр. 59696/00, ECHR 2006-XII (извадоци)

Khuzhin and Others v. Russia, бр. 13470/02, 23 октомври 2008 г.

Klimentyev v. Russia, бр. 46503/99, 16 ноември 2006 г.

Klouvi v. France, бр. 30754/03, 30 јуни 2011 г.

Kok v. the Netherlands (dec.), бр. 43149/98, ECHR 2000-VI

König v. Germany, 28 јуни 1978 г., Серија А бр. 27

Konstas v. Greece, бр. 53466/07, 24 мај 2011 г.

Kontalexis v. Greece, бр. 59000/08, 31 мај 2011 г.

Kostovski v. the Netherlands, 20 ноември 1989 г., Серија А бр. 166

Krasniki v. the Czech Republic, бр. 51277/99, 28 February 2006

Kremzow v. Austria, 21 септември 1993 г., Серија А бр. 268-B

Krestovskiy v. Russia, бр. 14040/03, 28 октомври 2010 г.

Kriegisch v. Germany (dec.), бр. 21698/06, 23 ноември 2010 г.

Kröcher and Möller v. Switzerland, бр. 8463/78, Одлука на Комисијата од 9 јули 1981 г., Одлуки и извештаи 26

Krombach v. France, бр. 29731/96, ECHR 2001-II

Kulikowski v. Poland, бр. 18353/03, 19 мај 2009 г.

Kuopila v. Finland, бр. 27752/95, 27 април 2000 г.

Kuzmin v. Russia, бр. 58939/00, 18 март 2010 г.

Kyprianou v. Cyprus [GC], бр. 73797/01, ECHR 2005-XIII

—L—

Labergere v. France, бр. 16846/02, 26 септември 2006 г.

Lacadena Calero v. Spain, бр. 23002/07, 22 ноември 2011 г.

Lagerblom v. Sweden, бр. 26891/95, 14 јануари 2003 г.

Lanz v. Austria, бр. 24430/94, 31 јануари 2002 г.

Lauko v. Slovakia, 2 септември 1998 г., Извештаи со пресуди и одлуки 1998-VI

Lavents v. Latvia, бр. 58442/00, 28 ноември 2002 г.

Legillon v. France, бр. 53406/10, 10 јануари 2013 г.

Lilly v. France (dec.), бр. 53892/00, 3 декември 2002 г.

Löffler v. Austria, бр. 30546/96, 3 октомври 2000 г.

Lucà v. Italy, бр. 33354/96, ECHR 2001-II

Luedicke, Belkacem and Koç v. Germany, 28 ноември 1978 г., Серија А бр. 29

Lundkvist v. Sweden (dec.), бр. 48518/99, ECHR 2003-XI
Lutz v. Germany, 25 август 1987 г., Серија А бр. 123

—M—

Maaouia v. France [GC], бр. 39652/98, ECHR 2000-X
Magee v. the United Kingdom, бр. 28135/95, ECHR 2000-VI
Makhfi v. France, бр. 59335/00, 19 октомври 2004 г.
Malige v. France, 23 септември 1998 г., Извештаи со пресуди и одлуки 1998-VII
Malininas v. Lithuania, бр. 10071/04, 1 јули 2008 г.
Mamatkulov and Askarov v. Turkey [GC], бр. 46827/99 и 46951/99, ECHR 2005-I
Marpa Zeeland B.V. and Metal Welding B.V. v. the Netherlands, бр. 46300/99, ECHR 2004-X
(извадоци)
Martin v. the United Kingdom, бр. 40426/98, 24 октомври 2006 г.
Martinie v. France [GC], бр. 58675/00, ECHR 2006-VI
Matijašević v. Serbia, бр. 23037/04, 19 September 2006
Mattick v. Germany (dec.), бр. 62116/00, ECHR 2005-VII
Mattoccia v. Italy, бр. 23969/94, ECHR 2000-IX
Matyjek v. Poland, бр. 38184/03, 24 април 2007 г.
Mayzit v. Russia, бр. 63378/00, 20 јануари 2005 г.
McFarlane v. Ireland [GC], бр. 31333/06, 10 септември 2010 г.
Meftah and Others v. France [GC], бр. 32911/96 и 2 други, ECHR 2002-VII
Melin v. France, 22 јуни 1993 г., Серија А бр. 261-A
Micallef v. Malta [GC], бр. 17056/06, ECHR 2009
Mieg de Boofzheim v. France (dec.), бр. 52938/99, ECHR 2002-X
Mika v. Sweden (dec.), бр. 31243/06, 27 јануари 2009 г.
Milasi v. Italy, 25 јуни 1987 г., Серија А бр. 119
Miliniene v. Lithuania, бр. 74355/01, 24 јуни 2008 г.
Miller and Others v. the United Kingdom, бр. 45825/99 и 2 други, 26 октомври 2004 г.
Miminoshvili v. Russia, бр. 20197/03, 28 јуни 2011 г.
Minelli v. Switzerland, 25 март 1983 г., Серија А бр. 62
Mircea v. Romania, бр. 41250/02, 29 March 2007
Mirilashvili v. Russia, бр. 6293/04, 11 декември 2008 г.
Monedero Angora v. Spain (dec.), бр. 41138/05, ECHR 2008
Monnell and Morris v. the United Kingdom, 2 март 1987 г.; Серија А бр. 115
Montcornet de Caumont v. France (dec.), бр. 59290/00, ECHR 2003-VII
Montera v. Italy (dec.), бр. 64713/01, 9 јули 2002 г.
Moiseyev v. Russia, бр. 62936/00, 9 октомври 2008 г.
Mouillet v. France (dec.), бр. 27521/04, 13 септември 2007 г.
Mežnarić v. Croatia, бр. 71615/01, 15 јули 2005 г.
Mustafa (Abu Hamza) v. the United Kingdom (dec.), бр. 31411/07, 18 јануари 2011 г.

—N—

Natunen v. Finland, бр. 21022/04, 31 март 2009 г.
Navone and Others v. Monaco, бр. 62880/11 и 2 други, 24 октомври 2013 г.
Nerattini v. Greece, бр. 43529/07, 18 декември 2008 г.
Nešták v. Slovakia, бр. 65559/01, 27 февруари 2007 г.
Neumeister v. Austria, 27 јуни 1968 г., Серија А бр. 8
Nicoleta Gheorghe v. Romania, бр. 23470/05, 3 април 2012 г.
Ninn-Hansen v. Denmark (dec.), бр. 28972/75, ECHR 1999-V

Nortier v. the Netherlands, 24 август 1993 г., Серија А бр. 267
Nurmagomedov v. Russia, бр. 30138/02, 7 јуни 2007 г.

—О—

O. v. Norway, бр. 29327/95, ECHR 2003-II
O'Halloran and Francis v. the United Kingdom [GC], бр. 15809/02 и 25624/02, ECHR 2007-VIII
OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos v. Russia, бр. 14902/04, 20 септември 2011 г.
Oberschlick v. Austria (no. 1), 23 мај 1991 г., Серија А бр. 204
Öcalan v. Turkey [GC], бр. 46221/99, ECHR 2005-IV
Öcalan v. Turkey (dec.), бр. 5980/07, 6 јули 2010 г.
Omar v. France, 29 јули 1998 г., Извештаи со пресуди и одлуки 1998-V
Othman (Abu Qatada) v. the United Kingdom, бр. 8139/09, ECHR 2012
Öztürk v. Germany, 21 февруари 1984 г., Серија А бр. 73

—Р—

P.G. and J.H. v. the United Kingdom, бр. 44787/98, ECHR 2001-IX
P.S. v. Germany, бр. 33900/96, 20 декември 2001 г.
Padin Gestoso v. Spain (dec.), бр. 39519/98, ECHR 1999-II (извадоци)
Padovani v. Italy, 26 февруари 1993 г., Серија А бр. 257-B
Pakelli v. Germany, бр. 8398/78, Извештај на Комисијата од 12 декември 1981 г.
Paksas v. Lithuania [GC], бр. 34932/04, ECHR 2011 (извадоци)
Pandjikidze and Others v. Georgia, бр. 30323/02, 27 октомври 2009 г.
Pandy v. Belgium, бр. 13583/02, 21 септември 2006 г.
Papon v. France (dec.), бр. 54210/00, ECHR 2001-XII
Papon v. France (no. 2), бр. 54210/00, ECHR 2002-VII
Paraponiaris v. Greece, бр. 42132/06, 25 септември 2008 г.
Parlov-Tkalčić v. Croatia, бр. 24810/06, 22 декември 2009 г.
Pedersen and Baadsgaard v. Denmark, бр. 49017/99, 19 јуни 2003 г.
Pélissier and Sassi v. France [GC], бр. 25444/94, ECHR 1999-II
Pelladoah v. the Netherlands, 22 септември 1994 г., Серија А бр. 297-B
Pello v. Estonia, бр. 11423/03, 12 април 2007 г.
Penev v. Bulgaria, 20494/04, 7 јануари 2010 г.
Peñafiel Salgado v. Spain (dec.), бр. 65964/01, 16 април 2002 г.
Perna v. Italy [GC], бр. 48898/99, ECHR 2003-V
Pescador Valero v. Spain, бр. 62435/00, ECHR 2003-VII
Petyo Petkov v. Bulgaria, бр. 32130/03, 7 јануари 2010 г.
Pfeifer and Plankl v. Austria, 25 февруари 1992 г., Серија А бр. 227
Pham Hoang v. France, 25 септември 1992 г., Серија А бр. 243
Phillips v. the United Kingdom, бр. 41087/98, ECHR 2001-VII
Pierre-Bloch v. France, 21 октомври 1997 г., Извештаи со пресуди и одлуки 1997-VI
Piersack v. Belgium, 1 октомври 1982 г., Серија А бр. 53
Pishchalnikov v. Russia, бр. 7025/04, 24 септември 2009 г.
Planka v. Austria, бр. 25852/94, Одлука на Комисијата од 15 мај 1996 г.
Poitrimol v. France, 23 ноември 1993 г., Серија А бр. 277-A
Polyakov v. Russia, бр. 77018/01, 29 јануари 2009 г.
Poncelet v. Belgium, бр. 44418/07, 30 март 2010 г.
Popov v. Russia, бр. 26853/04, 13 јули 2006 г.
Popovici v. Moldova, бр. 289/04 и 41194/04, 27 ноември 2007 г.

Poppe v. the Netherlands, бр. 32271/04, 24 март 2009 г.
Posokhov v. Russia, бр. 63486/00, ECHR 2003-IV
Previti v. Italy (dec.), бр. 45291/06, 8 декември 2009 г.
Priebke v. Italy (dec.), бр. 48799/99, 5 април 2001 г.
Protopapa v. Turkey, бр. 16084/90, 24 февруари 2009 г.
Pullar v. the United Kingdom, 10 јуни 1996 г., Извештаи со пресуди и одлуки 1996-III
Putz v. Austria, 22 февруари 1996 г., Извештаи со пресуди и одлуки 1996-I

—Q—

Quaranta v. Switzerland, 24 мај 1991 г., Серија А бр. 205

—R—

R. v. Belgium, бр. 15957/90, Одлука на Комисијата од 30 март 1992 г., Одлуки и извештаи 72
R. v. the United Kingdom (dec.), бр. 33506/05, 4 јануари 2007 г.
Radio France and Others v. France, бр. 53984/00, ECHR 2004-II
Raimondo v. Italy, 22 февруари 1994 г., Серија А бр. 281-A
Ramanauskas v. Lithuania [GC], бр. 74420/01, ECHR 2008
Rasmussen v. Poland, бр. 38886/05, 28 април 2009 г.
Ravnsborg v. Sweden, 23 март 1994 г., Серија А бр. 283-B
Raza v. Bulgaria, бр. 31465/08, 11 февруари 2010 г.
Refah Partisi (the Welfare Party) and Others v. Turkey (dec.), бр. 41340/98 и 3 други, 3 октомври 2000 г.
Reinhardt and Slimane-Kaïd v. France, 31 март 1998 г., Извештаи со пресуди и одлуки 1998-II
Richert v. Poland, бр. 54809/07, 25 октомври 2011 г.
Riepan v. Austria, бр. 35115/97, ECHR 2000-XII
Ringeisen v. Austria, 16 јули 1971 г., Серија А бр. 13
Ringvold v. Norway, бр. 34964/97, ECHR 2003-II
Rouille v. France, бр. 50268/99, 6 јануари 2004 г.
Rowe and Davis v. the United Kingdom [GC], бр. 28901/95, ECHR 2000-II
Ruiz Torija v. Spain, 9 декември 1994 г., Серија А бр. 303-A
Rupa v. Romania (no. 1), бр. 58478/00, 16 декември 2008 г.
Rushiti v. Austria, бр. 28389/95, 21 март 2000 г.

—S—

S. v. Switzerland, 28 ноември 1991 г., Серија А бр. 220
S.N. v. Sweden, бр. 34209/96, ECHR 2002-V
Saadi v. Italy [GC], бр. 37201/06, ECHR 2008
Saccoccia v Austria (dec.), бр. 69917/01, 5 јули 2007 г.
Sadak and Others v. Turkey (no. 1), бр. 29900/96 и 3 други, ECHR 2001-VIII
Şahiner v. Turkey, бр. 29279/95, 25 септември 2001 г.
Sainte-Marie v. France, 16 декември 1992 г., Серија А бр. 253-A
Sakhnovskiy v. Russia [GC], бр. 21272/03, 2 ноември 2010 г.
Salabiaku v. France, 7 октомври 1988 г., Серија А бр. 141-A
Salduz v. Turkey [GC], бр. 36391/02, ECHR 2008
Şaman v. Turkey, бр. 35292/05, 5 април 2011 г.
Sapunarescu v. Germany (dec.), бр. 22007/03, 11 септември 2006 г.

Saric v. Denmark (dec.), бр. 31913/96, 2 февруари 1999 г.
Saunders v. the United Kingdom, 17 декември 1996 г., Извештаи со пресуди и одлуки 1996-VI
Schenk v. Switzerland, 12 јули 1988 г., Серија А бр. 140
Scheper v. the Netherlands (dec.), бр. 39209/02, 5 април 2005 г.
Schmautzer v. Austria, 23 октомври 1995 г., Серија А бр. 328-A
Schneider v. France (dec.), бр. 49852/06, 30 јуни 2009 г.
Schwarzenberger v. Germany, бр. 75737/01, 10 август 2006 г.
Sejdovic v. Italy [GC], бр. 56581/00, ECHR 2006-II
Sekanina v. Austria, 25 август 1993 г., Серија А бр. 266-A
Seleznov v. Russia, бр. 15591/03, 26 јуни 2008 г.
Seliwiak v. Poland, бр. 3818/04, 21 јули 2009 г.
Sequeira v. Portugal (dec.), бр. 73557/01, ECHR 2003-VI
Shannon v. the United Kingdom (dec.), бр. 67537/01, ECHR 2004-IV
Sibgatullin v. Russia, бр. 32165/02, 23 април 2009 г.
Sidabras and Diautas v. Lithuania (dec.), бр. 55480/00 и 59330/00, 1 јули 2003 г.
Silickienė v. Lithuania, бр. 20496/02, 10 април 2012 г.
Sipavičius v. Lithuania, бр. 49093/99, 21 февруари 2002 г.
Soering v. the United Kingdom, 7 јули 1989 г., Серија А бр. 161
Solakov v. the former Yugoslav Republic of Macedonia, бр. 47023/99, ECHR 2001-X
Sofri and Others v. Italy (dec.), бр. 37235/97, ECHR 2003-VIII
Stanford v. the United Kingdom, 23 февруари 1994 г., Серија А бр. 282-A
Stitic v. Croatia, бр. 29660/03, 8 ноември 2007 г.
Stoichkov v. Bulgaria, бр. 9808/02, 24 март 2005 г.
Stojkovic v. France and Belgium, бр. 25303/08, 27 октомври 2011 г.
Stow and Gai v. Portugal (dec.), бр. 18306/04, 4 октомври 2005 г.
Suhadolc v. Slovenia (dec.), бр. 57655/08, 17 мај 2011 г.
Suküt v. Turkey (dec.), бр. 59773/00, 11 септември 2007 г.
Sutter v. Switzerland, 22 февруари 1984 г., Серија А бр. 74
Szabó v. Sweden (dec.), бр. 28578/03, 27 јуни 2006 г.

—T—

Tabaï v. France (dec.), бр. 73805/01, 17 февруари 2004 г.
Tarău v. Romania, бр. 3584/02, 24 February 2009
Taxquet v. Belgium [GC], бр. 926/05, ECHR 2010
Teixeira de Castro v. Portugal, 9 јуни 1998 г., Извештаи со пресуди и одлуки 1998-IV
Telfner v. Austria, бр. 33501/96, 20 март 2001 г.
Thomann v. Switzerland, 10 јуни 1996 г., Извештаи со пресуди и одлуки 1996-III
Thomas v. the United Kingdom (dec.), бр. 19354/02, 10 мај 2005 г.
Tierce and Others v. San Marino, бр. 24954/94 и 2 други, ECHR 2000-IX
Tirado Ortiz and Lozano Martin v. Spain (dec.), бр. 43486/98, ECHR 1999-V
Toeva v. Bulgaria (dec.), бр. 53329/99, 9 септември 2004 г.
Topic v. Croatia, бр. 51355/10, 10 октомври 2013 г.
Trepashkin v. Russia (no. 2), бр. 14248/05, 16 декември 2010 г.
Trofimov v. Russia, бр. 1111/02, 4 декември 2008 г.
Twalib v. Greece, 9 јуни 1998 г., Извештаи со пресуди и одлуки 1998-IV

—U—

Ubach Mortes v. Andorra (dec.), бр. 46253/99, ECHR 2000-V
Ucak v. the United Kingdom (dec.), бр. 44234/98, 24 јануари 2002 г.

—V—

V. v. Finland, бр. 40412/98, 24 април 2007 г.
V. v. the United Kingdom [GC], бр. 24888/94, ECHR 1999-IX
Vacher v. France, 17 декември 1996 г., Извештаи со пресуди и одлуки 1996-VI
Van de Hurk v. the Netherlands, 19 април 1994 г., Серија А бр. 288
Van Geyseghe v. Belgium [GC], бр. 26103/95, ECHR 1999-I
Van Mechelen and Others v. the Netherlands, 23 април 1997 г., Извештаи со пресуди и одлуки 1997-III
Vanyan v. Russia, бр. 53203/99, 15 декември 2005 г.
Vaudelle v. France, бр. 35683/97, ECHR 2001-I
Vayıç v. Turkey, бр. 18078/02, ECHR 2006-VIII (извадоци)
Vera Fernández-Huidobro v. Spain, бр. 74181/01, 6 јануари 2010 г.
Veselov and Others v. Russia, бр. 23200/10 и 2 други, 11 септември 2012 г.
Vidal v. Belgium, 22 април 1992 г., Серија А бр. 235-B
Vidgen v. the Netherlands, бр. 29353/06, 10 јули 2012 г.
Viorel Burzo v. Romania, бр. 75109/01 и 12639/02, 30 јуни 2009 г.
Visser v. the Netherlands, бр. 26668/95, 14 февруари 2002 г.
Vladimir Romanov v. Russia, бр. 41461/02, 24 јули 2008 г.
Vronchenko v. Estonia, бр. 59632/09, 18 јули 2013 г.

—W—

W.S. v. Poland, бр. 21508/02, 19 јуни 2007 г.
Walchli v. France, бр. 35787/03, 26 јули 2007 г.
Welke and Biątek v. Poland, бр. 15924/05, 1 март 2011 г.
Wemhoff v. Germany, 27 јуни 1968 г., Серија А бр. 7
Wierzbicki v. Poland, бр. 24541/94, 18 јуни 2002 г.
Włoch v. Poland (dec.), бр. 27785/95, 30 март 2000 г.

—X—

X. v. Austria, бр. 6185/73, Одлука на Комисијата од 29 мај 1975 г., Одлуки и извештаи 2
X. v. Belgium, бр. 7628/73, Одлука на Комисијата од 9 мај 1977 г., Одлуки и извештаи 9

—Y—

Y v. Norway, бр. 56568/00, ECHR 2003-II (извадоци)
Y.B. and Others v. Turkey, бр. 48173/99 и 48319/99, 28 октомври 2004 г.

—Z—

Zagaria v. Italy, бр. 58295/00, 27 ноември 2007 г.

Zana v. Turkey, 25 ноември 1997 г., Извештаи со пресуди и одлуки 1997-VII

Zarouali v. Belgium, бр. 20664/92, Одлука на Комисијата од 29 јуни 1994 г., Одлуки и извештаи
78

Zdravko Stanev v. Bulgaria, бр. 32238/04, 6 ноември 2012 г.

Zhuk v. Ukraine, бр. 45783/05, 21 октомври 2010 г.

Zhupnik v. Ukraine, бр. 20792/05, 9 декември 2010 г.

Zollmann v. the United Kingdom (dec.), бр. 62902/00, ECHR 2003-XII

Zoon v. the Netherlands, бр. 29202/95, ECHR 2000-XII